

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Budčeves a panství Kopidlno do roku 1848

Diplomová práce

Studijní program: N7105 – Historické vědy

Studijní obor: 7105T021 – Historie

Autor práce: **Bc. Michaela Lemfeldová**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Michaela Vlasatá**
Osobní číslo: **P13000637**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historie**
Název tématu: **Budčeves a panství Kopidlno do roku 1848**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce představí život a hospodaření obyvatel na panství Kopidlno, tak i na nedaleké vsi Budčevsi do roku 1848. Informace budou čerpány především z Berní ruly, Tereziánského a Josefského katastru, z matrik města Kopidlno, z obecních, farních a školních kronik. Zmiňované prameny jsou uloženy v Národním archivu v Praze, v Státním oblastním archivu v Zámrsku a v Státním okresním archivu v Jičíně.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **4. května 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tom to případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala všem, kteří mi pomohli v tvorbě mé diplomové práce. Jde především o mého manžela Radka Lemfelda, který mne psychicky podporoval a vytvořil tak skvělé zázemí. Velký dík patří vedoucímu této práce, a to prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, Dr.Sc., za jeho čas a přínosné rady.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá každodenním a hospodářským životem obyvatelstva ve vsi Budčevsi v rozmezí od pol. sedmnáctého do konce osmnáctého stol. Sledovaná obec je popsána v kontextu panství Kopidlno. Stěžejní informace byly čerpány především z gruntovních knih obce uložené v SOA Zámorsk, zemských katastrů a matričních zápisů. Jádro práce tvoří změny v držbě gruntů a není opomenuto ani složení a život tehdejších, především selských rodin.

Klíčová slova: Budčeves, kopidlenské panství, venkov, poddaní, hospodářství, každodennost, novověk

Summary

This thesis deals with the topic of everyday life people at the village Budceves in the time period from half of seventeen to the end of eighteen century. This locality is presented especially as a part of the manor Kopidlno. Main source of the material for my thesis were land books saved in SOA Zamorsk and register of births. The core of this work presents changes in position of the land owners. I mentioned the history and the composition of the land families in presented time period too.

Key words: Budceves, Kopidlno manor, countryside, farms, everyday life, modern times

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit befasst sich mit dem Thema von Alltag der Bewohner im Dorf Budceves im Zeitraum von der Hälfte siebzehnten bis Ende des achtzehnten Jahrhundert. Das Dorf ist vor allem als der Teil von der Herrschaft Kopidlno dargestellt. Die wichtigste Quelle für meine Arbeit fand ich in SOA Zamorsk –Bauernhofbücher und Personenstandregister. Weiter beschäftige ich mich mit den Veränderungen der Besitzer und auch die Struktur und das Leben von damaligen Landfamilien.

Schlüsselwörter: Budceves, Herrschaft Kopidlno, Land, Hof, Alltag, Neuzeit

Obsah

Obsah	7
Seznam obrázků, tabulek a grafů	9
Seznam obrázků.....	9
Seznam tabulek.....	9
Seznam grafů	9
Seznam použitých zkratk	11
Úvod.....	12
1. Prameny.....	14
1.1. Zemské katastry	14
1.2. Pozemkové knihy	17
1.3. Matriky	19
2. Panství Kopidlno a obec Budčeves	21
2.1. Název městečka Kopidlno.....	21
2.2. Zeměpisná poloha panství.....	22
2.3. Kopidlenská vládky ve středověku	23
2.1.1. Haugvicové z Biskupic	26
2.1.2. Robmhapové ze Suché	27
2.1.3. Trčkové z Lípy	27
2.1.4. Tři století vlády Šliků	28
2.4. Charakteristika panství Kopidlno.....	29
2.5. Ves Budčeves	33
2.1.5. Název obce	33
2.1.6. Zeměpisná poloha.....	33
2.1.7. Podoba obce.....	35
2.1.8. Počátky osídlení.....	37
3. Vývoj usedlostí v kopidlenské části Budčevsi	41
3.1. Situace držby půdy po třicetileté válce	41
3.1.1. Grunt č. 1 (No. 3)	42
3.1.2. Grunt č. 2 (No. 5)	44
3.1.3. Grunt č. 3 (No. 6)	46
3.1.4. Grunt č. 4 (No. 12)	48
3.1.5. Grunt č. 5 (No. 13)	49
3.1.6. Grunt č. 6 (No. 15)	52

3.1.7. Grunt č. 7, později č. 6	53
3.1.8. Grunt č. 7 (No. 16)	55
3.1.9. Grunt č. 8 (No. 18)	57
4. Situace držby půdy ve vsi v 18. století.....	59
4.1. Historický kontext 18. století v oblasti	59
4.1.1. Grunt č. 1 (No. 3)	63
4.1.2. Grunt č. 2 (No. 5)	71
4.1.3. Grunt č. 3 (No. 6)	80
4.1.4. Grunt č. 4 (No. 12)	85
4.1.5. Grunt č. 5 (No. 13)	91
4.1.6. Grunt č. 6 (No. 15)	95
4.1.7. Grunt č. 7 (No. 16)	99
4.1.8. Grunt č. 8 (No. 18)	107
4.1.9. Nové usedlosti	110
4.1.10. Grunt č. 9 (No. 4).....	111
4.1.11. Grunt č. 10 (No. 22).....	113
4.1.12. Grunt No. 11	115
5. Získání usedlosti a transfery dědictví.....	116
5.1. Dědictví usedlostí a jejich podstata.....	116
5.2. Hodnota gruntu a jeho zadlužení.....	119
5.3. Doba držení gruntu.....	125
5.4. Výměnek	126
6. Obyvatelstvo	129
6.1. Sociální skladba vesnice	129
6.2. Počet obyvatel	129
6.3. Sňatky.....	132
6.4. Bydlení a obživa.....	133
6.5. Kontakty s blízkými vesnicemi	134
6.6. Školní docházka	135
6.7. Náboženské vyznání.....	137
6.8. Dobytkářství.....	140
Závěr	143
Prameny a literatura	146
Jmenný rejstřík.....	150

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků

Obrázek 1: Kopidlno v r. 1821	21
Obrázek 2: Dnešní hranice působnosti města	22
Obrázek 3: Poloha Kopidlna.....	23
Obrázek 4: Zeměpisná poloha Budčevsi	34
Obrázek 5: Hranice obce Budčeves	34
Obrázek 6: Kamenná socha Panny Marie z r. 1777)	37
Obrázek 7: Ukázka nejstaršího zápisu v gruntovní knize, grunt č. 1 (No. 5)	42
Obrázek 8: Hospodářská budova na gruntu č. 2 (No. 5).....	75
Obrázek 9: Grunt č. 3 (No. 5)	77
Obrázek 10: Zděný dům na parcele bývalého gruntu č. 2 (Cons. No. 5)	80
Obrázek 11: Hostinec na gruntu č. 3 (mezi lety 1902–1913)	83
Obrázek 12: Národopisná slavnost v Budčevsi.	90
Obrázek 13: Starý dům stojící na parcele gruntu č. 5, původní krčmy (No. 13) ...	95
Obrázek 14: Původní grunty kopidlenského panství.	110
Obrázek 15: Dům No. 11, z konce 18. století.....	115
Obrázek 16: Budčeves na indikační skice Stablního katastru (1845).....	116
Obrázek 17: Místní kovář a hospodářská budova No. 1	128
Obrázek 18: Pohled na náves.....	128
Obrázek 19: Fotografie školní třídy	136
Obrázek 20: Škola z r. 1824 Cons. No. 26	136
Obrázek 21: Rodina hospodáře z počátku 20. století z gruntu č. 3 (No. 5)	141
Obrázek 22: Národopisná slavnost v Budčevsi. v r. 1914.	142

Seznam tabulek

Tabulka 1: Berní rula dymokurské strany obce (1654)	40
Tabulka 2: Berní rula kopidlenské strany obce (1654).....	40
Tabulka 3: Odstoupení na výměnek	127
Tabulka 4: Soupis poddaných podle víry z dymokurské části obce z r. 1651	138

Seznam grafů

Graf 1: Kvalitativní rozdělení půdy dle gruntů do třech tříd	61
Graf 2: Výnosy sena a otavy na jednotlivých gruntech	62
Graf 3: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 1	119
Graf 4: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 2	120
Graf 5: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 3	120
Graf 6: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 4	121
Graf 7: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 5	121
Graf 8: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 6	122
Graf 9: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 7	123
Graf 10: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 8	123
Graf 11: Počet statků držných jedním hospodářem (1650–1800).....	125
Graf 12: Natalita a mortalita	129
Graf 13: Natalita a mortalita dětí do 1. roku života	131

Seznam použitých zkratek

Cons. No.	konskripční číslo
zl.....	zlatý
gr. č.	groš český
den.....	denár
kr.	krejcar
TK	Tereziánský katastr
JK.....	Josefský katastr
BR	Berní rula
SP	Soupis poddaných podle víry
MN.....	matrika narozených
MZ	matrika zemřelých
NA.....	Národní archiv v Praze
pol.	polovina
r.	rok
str.	strych
SmVk	Sbírka matrik Východočeského kraje
SOAZ.....	Státní oblastní archiv v Zámrsku
SOKA.....	Státní okresní archiv v Jičíně
stol.....	století

Úvod

„Divná ves – Bučeves.

Na hranicích trojího panství: dymokurského, kopidlenského a rožďalovického vyrostla ves, na jičínské silnici přitiskla se k sobě hrstka chalup, aby se zahřála. V podmračeném kraji žil ušlapaný lid.

Divná ves – Bučeves.^{“1}

Pro někoho konec světa, pro jiného obyčejná vesnice, pro mou rodinu místo s neobvykle starou a zajímavou historií. Již od dětství, po přečtení místní kroniky, mne lákala představa dozvědět se něco více vzniku obce, která leží nedaleko od pověstmi opředeného lesa *Perna*. Na tomto místě došlo dle Sommerovy topografie na počátku 19. stol. k překvapivému nálezů padesáti lidských koster umístěných ve vykotlaných dubech, jež byly pravděpodobně rituálně pohřbeny.² Jedinečnost místa dále dotváří pověst o tajných chodbách v podzemí lesa. Tento *genius loci* ve mne probudil zájem o historii a především o historii místa mého dětství. Z důvodů existence prvních relevantních pramenů až od dob novověku zvolila jsem právě toto období, které mělo vliv na vzezření obce, jež si obec zčásti zachovala dodnes.

V předkládané práci se zaměřuji na sociální a hospodářské proměny na původních osmi gruntech v časovém rozmezí 17. a 18. stol. Toto časové období je zvoleno záměrně, důvodem jsou první zachovalé prameny, jako gruntovní knihy a matriky kopidlenského panství, na kterém se, alespoň zčásti vesnice nacházela. Horní časovou hranicí tvoří rok 1800, do kterého byla, byť s lehkým přesahem, vedena druhá pozemková kniha. Z důvodů rozsáhlé pramenné základny přesahovalo možnosti této diplomové práce obsáhnout větší časové rozpětí. Přesto je vytyčené období plné důležitých událostí, které ovlivnily životy místních obyvatel. Jedná se o dobu, kdy se zemí prohnala třicetiletá válka, střídala se období více a méně úrodná, poddaní zažili zrušení poddanství a jiné sociální změny, více či méně ovlivňující jejich životy.

¹ ČEČETKA, František Josef, *Panská láska: historické povídky*, Praha: Václav Pavlík, 1955, s. 5.

² SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer...*, [online], vid. [10.6. 2015], dostupné z: <http://1url.cz/eteeC>.

Mým hlavním cílem je zjistit co nejvíce o počátcích a následném vývoji prvních usedlostí, jejichž rody se v mnoha případech ve vsi udržely až do 20. stol. Protože držiteli gruntů byly rodiny rolníků, zaměřím se právě na tuto sociální skupinu. Střed mého zájmu představují transfery na usedlostech a na ně navazující hospodářské a sociální otázky, jako je mj. odchod na výměnek, nástup nového držitele, hodnota a zadluženost usedlosti, doba držení gruntu aj. Práci lze označit za sondu zaměřenou na studium místních rodin. Pomocí časově náročné rekonstrukce rodin je možné stanovit přibližný počet tehdejších obyvatel, zjistit sňatečnost, úroveň plodnosti a mnoho dalšího. Nebude chybět náhled na život v obci a celková charakteristika panství, pod které sledovaná ves patřila.

Budčeves má mnohá specifika, protože již od časů třicetileté války byla rozdělena mezi dvě panství, a to dymokurské a kopidlenské. V obci se již v pol. 17. století vyskytovalo více jak 10 gruntů a podchytit všechny změny na usedlostech, navíc na dvou rozdílných panstvích, by bylo velmi obtížné. Z toho důvodu se zaměřuji na část vsi v minulosti patřící Kopidlnu. Přesto se srovnání s druhou částí obce nemohu, a ani vyhnout nechci. Tento postup je pro utvoření představy o celkovém místním životě nepostradatelný. Bohužel z důvodu nedochovaného urbáře se práce dotýká poddanských povinností pouze okrajově a jen v případech, kde se informace o závazcích k vrchnosti podaří dohledat.

Bádání je založeno na základě studia řady dobových pramenů, nacházejících se převážně v Národním archivu v Praze, Státním oblastním archivu v Zámrsku a Státním okresním archivu v Jičíně.

Diplomová práce se od původního zadání odlišuje časovou hranicí, kterou jsem po uvážení záměrně snížila, a to z důvodů široké pramenné základny, především pro snahu zachytit obec ve vytyčeném období co nejzevrubněji. Původně mělo být dílo obecnější se zaměřením na panství Kopidlnu a ves Budčeves měla figurovat pouze jako jeho součást. Po uvážení jsem zvolila snad přínosnější taktiku, tedy prozkoumání konkrétní obce do hloubky, přesto stále zasazené do panství, jež ovlivňovalo poddanské obyvatelstvo dlouhá staletí.

1. Prameny

1.1. Zemské katastry

Mezi první velmi významný celozemský pramen, který osvětluje hospodářskou situaci na sledovaném území, je bezesporu *BERNÍ RULA*³. Po ukončení dlouholetého evropského válečného konfliktu, zvaném třicetiletá válka, bylo nutné vrátit se ke starým pořádkům a uklidnit situaci jak na poli politickém, tak hospodářském. Aby došlo ke stabilizaci poměrů, vrchnost potřebovala zjistit současný stav země, z toho důvodu v pol. 17.stol. zemský sněm nařídil vypracovat soupis veškeré poddanské půdy v zemi. Rozvrat po Bílé hoře a následující třicetiletá válka totiž s sebou přinesla útoky nekatolických poddaných a vylidnění celých vsí. Vznikla tak naprostá anarchie v berní evidenci a vrchnost toho ve svých berních příznáních využívala a často přiznávala jen zlomek skutečného stavu.⁴

Berní rula měla zachytit všechna hospodářství poddaných, pole a dobytek. Z těchto i dalších údajů byla posléze stanovena berní kvóta pro každou obec, vyjádřená v počtu berních jednotek, tzv. osedlých. Jeden osedlý se rovnal jednomu sedlákoví, čtyřem chalupníkům či osmi zahradníkům. Hospodáři se dělili na pracující s potahem a bez potahu. Nejprve bylo uvedeno jméno hospodáře, poté rozloha jejich polností a množství obilí, které vysévali na zimu a na jaro. Poslední zápis zachycoval množství potahů a dobytka, jenž hospodář vlastnil. Na druhou stranu celou práci prováděly pouze čtyřčlenné stavovské komise, jež měly přiděleny několik krajů ve svém okolí. V určených krajích měly navštívit dominia, každou vesnici a poddanské hospodářství, všechny pole a spočítat dobytek. Komise tento úkol zvládla splnit za necelé dva roky a vyvstává tedy otázka, zdali vše prověřila dostatečně kvalitně. Údajně se úředníci často spokojili s návštěvou dominikálního sídla, kde opsali záznamy z předložených urbářů

³ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, Praha: Národní archiv, 2009, 1. vyd., ISBN 978-80-86712-71-0, s. 225.

⁴ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich, *Dějiny českých zemí*, V Praze: Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-1544-8, s. 76.

a dobrozdání místních úředníků. To bylo příčinou častých stížností, jež vedly v příštích letech k revizitačnímu řízení.⁵

Ještě tři roky před vznikem berní ruly vznikl *SOUPIS PODDANÝCH PODLE VÍRY*⁶, který evidoval náboženské přesvědčení obyvatelstva a sloužil k následným rekatolizačním snahám. Sestavení soupisu nařídilo české místodržitelství a zhotovením byly pověřeny vrchnostenské a městské kanceláře. V soupisu je uvedeno u každé osoby jméno, sociální postavení, rodinný stav, povolání, věk a náboženská příslušnost. Soupis poddaných podle víry je především cenným dokumentem, protože vznikl téměř současně s již zmíněným prvním českým katastrem, berní rulou z r. 1654. Při studiích bývají oba prameny komparovány. V této práci byl tento pramen využit jen jako doplněk, protože se pro sledované panství nedochoval. Naopak existuje alespoň soupis pro Dymokury, ke kterým náležela druhá část Budčevsi. Na dymokurské části vsi byli všichni obyvatelé nekatolíci, můžeme proto předpokládat, že ta samá situace platila též pro kopidlenskou stranu.

Na počátku 18. stol. již nebyl původní berní systém aktuální. Základním nedostatkem starého katastru se jevilo nerozlišení úrodnosti polí v různých částech země. Brzy se začalo pracovat na novém berním systému, a tak vznikl od základů nový katastr tzv. tereziánský, jenž nabyl platnosti s berním rokem 1748. Zajímavá je přiznávací fáse poddaných z r. 1713 a vizitace, jež byla na kopidlenském panství provedena v r. 1719.

V 50. letech 18. stol. došlo k dalším revizím prvního tereziánského katastru a k novému přiznání dominikálního majetku a důchodů, tak vznikl druhý tereziánský katastr, jenž vyšel v platnost o necelých 10 let později, v r. 1757.⁷

Díky pečlivosti úředníků se z velké části zachoval původní spisový materiál, který dnes slouží jako důležitý pramen pro sledování hospodářských a sociálních dějin od počátku 18. stol.

⁵ CHALUPA, Aleš a kol. (ed.), *Tereziánský katastr český, sv. I, rustikál (kraje A-CH)*, Praha, Archivní správa ministerstva vnitra, 1964, s. 5.

⁶ NA, SM, inv.č. 735, kart. 2002, Hradecko-Bydžovsko, Dymokury.

⁷ NA, TK, inv. č. 711, kart. 185, panství Kopidlno.

Tereziánský katastr se na rozdíl od berní ruly neomezuje jen na výčet polí a rozloh orných ploch, ale zachycuje nově jejich bonitu, obilní výnosy, počet dobytka na jednotlivých usedlostech a mnoho dalšího.⁸

V témže katastru je na prvním místě uvedeno jméno hospodáře, jenž grunt držel v době zhotovení berní ruly, a výměra jeho pozemků. Poté následuje jméno současného držitele gruntu, rozloha polí ve str., jejich názvy a poloha. Udávána je nejen reálná rozloha polností, ale i rozloha výsevková. V prvním tereziánském katastru se úrodnost polí dělila na tři třídy (dobrá, střední a špatná). V dalším přepracovaném katastru byla bonita půdy již rozdělena do 8 tříd, což je dokonce více, než u současných katastrů. Jako plošné měřítko sloužil výsevkový strych.

Kromě polí zaznamenává katastr louky. Ty jsou ohodnoceny počtem dvouspřežních vozů, jež jsou potřeba pro odvoz průměrné roční sklizně sena či otavy. Uvedeny jsou i další zajímavé údaje, nepřímo informující o způsobu života vesnického obyvatelstva. Zapsáni jsou řemeslníci, domy bez pozemků, další možnosti obživy poddaných. Zároveň došlo k charakterizaci místních poměrů v zemědělské výrobě, rozdělených do sedmi tzv. adminikulí (pěstování lnu, chmele, vína, chovu dobytka aj.). Stejně jako v berní rule je sledován počet hospodářského zvířectva a potahů, které hospodář zapřahuje. Výše uvedené katastry byly vedeny pro celou zemi, a to podle jednotného plánu.

Jedním ze základních nedostatků katastrů je, že vyhotovené katastry vždy sloužily jako podklad pro vyměření zemské berně. Zájem státu a zájem přiznávající strany jsou tudíž v rozporu. Poddaný chtěl přiznat co nejméně, aby platil co nejnižší zemskou berni a aby mu zůstal na hospodářství co největší podíl z výnosů. Na druhou stranu když poddaný na daních ušetřil, vrchnost ho mohla zase více využívat pro vlastní potřeby, a to především pro robotní povinnosti. Dalším velkým nedostatkem katastrů je to, že zmíněné katastry neuvádí poddruhy ani čeled', poddané bez zdanitelného majetku.

Berní rula společně s tereziánským katastrem se staly pro tuto práci stěžejními prameny, protože mi umožnily komparovat zápisy a sledovat hospodářské změny na sledovaných usedlostech během jednoho století.

⁸ CHALUPA, Aleš, *Tereziánský katastr český*, s. 5.

Posledním pramenem katastrální povahy, důležitý pro sledování vývoje obce, je *JOSEFSKÝ KATASTR*⁹, jenž se v mnohém odlišuje od elaborátů předchozích. Vznikl na konci 18. stol. Nový katastr navazoval na předchozí operát, přesto přinášel i řadu nových poznatků. Soupisy a evidence pozemků zaznamenávaly komise, na které neměla místní vrchnost vliv. Základní evidenční jednotkou nebyl tzv. osedlý, ale nově katastrální obec. Pozemky se označovaly topografickými čísly a řadily se do čtyř druhů: pole, louky, vinice a lesy, z kterých byl posléze vyměřen hrubý výnos.

Po topografickém čísle následovalo jméno současného hospodáře, konskripční číslo a popis pozemků. V tzv. měřicích se registrovaly výnosy obilí, konkrétně žito, ječmene, pšenice a oves.

1.2. Pozemkové knihy

Pro tuto práci se staly jedním z nejdůležitějších *POZEMKOVÉ KNIHY*, které se pro kopidlenské panství dochovaly od počátku 17. stol. až do konce sledovaného období. Nejdůležitější představovaly první dva folianty, a to z let 1622–1691 a 1691–1812 uložené ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.¹⁰ Fideikomis Kopidlno-Staré Hrady držel ve sledovaném období rod Šliků. Do pozemkových knih byl mezi držiteli zaznamenáván převod a prodej nemovitého majetku a jejich pozemků (selské usedlosti, chalupy, domy a polnosti). Pozemkové knihy sdružovaly pouze držitele nemovitého majetku, proto postrádáme informace o jakékoliv čeledi a podruzích, kteří na vsi žili.

Zápisy se objevují zpravidla pro každý grunt zvlášť a jsou dlouhé na několik stran. Na začátku se uvádí číslo gruntu, ke kterému se následující zápisy vztahují. Většinou jsou smlouvy vedeny v českém jazyce, výjimečně na přelomu 18. a 19. stol. v jazyce německém. V pol. 17. stol. bylo ve vsi zapsáno 8 gruntů a postupem času další grunty přibývaly. Zápisy jsou uspořádány chronologicky. Při každém převodu v nich písař na začátku uvedl, kdo od koho grunt kupuje a ve kterém roce a měsíci k převodu došlo. Nejčastěji docházelo k převodu

⁹ Národní archiv v Praze, Josefský katastr, fond č. 55, inv. č. 1149, obec Budčeves.

¹⁰ SOA Zámrsk, Velkostatek Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.
SOA Zámrsk, Velkostatek Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

hospodářství z otce na syna a odstupující hospodář posléze odešel na výměnek. Pokud si hospodář nevedl obstojně, vrchnost na grunt dosadila rolníka nového.

V převodním zápise byl také uveden důvod převodu (z příkazu vrchnosti, kvůli úmrtí hospodáře či jeho stáří, nedospělosti dědice aj.) a cena postoupeného gruntu, včetně přenechaného inventáře označovaného jako tzv. přídavky. Každý převod musela vrchnost odsouhlasit, případně ho sama nařídila. Sumu stanovenou vrchností musel hospodář v následujících letech splácet. Pokud hospodář zemřel, nebo se rozhodl jít na výměnek či z gruntu zběhl, musel zákupní částku splatit nový držitel usedlosti. Dále se uvádí, jakou částku nový hospodář splatil hotově, tzv. závdavek¹¹. Závdavek býval splacen nejčastěji za tři roky. Následuje určení výše tzv. gruntovních splátek¹² vyplácených každoročně. Nový hospodář měl povinnost uhradit podíly svým sourozencům, příbuzným, případně jiným nápadníkům, kteří měli dědické nároky. Až do počátku 18. stol. bylo běžné, že nápadníky držitel hospodářství vyplácel celý život a v případě nevyplacení se tato povinnost přenesla na hospodáře nového. Dále v gruntovních knihách nalezneme pohledávky státu a soukromých osob, tj. dluhy, které nový držitel převzal po předchozím hospodáři. Koupí usedlosti se zavázal k jejich uhrazení.

Velmi důležitou částí jsou výše zmiňované přídavky, tedy zemědělské nářadí, inventář ve světnici a zvířectvo, které nový majitel získal společně s nemovitostí. Tyto informace představují velmi zajímavý pramen, protože z nich zjišťujeme, jak se hospodáři vedlo, jakým způsobem pracoval na polích a jaká mohla být kvalita života jeho rodiny. V přídavicích se také většinou uvádělo základní hospodářské náčiní. Běžně se také uvádějí záznamy o chovu dobytka, tedy krav, ovcí, prasat, a drobné drůbeže. Když se v přídavicích objevil kůň, byl mnohdy finančně oceněn.

V případě odstoupení starého hospodáře nebo jeho pozůstalé ženy došlo ke stanovení jejich budoucích nároků v podobě výměnku. Požadovali část úrody z gruntu, bydlení ve stavení, nárok na obdělávání části pozemků, vlastnictví několika kusů zvířectva, místo v hospodářských staveních aj. Nechyběl ani výpis povinností, které měl nový hospodář splnit vůči svým sourozencům.

¹¹ Závdavek byla drobná částka, která se skládala na důkaz uzavření nové smlouvy.

¹² Peníze za postoupenou živnost.

1.3. Matriky

Stěžejní pramenem pro vyhotovení této práce tvořily *MATRIČNÍ KNIHY*, které se pro kopidlenské panství zachovaly od r. 1634.¹³ Matriky nám poskytují mnoho informací, např. údaje o narození, úmrtí a sňatku jednotlivců, které se poté promítaly do konkrétních rodin. U zrekonstruovaných rodin lze sledovat jejich strukturu a můžeme sledovat různé demografické jevy jako je úroveň plodnosti, úmrtnost, délka trvání manželství a informace spojené s uzavřením sňatků. Nutno podotknout, že zápisy ze 17. stol. jsou až do r. 1682 značně strohé, špatně čitelné a často přepisované. Matriční záznamy ve spojení se zápisy v pozemkových knihách nám mohou pomoci odpovědět na řadu otázek, které se vážou k sledovaným osobám. Například můžeme přibližně zjistit, v kolika letech se hospodáři ujímali usedlostí, jak dlouho grunty drželi, kdy odcházeli na výměnek a v kolika letech uzavírali sňatky a měli potomky.¹⁴

Matriční záznamy byly vedeny pro celé panství. V první knize (1634–1682) se nachází velmi málo údajů o zemřelých a oddaných. Až na přelomu 18. a 19. stol. vznikla vzhledem k populačnímu růstu kniha narozených samostatně. Bádání znesnadňují zápisy zemřelých a oddaných, které byly psány ze všech vesnic dohromady. V matrice se setkáme s poměrně nízkým počtem sňatků, které zkresluje oddání snoubenců v jiné farnosti, z které pravděpodobně pocházela nevěsta.¹⁵ Do 80. let 18. stol. se zápisy v knihách psaly česky, později latinsky.

U narozených dětí se uvádí křestní jméno, poté jméno a příjmení otce, jméno matky, dále jména kmotrů a místo odkud uvedené osoby pocházejí. Od r. 1784 zápis faráři doplnili o číslo popisné. U zemřelých se zapisovalo jméno, datum a místo pohřbu. U dětí a u mužů bylo zapsáno jméno otce, u žen též jméno otce, případně manžela. Uváděl se i přibližný věk, který se mohl od skutečného

¹³ SOAZ, Sbírka matrik Východočeského kraje, inv. č. 4324-4345, 1634-1835.

¹⁴ VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddani?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha: Historický ústav, 2009, ISBN 978-80-7286-151-4, s. 29-30.

¹⁵ Tamtéž, s. 37.

lišit v některých případech i o řádově desítku let, protože si obyvatelé svůj přesný věk nepamatovali. Běžně se zaokrouhlovalo na čísla končící nulou nebo pětkou.¹⁶

U oddaných se psalo celé jméno ženicha a příjmení jeho otce, u nevěsty se uvádělo jen její křestní jméno a příjmení otce, dále místo, odkud snoubenci pocházeli. Nechyběl ani záznam o svědcích a datum sňatku. Zřídka je uvedeno, čím se ženich živil.

Celé bádání bylo založeno na výše uvedených pramenech. Při studiu jiného panství by hrálo velkou roli bádání v urbáři, který zaznamenával robotní povinnosti poddaných vůči vrchnosti. Bohužel pro panství Kopidlno se, jak již bylo zmíněno, nezachoval. Jediným vodítkem jsou zmínky o těchto povinnostech psaných v katastrech a v pozemkových knihách.

Novověké prameny jsou dále často problematické z hlediska jejich kvality. Údaje s počty berních poplatníků bývají podhodnocovány a namísto data narození a úmrtí matriky zapisovaly pouze záznamy o křtu a pohřbu, často i bez jmen rodičů.¹⁷ Se záznamy o řemeslu či obživě otce jsem se téměř nesetkala. Většina zřejmě pracovala v zemědělství.

¹⁶ VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*, s. 36.

¹⁷ Tamtéž, s. 79-80.

2. Panství Kopidlno a obec Budčeves

Obrázek 1: Kopidlno v r. 1821

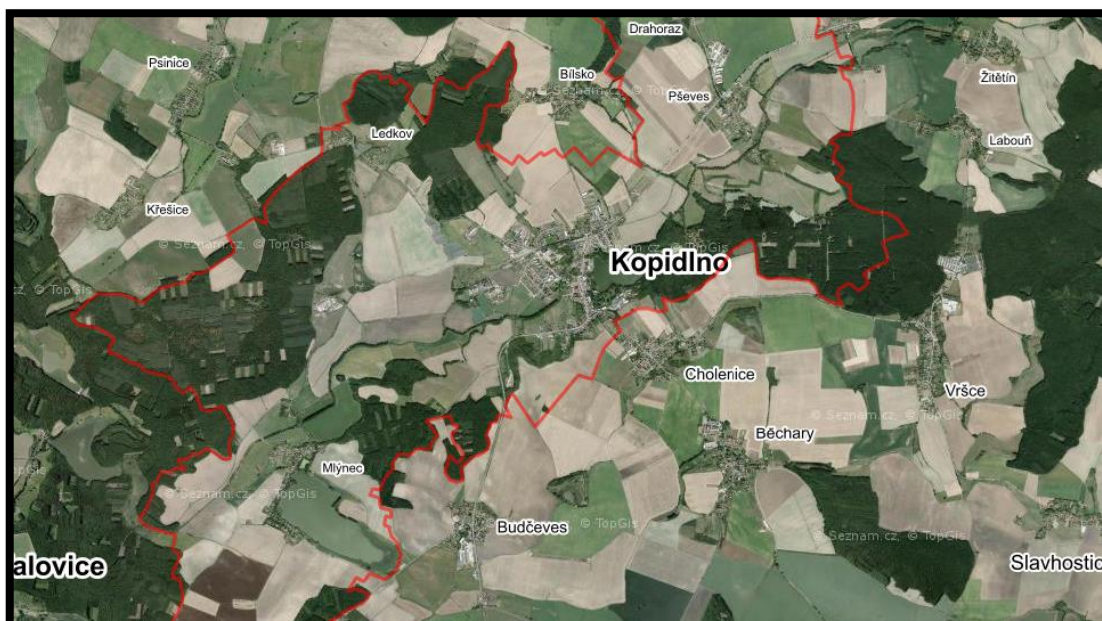
Zdroj: Wikiwand.com [online], [vid 20. 4. 2016]. Dostupné z: <<http://1url.cz/4tJXu>>.

2.1. Název městečka Kopidlno

Kopidlno vzniklo z původní staré tvrze, kde se nacházelo zemanské a panské sídlo. Zajímavý je původ názvu nejprve vsi a později městečka Kopidlno. Podle toponomastika Antonína Profouse je jméno Kopidlno odvozeno od slova Kopidlen, tj. dvůr známý tzv. kopidly. Kopidlo je staročeský výraz označující místo, kde se zvláštním způsobem „kopilo“ seno, popř. obilí (kopiti – dělati kopky ze sena). Místní název byl utvořen z genitivu „z, do Kopidlno“, čímž vznikl nový nominativ Kopidlno.¹⁸

¹⁸ V pramenech se objevuje také název Kopydlno.

PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1951.

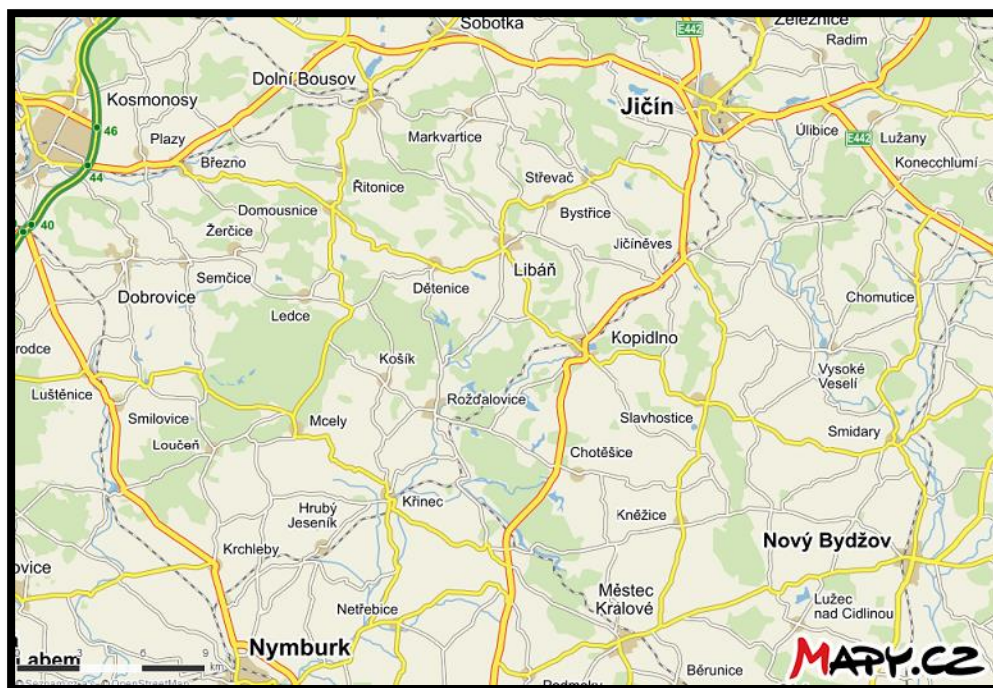

Obrázek 2: Dnešní hranice působnosti města

Zdroj: Mapy.cz [online],[vid 20. 4. 2016] dostupné z: <<http://1url.cz/ItJXJ>>.

2.2. Zeměpisná poloha panství

Městečko Kopidlno se rozkládá v ploché krajině v 219 m n. m. u řeky Mrliny (v dřívějších dobách řeky zvané Leštiny), která protéká úrodnou oblastí Středolabské tabule. Toto území spadá do oblasti, která byla podle archeologických nálezů osídlená již od dob pravěkých. Dosídlení proběhlo během vnitřní kolonizace vrcholící ve druhé pol. 12. stol. Místní nálezy dokazují starobylý původ, první písemné prameny jsou však doloženy až od počátku 14. stol. Městečko se nachází jihovýchodně 17 kilometrů od Jičína.

Obrázek 3: Poloha Kopidlna

Zdroj: Mapy.cz [online], vid [20. 4. 2016] dostupné z: <<http://1url.cz/ctJXQ>>.

2.3. Kopidlenští vladykové ve středověku

První zmínka o původní vsi ležící na těchto místech se objevuje v r. 1322, podle které se Kopidlno stalo zemanským sídlem Petra z Kopidlna¹⁹. Více záznamů o něm není dochováno. Nacházela se zde původně tvrz s vodním příkopem. Na rozdíl od jiných měst ve středověku, nebylo Kopidlno patrně obehnané hradbami. Nebylo to nutné, protože okolní příroda sama tvořila ochranu města. Založením panského sídla ve vsi bylo pravděpodobně rozhodujícím faktorem, který vedl k rozvoji budoucího městečka. O nejstarší historii Kopidlna se dochovaly jen strohé zprávy. Další zmínky se objevují v letech 1340 a 1341, kdy majitelem tvrze pán z Kravař, později jmenován jako Vok z Kopidlna. Více informací o jeho zdejšímu působení není dochováno. Nástupcem se stal Věnek z Kopidlna. Ten nechal v r. 1361 zřídit faru u místního kostela, jenž byl následně povýšen na kostel farní. Před povýšením poddaní docházeli do nedalekého farního kostela v Drahorazi. Ke stejnému datu se vztahuje i první zmínka o škole

¹⁹ Petr de Kopidlno.

v Kopidlně. Po Věnkově smrti se stal majitelem panství v r. 1380 Bolek z Rodova.²⁰

Po třech letech odkoupil Kopidlno Zdeněk z Nadslavě, který se stal zakladatelem rodu budoucích vladyků z Kopidlna. Již za života Zdenka se jako rodový znak začala používat kozlí hlava, napůl černá a napůl bílá, umístěná na blankytně modrém štítě. Dle listiny z r. 1523 tento erb přejalo do svého městského znaku i Kopidlno. Zdeněk zemřel před rokem 1392 a zanechal po sobě sirotky Jana, Zdenka (známěji Zdenatu), Straniše (Straníka) a Václava. Pravděpodobně do r. 1392 se starali o dědictví Jan s bratrem Zdenanou. Okolo r. 1403 nejstarší Jan přesídlil do Loučně, kterou spravoval, a založil rod Loučenských z Kopidlna. Vlastníkem a správcem Kopidlna zůstal pouze Zdenata. Třetí bratr Straniš zakoupil později Kněžice, kde také založil vlastní rodovou větev, a to Straníků z Kopidlna. Čtvrtý a nejmladší bratr Václav se oddal kněžskému kléru.

Zdeněk Kopidlanský držel kromě zmiňovaného panství také Nadslav. Díky výhodnému sňatku s Annou, dcerou Markvarta z Údrnic, Zdeněk značně zbohatl. Zmínky o něm nalezneme do r. 1419. Po jeho smrti se stal nástupcem syn Zdenata, který se účastnil sněmu v Čáslavi v r. 1440 a poté figuroval v r. 1448 při dobytí Prahy.²¹ Pánové z Kopidlna vyznávali učení Mistra Jana Husa a podporovali volbu Jiřího z Poděbrad za českého krále. Po Zdenatově smrti se panské vlády ujal po dosažení plnoletosti v r. 1468 jeho syn, taktéž jménem Zdeněk, který se v pramenech objevuje do konce 15. stol.²²

Z rodu pánů Kopidlanských jsou zajisté nejznámější Zdeňkovi synové Jan, Jiří a Zikmund. Nejmladší Jan se v r. 1506 při výročním trhu v Praze dostal do sporu se zemanem Janem Cukrem z Tamfeldu, kterého nakonec usmrtil, ačkoliv během trhů měl být zachováván mír. Ještě téhož dne Jana odsoudil pražský purkmistr Daniel Rouš a tři radní, k večeru byl pak Jan popraven bez poskytnutí jakékoliv duchovní útěchy. S osudem Jana se nehodlal smířit jeho bratr Jiřík a rozhodl se ho pomstít. Veškerý svůj majetek odkázal matce a bratrovi a rozpoutal se svými přívrženci drobnou válku proti Pražanům. Jiří se svou tlupou

²⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, sv. X, V Praze: Argo, 1997, ISBN 80-7203-060-4, s. 306.

²¹ Dobytí Prahy Jiříkem z Poděbrad.

²² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky, tvrze*, sv. X, s. 307.

tři roky plenil a pátil vesnice a městečka, drancoval a přepadal Pražany, kteří se jen vzdálili za městské hradby. Když řádění překročilo únosnou mez, vyhlásili král a zemský soud přísná nařízení proti Jiřímu a jeho přátelům, kteří ho ukrývali. Pražané vyslali na Kopidlnu trestnou výpravu v čele se zemanem Václavem Kavanem z Dědibab, který s vojskem městečko r. 1509 dobyl a zpustošil.²³ Po celkovém vyhocení situace a po stížnostech místní šlechty král zakročil a vydal prohlášení, ve kterém byl Jiřík očištěn za své činy, neboť obě strany prý konaly všechny ukrutnosti a ohavnosti „v zájmu cti“. Jelikož bylo městečko Zikmundovým dědičným statkem a věnným Elišky z Nemyčevsi, museli Pražané za napáchané škody Kopidlnu vyplatit 5500 florénů, z kterých bylo městečko obnoveno. Osud Jiřího Kopidlanského není dále znám.²⁴

Po tomto bouřlivém období se vlády nad městečkem ujal třetí bratr Zikmund. V r. 1514 král Vladislav II. Jagellonský vyslyšel Zikmundovu žádost a udělil městečku dva výroční trhy, a to ve středu před sv. Filipem a ve středu před sv. Jakubem apoštolem s osmi dny následujícími, a nařídil přeložení tradičního týdenního trhu z pátku na středu. Zikmund navíc získal od krále povolení vybírat jarmarečné clo²⁵ na opravu cest vždy týden před a po konání výročního trhu.²⁶ Z období Zikmundova působení je, jak jsem již uvedla výše, významný též r. 1523²⁷, kdy městečko dostalo od krále Ludvíka Jagellonského

²³ KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri, 2002, ISBN 80-7277-039-X, s. 58.

²⁴ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky, tvrze*, sv. X, s. 307.

²⁵ Bylo vybíráno po jednom bílém penězi za každého koně.

²⁶ KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 58.

²⁷ „My Ludvík z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský ETA, král markabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabie oznamujem tiemto listem všem, že sme prošení od slovutného Zikmunda z Kopidlna věrného našeho milého, abychom městečko Kopidlnu i tudíž obyvatele v něm některú milostí naší obdařili a erb jim nebolížno pečeť dáti ráčili. Kteréžto prosbě jsúce nakloněni s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomiem, mocí královskú v Čechách též městečko a obyvatele v něm erbem jsme a pečeti obdařili a tiemto listem obdařujeme tak, aby po věčné budúci časy obyvatele tohoto městečka pečetili a erbu v potřebách svých užívati mohli a toho moc měli. Totiž v blankytném štítu puol černé kozlové hlavy s krkem a jeden roh a druhé puol hlavy bílé a též druhej bílej roh, jakož pak to všecko uměním malérským světleji vprostřed tohoto jest vymalováno.“

Kteréhožto erbu a pečeti jmenované městečko má a bude moci na všech svých a obyvatelův jeho potřebách užívati tím vším spôsobom jako jiná městečka v království Českém svých erbuov a pečeti užívají a užívati můhú buď z práva nebo obyčeje bez umenšení a to po věčné budúci časy. Protož prikazujem všem poddaným našim, kteréhož by koli řádu, stavu neb povahy byli nynějším i budúcím věrným našim milým, abyste častované městečko Kopidlnu a obyvatele jeho nynější i budúci při tomto obdarování a milosti dání jměli, drželi a neporušitelně zachovali, žádných jim

znak s erbem vrchnosti²⁸ a pečeť.²⁹ O rok později Zikmund daroval svému městečku solnici a váhu na vlnu využívanou při jarmarcích.³⁰

2.1.1. Haugvicové z Biskupic

V r. 1527 skončila vláda rytířů z Kopidlna. Zikmund prodal městečko a blízkou ves Cholenice Václavu Haugvicovi z Biskupic. Václav však zemřel v r. 1535, zanechal po sobě vdovu Johanku z Klinštejna a nezletilé syny Jindřicha, Jana a Ladislava, mezi které se dědictví po otci v budoucnu dělilo. V r. 1548 získal polovinu kopidlenské tvrze, díl dvoru a díl městečka syn Jan. Ladislav získal druhou část tvrze, díl dvoru a městečka a další úroky v Pševsi, Cholenicích, Budčevsi, Mlýnci a Židovicích. Jindřich podědil statek Nepokojnici, který byl přikoupen matkou ještě za doby jejich nezletilosti. Ladislav nedlouho po získání dědictví zemřel a jeho část připadla Janovi.

v tom zmatkov a překážek nečiníce ani komu činiti dopouštějíce a to pod uvarováním hněvu a nemilosti naší i budících našich králův Českých. Tomu na svědomie pečeť naši královsku k listu tomuto rozkázali sme přivěsti.

Dán na hradě Pražském v pondělí po neděli, jenž slovo Oculi, L.P. tisícého pětistého trimezcítného království našich Uherského a českého sedmého.“

²⁸ Vzniklo dle předlohy erbu pánů z Kopidlna.

²⁹ KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 58.

³⁰ „Já Zigmund z Kopidlna sedění v tudíž oznamuji tímto listem vsudy, kdež čten, nebo čtecí slyšán bude, že jsú předstúpili přede mne purgmistr a rada i všecka obec z městečka Kopidlna, poddani lidé moji, žádajíce mne, abych jim pustil solnice držeti a užívati při této obci v Kopidlně ect. A já svrchovaný Zigmund z Kopidlna to jsem k jejich prosbě a žádosti s svým dobrým rozmyšlením učinil, že jsem jim tu solnici dobrovolně pustil a dal a mocí tohoto listu dávám pro jich obecné dobré od sebe, i od svých dědicův tohoto městečka Kopidlna, který by pro mě v držení byl, nyní i na časy budící bez mé i mých dědicův mých i jiných držitelův všelijaké překážky. Při tom také toho oznamuji tímto listem, že puól druhé kopy grošuj, kteréž Kocek v Mlýnci při svatém Jiří platí, též člověk muoj, ten plat sem jim také dal k jejich záduší a mocí listu tohoto dávám, též bez všelijaké mé i mých dědicův i jiných potomních všelijaké překážky nyní i na čase budící. A to sem z té příčiny učinil, kdež jest pan Zdenek, pan otec muoj dobré poměti, ten plat jest k témuž záduší do Kopidlna kšaftem svým dobrým rozmyslem doručil. Dále také tímto listem oznamuji, že váhu při jarmarcích na vlnu, na kterýž jarmark majestát od krále Jeho Milosti krále Vladislava slavné paměti mají, tu jsem jim také dobrovolně pustil a dal a mocí tohoto listu dávám pro jejich opravu k obci, též bez mé i mých dědicův i jiných potomních budících všelijaké překážky nyní i na časy budící. Toto také oznamuji v tomto listu, clo, na kteréž majestát od krále Jeho Milosti krále Vladislava slavné paměti lidé moji z městečka Kopidlna mají, kteréž mně i tudíž mým poddaným z Kopidlna též majestát královský svědčí a v sobě šře oznamuje, to sem jim také dal a mocí listu tohoto dávám pro jejich obecné dobré k užívání na časy budící. I též toto také v tomto listu oznamuji, hájek, který slove nad kopaninami, který leží mezi páně Straníkově Třevackého lesy, ten jsem jim také dal a mocí listu tohoto dávám pro opravu hatí nyní i na časy budící od sebe i od svých dědicův i jiných potomních budících na časy budící. A na svědomí to svú sem počet dal přivěstiti k tomuto listu dobrovolně a pro lepší jistotu připrosil sem urozených vladyk pana Adama Karlíka z Nezetic a v Kopidlně pana Václava Karlíka z Harasova a v Libáni, pana Jana Halamy z Běchar sedním tudíž, že sú také pečeti své dali jim bez škody na svědomí podle mě přivěstiti k tomuto listu. Jenž jest dán léta Božího tisícého, pětistého, čtvrmezcítného ten pondělí před Hromnicemi.“

2.1.2. Robmhapové ze Suché

V r. 1559 bylo městečko Kopidlno spolu se zámekem, Pševsí, Češovem, Slavhosticemi, Židovicemi, Vršci, Cholenicemi, Mlýncem a Budčevsí prodáno Kryštofu Robmhapovi ze Suché³¹, který zde panoval až do r. 1592. Jeho nástupcem se stal syn Baltazar Robmhap, který byl známý pro své časté vyvolávání šarvátek.³² Přes svou temperamentní povahu zastával nějaký čas funkci hejtmana hradeckého kraje a městečko Kopidlno se dočkalo za jeho správy výrazného rozkvetu. Zděděné panství rozšířil přikoupením Běchar v r. 1607. Po jeho smrti (r. 1616) vydal král Matyáš na základě žádosti již zesnulého Baltazara majestát pro Kopidlno, ve kterém dovoluje přeložení výročních trhů na vhodnější dny, vznik třetího výročního trhu a vybírání jarmarečného³³. S jistotou můžeme říci, že byl Baltazar pro město Kopidlno přínosným pánem.³⁴

2.1.3. Trčkové z Lípy

Z důvodů bezdětnosti odkázal Baltazar Robmhap majetek svému příbuznému Janu Rudolfu Trčkovi z Lípy³⁵, na Opočně, Smiřicích a Světlé.³⁶ Panství svého času tvořilo městečko Kopidlno se zámekem, poplužním dvorem a pivovarem, vsi Vršce, Pševes s poplužním dvorem, Slavhostice s poplužním dvorem, Židovice, část vsi Budčevsi, Mlýnec s poplužním dvorem a Běchary s poplužním dvorem.

Trčka byl původním vyznáním pod obojí a ani poddané do katolické víry nenutil. Navíc jim udělil právo svobodného odkazování a zřekl se odúmrti. Jelikož

³¹ Robmhapové (též Romhápové) byl starý vladický rod pravděpodobně pocházející z Českých Budějovic. Původně jménem Rabenhaupt.

³² „V listopadu r. 1596 jsa v městečku v domě Václava Halamy z Jičina bral sobě příčinu k Václavovi Kapounovi, slovy nepřijemnými jeho k bitvě pobízel a potom dobyv kordu na něho bodl. Za to by ho byl r. 1599 Jan Přech Třemeský ze Železna před zámekem málem zabil, kdyby jej Vilém Strupín nebyl vzal do náručí. Roku 1600 po Třech králích byla velká pranice na zdejším zámku. Baltazar dobyl kordu na Jáchyma Šourka z Abšorua jej v tvář a pravou ruku přes prsty udeřil vida, že Jáchym při sobě zbraně nemá. Za to Jáchym s dvěma pomocníky se hnali za ním, když již na odpočinutí do ložnice šel, a tu naň dobytými zbraněmi sekali.“

Viz SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 308.

³³ „Po bílém penízy ten týden před jarmarkem a opět po něm též po bílém penízy.“ Viz *Hrady, zámky a tvrze*, s. 309.

³⁴ Tamtéž 308-309.

³⁵ Jedni z nejvýznamnějších šlechtických rodů. V 2. pol. 16. stol. a 1. pol. 17. stol. patřili mezi nejbohatší české rody.

³⁶ R. 1614 odkázal Baltazar Kopidlanský svůj majetek Janu Rudolfu Trčkovi v případě absence dědiců.

se doba změnila a tou dobou se rozhořel konflikt zvaná třicetiletá válka, byl Jan Rudolf Trčka z Lípy nucen přestoupit na katolickou víru. Náboženská svoboda byla na panství ukončena, když jeho manželka Marie Magdaléna Trčková, rozená z Lobkovic, směnila v r. 1624 Kopidlno, Bartoušov a Újezd s Albrechtem z Valdštejna za panství Nové Město nad Metují a dalšími statky ve východních Čechách. V této době Kopidlno bylo připojeno k Frýdlantskému knížectví a poddaní začali být z hlediska víry prověřováni. Do Kopidlna byli pozváni v r. 1629 spolu s vojáky jezuité Pavel Václav Halerius a Jan Nezovius a měšťané museli slíbit přestoupení na katolickou víru.

Po Valdštejnově zavraždění v r. 1634 bylo panství zkonfiskováno a r. 1638 císařem darováno Zikmundu Ludvíkovi hraběti z Dittrichsteina, který jej ještě ve stejném roce směnil s Jindřichem Šlikem z Holíče³⁷ za panství Ivanovice na Moravě. V té době patřilo k panství městečko se zámkem, vsi Cholenice, Vršce, Běchary, Židovice, Slavhostice, Pševs, Mlýnec, Žitětínky, část vsi Budčeves, 5 dvorů poplužních, 8 rybníků na kapry, 7 potěrních a 24 výtažních. Za Jindřicha Šlika bylo městečko a okolí často drancováno Švédy, a obyvatelé zažili mnoho útrap.³⁸

2.1.4. Tři století vlády Šliků

Se změnou majitele došlo k barokní přestavbě zámku, který se po ukončení třicetileté války nacházel ve zdevastovaném stavu. V r. 1660 se v pramenech objevuje zápis zmiňující se o „*novém, velkém nákladem vystavěném zámku s některými krásnými pokoji, sklepy, komorami a ostatními příležitostmi.*“ Další větší úpravy byly vykonány až v 19. stol. za Ervína Šlika, který nechal vybudovat nové křídlo v duchu novorenesance.

Po smrti Jindřicha Šlika v r. 1650 získal panství syn František Arnošt. O rok později získal nový pán povolení od císaře Leopolda I. k zřízení fideikomisu³⁹, k čemuž došlo až o 20 let později v r. 1672⁴⁰. Ustanoven byl z panství Staré hrady a panství Kopidlno (Kopidlno-Altenburg). Po smrti

³⁷ Polní maršálek a prezident dvorské válečné rady.

³⁸ SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer...*, [online], vid. [10. 5. 2016], dostupné z: <http://1url.cz/eteeC>.

³⁹ Světenectví, tedy statky nedělitelného rodinného dědictví.

⁴⁰ Toho r. 1672 vzniká velkostatek Kopidlno.

Františka zdědil nově zřízený velkostatek František Josef, syn z prvního manželství. Mladší bratr Leopold Josef měl obdržet roční apanáž, tuto povinnost však František Josef nedodržoval a dostal se za své pochybení až k zemskému soudu. V r. 1686 rozhodl zemský soud o rozdělení celého panství na čtyři díly, z nichž Bartoušovský, Starohradský a Kopidlenský připadl Františkovi a čtvrtý Velišský díl Leopoldu Josefovi. Tak následným rokem vznikla dvě velká panství.

Za Františka Josefa došlo v Kopidlně k výstavbě nového barokního kostela sv. Jakuba, na niž se podílel slavný architekt českého baroka Jan Santini-Aichel⁴¹ a stavitel Filip Spannbrucker. Kostel byl v 19. stol. opraven a r. 1898 povýšen na děkanský.

V r. 1740 František Josef zemřel bez potomků, a tak velkostatek připadl Františku Jindřichovi, nevlastnímu synovci. Po jeho smrti v r. 1766 přešlo dědictví na jeho syna Leopolda Františka a poté se v r. 1770 stal majitelem Leopoldův syn, Jan Jindřich, který spravoval panství až do r. 1806.⁴²

Jako poslední vlastník do námi sledovaného období patří František Jindřich Šlik⁴³. Jeho jediný syn zemřel ještě za Františkova života, tudíž Kopidlenské panství připadlo jejich nepřímému potomku Ervínu Šlikovi, který vlastnil panství až do počátku 20. stol.

2.4. Charakteristika panství Kopidlno

Samotné panství Kopidlno, které bylo součástí šlikovského dominia Kopidlno-Veliš, platilo zřejmě za hospodářsky slabší článek. Více jak 30 let náleželo Kopidlno v 16. stol. pod nadvládu rodu Haugviců z Biskupic (1527–1559), kteří byli právem považováni za jeden z nejzámožnějších rodů žijících v hradeckém Polabí. Dalšími vlastníky se stali Robmhapové ze Suché, kteří zde působili v letech 1559–1616, ale ani jim se nepodařilo soustředit okolo panství více vesnických usedlostí s výraznou prosperitou.

⁴¹ Jan Blažej Santini-Aichel (3. února 1677 Praha - 7. prosince 1723 Praha) byl významný český barokní architekt italského původu, který se proslavil svým jedinečným stylem nazývaným barokní gotika.

⁴² SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer...*, [online], vid. [5. 3. 2015], dostupné z: <http://1url.cz/eteeC>, s. 98-99.

⁴³ Zemřel v r. 1862.

Na druhé straně velišský díl panství svého času vzkvétal pod více než stoletou vládou mocného rodu Trčků z Lípy (1487–1606), vedoucího a podnikavého rytířského rodu Hradecka. Rozkvět pokračoval i za krátké vlády hraběte Matyáše Thurna a gradoval za vévody Albrechta z Valdštejna. Na druhou stranu se pevnost Veliš stávala za třicetileté války terčem nepřátelských útoků, okolním vsím způsobovala spíše obtíže, než přinášela užitek. Ke změně došlo po ukončení válečného konfliktu, z jehož následků se panství dokázalo rychle vzchopit a začalo hospodářsky prosperovat. Tento rozkvět ovšem umožnila silná vláda šlikovského rodu.⁴⁴

Díky zápisu v berní ruli si můžeme učinit představu o stavu v Kopidlne nedlouho po ukončení třicetileté války. Jako menší panství ležící na středohradecké pahorkatině mělo r. 1654 celkem 146 usedlostí, z toho bylo 63 berních. Většími sousedy Kopidlno směrem na severozápad bylo zmiňované Velišské panství (232 5/8 berních usedlostí, 13692 str.), směrem na jih od Kopidlno panství Dymokury (141 3/8 berních usedlostí, 7397 str.), pod které již tou dobou spadala část sledované vsi Budčeves.

Mezi největší panství Hradeckého kraje patřily Poděbrady (309 1/2 berních usedlostí, 27346 str.). Podobnou velikost jako Kopidlno měla panství Nový Bydžov (2823 str.), Milíčeves (2919 str.), Bělohrad (2845 str.) a Nové Zámky (3370 str.).⁴⁵

Již po třech letech od vzniku berní ruly, se stoupající tendencí až do r. 1682, docílila dominie západního a severního Hradecka trvalého zlepšení co do počtu svých berních usedlostí. Tato panství tak mohla začátkem osmé dekády 17. stol. pracovat na vyšší hospodářské úrovni. Pozvolným zvyšováním hospodářské aktivity v tomto kraji došla panství (Poděbrady, Dymokury, Chlumec, Veliš a Kumburk) k zvýšení počtu svých berních usedlostí.⁴⁶ Ve srovnání s druhým tereziánským katastrem mělo r. 1757 kopidlenské panství již 102 osedlých⁴⁷ a na fideikomisu Kopidlno-Staré Hrady celkem 170, 26 osedlých.⁴⁸

⁴⁴ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze*, sv. V, s. 251-262 a sv. X, s. 306-309.

⁴⁵ PEŠÁK, Václav, ed., *Berní rula*, s. 8-10.

⁴⁶ Tamtéž, s. 59.

⁴⁷ 1 osedlý = 1 sedlák.

⁴⁸ CHALUPA, Aleš, ed., *Tereziánský katastr*, s. 169-170.

Dle berní ruly mělo sledované panství Kopidlno 3179 str. obdělávané půdy a 1112 str. půdy neobdělávané (pusté). Celkem pod Kopidlno spadalo 146 poddanských usedlostí, z toho bylo 56 selských usedlostí, 85 chalupnických a 5 zahradnických. Kopidlenské dominium mělo dle poměru 2 ½ převahu vesnického obyvatelstva nad městským. Na vesnicích se nacházelo 101 usedlostí, ve městě 45 usedlostí. V r. 1654 žilo na panství přibližně 876 poddaných.⁴⁹

O století později poddaní obdělávali 7254 str. polí, 595 str. lad, dále užívali 303,4 str. pastvin, luk na 1061 vozů a 432,4 str. mělo panství v lesích.⁵⁰ Lidé na panství si nejčastěji přivydělávali pomocí chovu dobytka a předením. Výše uvedené informace platí přibližně pro část patřící kopidlenskému panství. Celkový fideikomis zahrnoval 12732,1 str. polí, 636,3 str. lad, 387,2 str. pastvin, luk na 1790,3 vozů a 602 str. lesů. Zajímavé je, že v Kopidlně bylo domů bez pozemků pouze 5, zatímco v Libáni⁵¹ jich bylo 113, na celém panství to dělá 120 domů.⁵²

V pol. 17. stol. se na sledovaném panství projevuje uvolnění starého urbaniálního systému, jehož důsledkem došlo k rozdrobení selského i chalupnického majetku. Selské grunty vykazovaly polnosti o rozsahu 36–48 str., v tomto rozmezí bylo mnoho typů lišících se jen o 2–3 str. Chalupníci zde vlastnili půdu mezi 2–10 str., nejčastěji však jejich hospodářství měla výměru pod 4 str.⁵³ K panství Kopidlno náleželo 8 vesnic se 101 usedlostmi. Z nichž bylo 49 selských usedlostí (tj. 48,5 %), 50 chalupnických usedlostí (tj. 49, 5 %) a pouze 2 zahradnické (tj. 2 %). Většina kultivované půdy, tj. 80% (tj. 2105 str.), byla obdělávána při selských usedlostech, chalupníci obdělávali zbylých 20 % (tj. 510 str.). Z těchto čísel je patrné, že zemědělská půda byla nejvíce soustředěna v majetcích selských usedlostí. Podle zapsaných údajů v berní rule je takové pozemkové soustředění na západním Hradecku v selských gruntech obvyklé. V r. 1654 mělo Kopidlno patřící do západohradecké oblasti veškerou půdu patřící pod první bonitní třídu, tedy půdu nejúrodnější. Kvalitní půda vytvářela nejlepší

⁴⁹ Počítáno s průměrným počtem 6 osob na 1 usedlost.

⁵⁰ Rozloha pro celé panství Kopidlno-Staré Hradý.

⁵¹ Městečko u Starých Hradů.

⁵² CHALUPA, Aleš, ed., *Tereziánský katastr*, s. 169.

⁵³ PEŠÁK, Václav, ed., *Berní rula*, s. 23.

podmínky pro zemědělskou výrobu a podstatně ovlivňovala hospodářsko-sociální skladbu zemědělského poddanského obyvatelstva.⁵⁴

Bonita půdy byla v druhém tereziánském katastru stanovena podle toho, kolikanásobně převýšila sklizená průměrná úroda množství vysetého obilí. Pole byla rozdělena do 8 tříd. V první třídě tvořila sklizeň šestinásobek výsevu, ve druhé třídě pětapůlnásobek, ve třetí třídě pětínásobek, ve čtvrté čtyřapůlnásobek, v páté čtyřnásobek, v šesté třiapůlnásobek, v sedmé trojnásobek a konečně v osmé třídě dvaapůlnásobek.

Počet všech hospodářů a usedlíků v obci se rozděloval v druhém tereziánském katastru z r. 1757 do 6 skupin podle rozlohy orných polí, které patřily k poddanským usedlostem. Pouze na části kopidlenského panství⁵⁵ žilo celkem 243 hospodářů, z toho 7 domkářů (do 1 str. orných půdy), 23 zahradníků (do 5 str. orných půdy), 65 chalupníků (do 15 str. orné půdy), 43 hospodářů (do 30 str. orné půdy), 47 sedláků (do 60 str. orné půdy) a 39 velkých sedláků (nad 60 str. orné půdy).

Celkový počet poddaných pro fideikomis Kopidlno-Staré Hrady je následující. Žilo zde celkem 434 hospodářů, z toho 7 domkářů (do 1 str. orných polí), kteří sídlili jen v Kopidlně. Zahradníků (do 5 str. orných polí) bylo 40, na Staré Hrady jich připadá 17. Více jak polovina, tj. 78 z celkového počtu 143 chalupníků, připadá na Staré Hrady. Na Staré Hrady dále připadalo 45 hospodářů z celkem 88, sedláků a velkých sedláků bylo jen na Starých Hradech 23 a 47.

Z uvedených údajů vidíme, že se na panství vyskytovaly usedlosti všech velikostí, mezi nimiž očividně převažují chalupníci, kteří vlastnili mezi 5,1–15 str. orných polí. Téměř stejný počet je hospodářů a velkých sedláků, o něco méně je menších sedláků.

Pro plné fungování zemědělského provozu bylo bezpochyby důležité udržovat na hospodářství dobytek. Hospodáři se tak mohli plně uplatnit při zemědělské výrobě a vedlejší produkty živočišného původu využívali jako vedlejší zdroj obživy. Kromě výše uvedených důvodů byla ve feudální společnosti

⁵⁴ PEŠÁK, Václav, ed., *Berní rula*, s. 18-19.

⁵⁵ Fideikomis Kopidlno a Staré Hrady (Altenburg). Vycházím z informací platných pro panství Kopidlno.

vrchností hojně využívaná neplacená práce poddaných a jejich dobytek byl hlavním dodavatelem pohonné síly na obdělávání vrchnostenských polí. Tento postoj vrchnosti však těžce narušila třicetiletá válka, po které dobytka znatelně chybělo. Mezi panstvími západního Hradecka mělo Kopidlno v pol. 17. stol. celkem dobrý průměr 1 krávy na 10 str. půdy. Na 17 ½ str. připadal dle záznamů 1 kuň. Tato hodnota patřila ve srovnání s okolními dominii mezi lepší průměr, avšak nemusí být zcela přesná, protože koňské potahy byly na vesnicích pouze na selských usedlostech, zatímco chov hovězího dobytka byl běžný i na usedlostech menších.⁵⁶

Co se týče počtu ovcí, Kopidlno si také stálo obstojně. Nej hustší stáda ovcí měly okolní vsi, vykazující 1 ovci na 3 ¾ str. obdělávané půdy.⁵⁷

2.5. Ves Budčeves

2.1.5. Název obce

Název obce Budčeves, lidově Bučoves⁵⁸, vznikl pravděpodobně od spojení „*Budkova ves*“ odvozené od osobního jména *Budek*, a bylo zkratkou jména Budislav.⁵⁹ Předpokládá se, že název vesnice pravděpodobně vychází ze jména zakladatele tvrze, jež se nacházela na zdejším území.

2.1.6. Zeměpisná poloha

Budčeves leží ve východních Čechách přibližně 2 kilometry od městečka Kopidlno a 16 kilometrů jihozápadně od Jičína. Leží v nadmořské výšce 212 m a rozkládá se na necelých 7 km². Vesnička spadá do královéhradeckého kraje, ač se jižně nachází hranice s krajem středočeským. Pověřenou obcí je město Kopidlno.

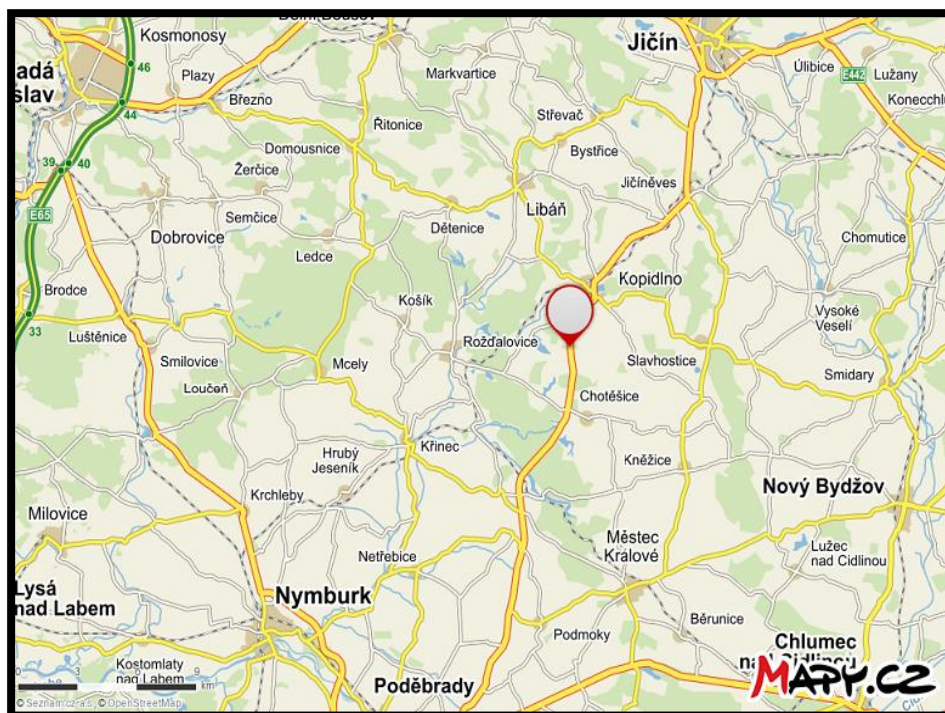
⁵⁶ PEŠÁK, Václav, ed., *Berní rula*, s. 42.

Pro zjištění přesné hospodářské situace v tomto směru by bylo potřeba srovnat počet koní jen s plochou obdělávané selské půdy.

⁵⁷ PEŠÁK, Václav, ed., *Berní rula*, s. 41-43.

⁵⁸ Do Bučovse, Bučevák, bučoveskej.

⁵⁹ PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách, Jejich vznik, původní význam a změny*, 1947, s. 199.

Obrázek 4: Zeměpisná poloha Budčevsi

Zdroj Mapy.cz [online], vid [20.4.2016] dostupné z: <<http://1url.cz/StJXW>>.

Obrázek 5: Hranice obce Budčevsi

Zdroj Mapy.cz [online], vid [20.4.2016] dostupné z: <<http://1url.cz/MtJXi>>.

2.1.7. Podoba obce

Vesnice leží na rovině a jen směrem ke Kopidlnu je krajina mírně zvlněná, není chráněna žádným větším kopcem. O tom, že je obec velmi stará, svědčí její kruhovitá poloha. Stáří dokládají archeologické nálezy, ale také zmínky o dávné kolonizaci na území obce a okolí.⁶⁰ Jižně od vsi, směrem na Poděbrady, se rozkládá velký les *Perna*, který je s obcí historicky spjat. Z místní kroniky se dovíme, že se v tomto lese pravděpodobně nacházelo pohřebiště dávných předků, možná i obětní háj pojmenovaný podle pověsti po předním slovanském bohu Perunovi.⁶¹ Méně romanticky zní tvrzení, že název lesa je odvozen od prosté rostliny podobné kmínu zvané *Pernatka lesní*, která se svého času v lese asi hojně vyskytovala.⁶²

Směrem ke Kopidlnu se rozprostírá les *Čihadel* (nachází se na zadní části území zvaném *Splávka*), u kterého se směrem k obci rozprostíral podkovovitě rybník *Havraník*, kdysi patřící velkostatku Kopidlnu. Ten byl však v pol. 19. stol. vysušen a rozorán na pole. U lesa *Perna*, blíže k Běcharům, se nacházel rybník *Pobočník*. V dnešní době též zaniklý. Při vsi u Peren protéká nenápadná říčka jménem *Stríble*.

Pojmenování pozemků v katastru obce je odvozeno buď dle polohy a složení půdy, nebo jsou založeny na pověstech. Pamětníci při svých vypravování dosud tyto názvy používají. *Bílá* je pojmenována dle světlejší půdy, *Ostrov* podle jejich polohy v lukách, *Slatiny*, *Bahno* a *Kaliště* podle mokřin, které se zde dříve vyskytovaly. Jen jméno místa *U kříže* není zcela jasné. Nazývají se tak pozemky na *Křemeni*. Zde na parcele katastru č. 380 stával dle pamětníků dřevěný kříž, ale není známo, kdo ho dal postavit a ani kdo ho odstranil. Zůstal

⁶⁰ Státní okresní archiv Jičín, *Kronika obce Budčeves 1921-1978*, fond MNV Kopidlnu, neuspoř., s. 5.

⁶¹ „V létě r. 1834, když tu v lese „Perna“ vraceli duby 200 roků staré, přišli na zvláštní pohřebiště: V rovné řadě 4 střevíce od sebe, leželo tu padesát mrtvol ve vydlabaných kmenech dubových s hlavami obrácenými proti západu. Půda je tu bílý jíl. V nohách mrtvol bylo nalezeno mnoho kruhů ze zvonoviny, různé velikosti, ale ne uzavřených, nýbrž jen pomocí háčků či sponek spojených. Z toho by se dalo usuzovati, že les „Perna“ byl pohřebištěm dávných předků, aneb snad i obětním hájem, pojmenovaným po předním Slovanském bohu „Perunovi“.

viz SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer...*, [online], vid. [5. 3. 2015], dostupné z: <http://1url.cz/eteeC>, s. 98-99.

⁶² SOKA Jičín, *Kronika obce Budčeves 1921-1978*, fond MNV Kopidlnu, neuspoř. s. 26.

jen onen místní název. Jako *Splávka (Na Splávkách)* se plocha nazývá podle splavu, nebo, což se dříve stávalo, od toho, že místo často zaplavovala voda.

Budčeves se nehonosí žádnou větší kulturní památkou ani kostelem či hřbitovem. Na návsi byl ještě na konci 19. stol. malý rybníček, do kterého usedlíci vodili koně, a plavala v něm vesnická drůbež, proto byl nazýván *Husárek*⁶³. Celou vesničku i náves dělí na dvě části v současné době hlavní silnice. Domy se dnes rozprostírají především podél této silnice a také podél cesty vedoucí k obci Nečas. Směrem na Dymokury stojí před lesem Perna několik domků, které byly postaveny pro legionáře po 1. světové válce.⁶⁴ Místní obyvatelé je nazývají jako *kolonie*.

Na návsi dominuje kamenná socha Matky Boží v životní velikosti.⁶⁵ Tuto sochu zhotovil v r. 1777 Martin Krupka. Podle zápisků kopidlenského faráře Vacka sochu ve 30. letech 19. stol. obklopoval dřevěný, černě natřený plot. Dnes sochu ohraničuje kamenná balustráda. V přímé linii směrem ke Kopidlnu se dodnes na návsi nachází ještě jedna kamenná socha *Kříž* z r. 1873 od sochaře V. Kofránka z Vojic. Více informací bohužel chybí. Současní pamětníci si ještě vzpomínají na dřevěný kříž, který ještě na konci 20. stol. stál nedaleko zmiňované sochy Panny Marie. Kříž nechala zřídít obec v r. 1835. Byl natřen tmavou barvou a svého času k němu patřilo klekátko. Kopidlenský farář též vzpomíná na sochu Panny Marie, která v 19. stol. stála na obecním pozemku vedle tehdy zvané císařské silnice vedoucí do Dymokur. V dnešní době již neexistuje.⁶⁶

⁶³ *Husárek* či *Husánek*.

⁶⁴ Legionáři pocházeli z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska.

⁶⁵ Pod římsou lze číst nápis: „*Tvé slastné požehnánj dey ctiteli při skonánj. Bez poskvrny počatá Maria.*“ Pod tímto nápisem je na středovém kameni vytesán výjev, jak Boleslav Hrozný vráží sv. Václavovi vražedný meč do hrudi. Na zadní straně této památky je vyryto: „*Nákladem Wáclawa Lukše dne 30. Juni L. P. 1777. Obnowena nákladem počestné obce Bučowské dne 30. Juni 1835.*“

⁶⁶ ŘÍHOVÁ, Vladislava, STRÁNÍKOVÁ, Jana, *Kopidlenská farnost-minulost a současnost jejích drobných památek*, Autorská monografie studentských prací, Pardubice 2012, s. 103-107. Farář poznamenal, že obec „*má slušné jmění, neboť vlastní více než 200 str. pozemků.*“

Obrázek 6: Kamenná socha Panny Marie z r. 1777, archiv autorky (2016)

2.1.8. Počátky osídlení

Na místě současné vsi stávala v době středověku tvrz s vodním příkopem. První písemné zmínky pochází již z r. 1349, a to v souvislosti s dělením obce, kdy část vsi patřila Běcharskému arcibiskupskému zboží⁶⁷, zbytek vsi s tvrzí bylo vladycké.⁶⁸ Tento pramen svědčí o tom, že vesnice již nějaký čas předtím existovala. Půdorys této starobylé tvrže byl podle kronikáře ještě na počátku 19. stol. dobře patrný, především na pozemcích usedlosti čp. 18. Valy byly tak vysoké, že na nich děti mohly v zimě sáňkovat, později je však tehdejší majitel rozvezl. V obci se jim říkalo *Pekárkova Turina*. Pojmenování vzniklo spojením jména sedláka, na jehož pozemku se valy nacházely, a německého slova *Thurm*, česky věž.⁶⁹

⁶⁷ V té době byl arcibiskupem Arnošt z Pardubic.

⁶⁸ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky, tvrze*, sv. X, s. 309.

⁶⁹ SOKA Jičín, Kronika obce Budčeves 1921-1978, fond MNV Kopidlno, neuspoř., s. 5.

Roku 1393 se v pramenech připomíná vladyka Pešek⁷⁰, po jehož smrti připadla tvrz s dvorem jako odúmrt' králi Václavu IV.⁷¹ V r. 1433 ves patřila vladykům Bohuslavu a Držkovi s přívlastkem z Budčevsi, pravděpodobně potomkům Diviše z Cholynic⁷². Po Divišovi zůstala vdova Anna, která v Budčevsi měla 600 kop věna. Po její smrti r. 1437 se věna ujali pozůstalí synové Jarek a Bohuslav. Bohuslav z Cholynic a z Budčevsi se připomíná ještě r. 1443, kdy se stal vladykou další vesnice Jílec u Křince. Po téměř půl stol., okolo r. 1488, nacházíme zmínky o vládě Diviše Cholynka z Budčevsi. Ke sjednocení celé vsi došlo přikoupením zemanského statku Budčeves a zanedlouho i části statku patřícího arcibiskupovi a jejich připojením k městečku Kopidlnu. Stalo se tak díky králi Ferdinandovi I. v r. 1530, který postoupil sedm lidí z Budčevsi Václavu Haugvicovi z Biskupic výměnou za jeho lidi z Činěvsi. Tak došlo k zániku místní tvrze.⁷³

Diviš Cholynka z Budčevsi prodal Cholenice před r. 1431 rytíři Alexandru z Drahoraze, který za dva roky peníze splatil Divišovým synům, Bohuslavu a Ouškovi. Oba bratři pak vládli nejen Budčevsi, ale i Jílci u Křince. Na Budčevsi později pravděpodobně seděl známý Žižkův hejtman Petr Vodička. Do pol. 17. stol. se o usedlících obce nezachovaly žádné záznamy. Také nejstarší gruntovní knihy a topografické údaje byly zničeny za třicetileté války. První konkrétní zmínky o zdejších obyvatelích nacházíme až ze soupisu poddaných podle víry z r. 1651, existující pouze pro dymokurskou část obce, a zanedlouho poté vzniklé berní ruly z r. 1654.

Proč byla ves od válečných časů třicetileté války rozdělená a proč nebyla v budoucích letech opět sjednocena, není známo. Jisté je, že je tento případ velmi neobvyklý. Část bližší ke Kopidlnu patřila Šlikům vlastníci panství Kopidlnu. Druhá část patřila po třicetileté válce Vilemíně Lamboyové z panství

⁷⁰ Syn Zdislava z Újezdce.

⁷¹ Doslovně dle kronikáře: *In villa Budczewes Pesco Filip Zdislai de Ungezdetz decessit. Litera proclamationes in Grez feria sekunda in chrastino s.Viti emanavit. Cuius munito et curia arature cum agris, pratis, silvis et omni libertate de es pertinence cum VI curiis rusticalibus solventibus VI exgenas census in dominum regem evoluta sunt.*

⁷² Ves v blízkosti Kopidlna.

⁷³ SEDLÁČEK, August, Hradý, zámky a tvrze, sv. X, s. 309.

Dymokury⁷⁴. Téhož r. vznikly berní údaje pro obě části obce. V r. 1673 prodala dymokurská držitelka, vdova Anna Františka z Lamboyů, svou část vesnice hraběti Koloredovi z Valsee sídlícím na Opočně. Až do počátku 19. stol. vládli na Dymokursku zmínění Koloredové, později až do znárodnění Černínové.

Informace o počtu lidí v dymokurské části obce můžeme získat dle zápisů v pamětní knize „*Z rejstříku císařské daně z hlav, tj. co sousedé jak za sebe své ženy a čeled' podobně podruzi a samostatné ženy z panství Dymokurského dle předešlého způsobu v r. 1704 od každé osoby 7 krejcarů Jeho Mti Císařské dáti a odvésti povinni jsou.*“ V dymokurské části Budčevsi to bylo 51 osob.⁷⁵

Jména místních usedlíků můžeme nalézt kromě katastrů v dochovaných pozemkových knihách, které bohužel zaznamenávají jen movité držitele a o podruzích a čeledi žádné informace nepodávají. Vytvořit si představu o sociálním složení poddaných a kolik žilo ve vsi osob je možné z matričních knih. Na konci 18. stol., v r. 1780 byla založena osada Nečas. Doslovně se v pamětní knize píše: „*Rybník Nečas měl tehdy 230 jiter a ves Nečas r. 1780 na suchém rybníku tam založena, kterážto půda od panství kopidlenského osadníkům propachtována.*“ Osada Nečas patřila pod politickou správu obce Budčeves, ke které byla v 19. stol. posléze přidělena.⁷⁶

Nyní porovnáme obě části vesnice, patřící pod různá panství. V této práci se hlouběji zajímám o usedlíky spadající pod kopidlenské panství, přesto zmíním alespoň okrajově jména poddaných Budčevsi, kteří v pol. 17. stol. patřili pod panství Dymokury. Hospodařilo zde 5 sedláků s potahem, a to Vít Drobný, Dušek Fejfalík, Jan Hrdina, Václav Nepimach a Jan Prušek. Bez potahu pracovali jen dva, a to Václav Fejfalík a vdova Ludmila Maršova. Celkem obdělávali 63 kop 28 záhonů polí. Pouze 9 kop 45 záhonů, tj. 15%, bylo pustých, které patřily k *pohořelému* selskému jakubskému gruntu. Z toho množství sedláci vlastnili 36 kop 57 záhonů. To znamená, že 68,5 % půdy této vesnice obhospodařovali právě sedláci a zbytek patřil chalupníkům, tj. 31,5 %. V této části obce hospodáři

⁷⁴ Od r. 1654

⁷⁵ SOKA Jičín, *Kronika obce Budčeves 1921-1978*, fond MNV Kopidlno, neuspoř., s. 13.

⁷⁶ Tamtéž, s. 14.

drželi toho času 10 koní, 15 krav, 11 jalovic, 14 ovcí a 5 sviní. Více informací viz příložená tabulka níže.⁷⁷

Dymokurská strana Budčevsi	Kop záh.	záhonů	na zimu	potah	krávy	jalovice	ovce	svině
Vít Drobný	4		5	1	2	2	4	1
Dušek Fejfalík	16	11	12	3	2	3	4	2
Jan Hrdina	9	34	12	3	3	4	3	2
Václav Nepimach	6	53	5	1	4	2		
Jan Průšek	6	19	4	2	1		3	
bez potahu								
Václav Fejfalík	7	30	5		2			
Ludmila Maršova	9	16	2		1			
Jakubovský grunt byl pohořelý	9	45						

Tabulka 1: Berní rula dymokurské strany obce (1654)

O situaci v kopidlenské části vsi nás informuje příložená tabulka. Bylo zde celkem 9 gruntů, z toho 1 pustý. Zdejší obyvatelé celkem obhospodařovali 63 kop 30 záhonů polí, včetně *pohořelého* rybovského gruntu. Dle zápisu v berní rule sedláka Šimona Votila do obce dosadila vrchnost v r. 1653, rok před vznikem zdanění. Sedláci drželi celkem 41 kop záhonů, tj. 65% veškeré půdy, a zbytek 22 kop záhonů, tj. 35 %, náleželo chalupníkům. Hospodáři vlastnili celkem 18 potahů, ve chlévě chovali 30 kusů krav, 37 jalovic, 55 ovcí a 31 prasat. Jak můžeme sledovat, při téměř stejné výměře polí obou částí vsi je rozdíl v počtu zvířectva opravdu markantní. Usedlíci dymokurské části obce drželi 55 kusů zvířat a na kopidlenské dokonce 171 kusů dobytka. Na dymokurské straně byla situace složitější a očividně se poválečná rekonstrukce hospodářství vlekla.

Kopidlenská strana Budčevsi	Rolí kusů	na zimu	na jaro	potahů	krávy	jalovice	ovce	svině	
Petr Dvořák	12	18	16	4	6	10	20	7	sedl
Jan Janšta	9	13	10	3	2	5	8	2	sedl
Jiří Kára	12	20	16	7	7	6	4	5	sedl
Šimon Votil	8	7	1	2	2			3	sedl
Jan Moravec	3	5	2		3	6	6	3	chalup
Petr Petráček	3	6	1		3	1		3	chalup
Jakub Kulháněk	3	4	4		2	4		3	chalup
Václav Pekárek	4	6	4	2	5	5	11	5	chalup
Rybovský	9								

Tabulka 2: Berní rula kopidlenské strany obce (1654)

⁷⁷ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRAVNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

3. Vývoj usedlostí v kopidlenské části Budčevsi

3.1. Situace držby půdy po třicetileté válce

Třicetiletá válka se rozhořela na půdě Českého království, kde v r. 1618 vypuklo stavovské povstání, které bylo zanedlouho poraženo v bitvě na Bílé hoře. Jednalo se o dlouholetý evropský válečný konflikt známý především spory mezi římskokatolickou církví a řadou reformních náboženství.⁷⁸ Jistou neméně důležitou roli hrály boje o politickou nadvládu. České země byly válkou silně dotčeny, protože se zdejším územím během 30. a 40. let prohnalo množství vojsk. Švédové sužovali severní, střední a východní Čechy, kde žoldnéřské oddíly masivně plenily a drancovaly. Ukončení zdrcující války v r. 1648 přineslo uklidnění politické a hospodářské a naději na návrat ke starým pořádkům.⁷⁹

Demografové rozdělují vývoj českých zemí v období před třicetiletou válkou až do 18. stol. do tří vzájemně odlišných období. Pro šestnácté stol. byl typický trvalý populační nárůst. Na přelomu téhož století však došlo ke stagnaci a nedlouho poté hlubokému útlumu, který vyvrcholil koncem třicetileté války. Nepříznivé období bylo brzy zažehnáno populačním vzestupem, který zahladil ztráty způsobené téměř padesátiletou nestabilitou. Tento trend zjišťujeme i na sledované vsi. Zrychlený populační růst se nesnížil a pokračoval i v dalších staletích.⁸⁰

Nejstarší dochovaná gruntovní kniha pochází až z pol. 17. stol. a informace o prvních hospodářích v ní nacházíme velmi poskromnu. Dočteme se zprávy o nově dosazených hospodářích, o usedlících, kteří zde žili již léta, ale také o zběhlých obyvatelích vesnice. Po válce došlo často ke změnám držitelů půdy a lid se snažil především o likvidaci spouště způsobené válečným běsněním. Z tohoto důvodu vrchnost usazovala přebytečné poddanské rodiny na opuštěných půdách a usedlostech.⁸¹ Budčeveští poddaní se po válce rychle vzchopili a začali

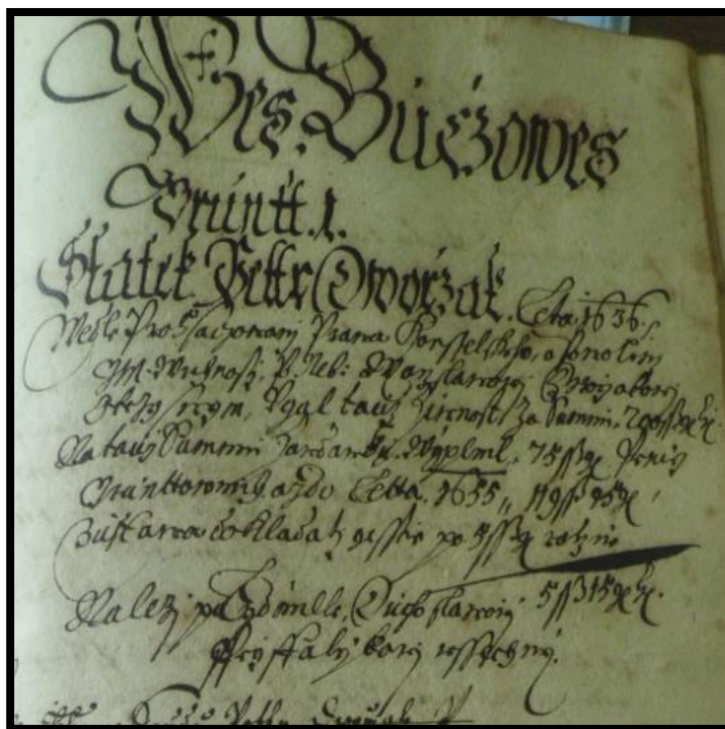
⁷⁸ Calvinismus a luteránství.

⁷⁹ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich, *Dějiny českých zemí*, s. 186.

⁸⁰ PEŠEK, ed., *Berní rula*, s. 80-81. V 16. stol. se nárůst obyvatelstva posuzuje nepřímo, na základě zpráv o osazování poutek ve vyhlášených vsích, o nové kolonizaci především v horských oblastech, o rychlém růstu počtu obyvatel v některých městech, o dlouhodobém vzestupu cen základních životních potřeb a na základě komparace s jinými zeměmi v témže stol. v celé Evropě.

⁸¹ CHALUPA, Aleš, *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech*, s. 242.

s hospodařením, k r. 1654 zde byly hlášeny jen dva *pohořelé* grunty z obou stran vesnice. Jak jsem již zmínila, za války došlo k rozdělení vsi na dvě podobně velké části. V následujících kapitolách se podrobněji zaměřím na změny držitelů gruntů a celých rodin v kopidlenské části Budčevsi.

Obrázek 7: Ukázka nejstaršího zápisu v gruntovní knize, grunt č. 1 (No. 5)

3.1.1. Grunt č. 1 (No. 3)⁸²

Petr Dvořák

První zápis v gruntovní knize informuje o Václavovi Vojákovi, který hospodařil na gruntu č. 1. Ten však v průběhu třicetileté války (†1636) zemřel. Soudě podle příjmení se hospodář pravděpodobně pohyboval ve vojenském prostředí a mohl figurovat i v bojích třicetileté války. Matriky a starší gruntovní knihy k danému období bohužel chybí, tudíž je nemožné o zesnulém a jeho rodině dohledat více informací. Novým majitelem hospodářství se stal sedlák Petr Dvořák, kterému byl statek oceněn za 200 kop gr. č. Každoroční splátka byla

⁸² Pro větší přehlednost je v závorce uvedeno současné číslování domů.

stanovena na 5 kop gr. č. Do r. 1655 se mu podařilo postupně vyplatit 75 kop gr. č. V následujícím roce splátku již nedonesl, protože zběhl s rodinou do Žitavy.⁸³

Při zkoumání zápisu z berní ruly je jasné, že byl společně se sedlákem Jiřikem Károu největším hospodářem ve vesnici. Vlastnil 12 kusů polí. Na zimu osíval 18 str. a na jaro 16 str. Své hospodářství zajišťoval pomocí 6 potahů, to bylo i ve srovnání s okolními vesnicemi nezvykle vysoké množství. Dále vlastnil 6 krav, 10 jalovic, 20 ovcí a 7 sviní.⁸⁴ Jak se zdá, statek krátce po ukončení třicetileté války prosperoval, o to více překvapuje náhlý útěk rodiny. Náboženský útlak, či kontribuce státu rodinu pravděpodobně sužovaly natolik, že se jim útěk za hranice jevil jako jediné východisko. Je také možné, že se už v Žitavě nacházeli jejich příbuzní.

Jan Jampílek

Na jaře r. 1657 byl na grunt vrchností dosazen po zběhlém hospodáři Jan Jampílek. Statek byl oceněn na 175 kop. gr. Hodnota stavení klesla proto, že si zběhlý hospodář vzal některé hospodářské nářadí s sebou do ciziny a část polí ležela ladem. Navíc s přistoupením na grunt Jan Jampílek přebíral po předchozím statkáři nedoplatek v sumě 120 kop gr. č. Při zápisu Jan Jampílek donesl 10 kop gr. č., dalších 15 kop měl zaplatit během následujících 2 let. Zbývající částku měl doplatit v pravidelných ročních splátkách po 5 kopách. Vybavení hospodářství se od posledního majitele dost změnilo. Na hospodářství se totiž nacházela jen panská klisna, tažný vůl, stará svině, 4 roční prasata, 2 slepice a husa. K hospodaření byl využíván vůz bez nápravy, krojidlo, 2 brány, stolice řezací s kosířem, necky, měděnec v kamnech, moučnice, žebřiny, saně, almara a stoupa. Z obilí přejal na setí 2 roucha předního žita a zadního žita 1 ½ roucha. Na polích byla zaseta 1 kopa 7 záhonů žita, pšenice po 2 kopách 50 záhonech, ječmene 25 záhonů, ovsa 1 kopa 34 záhonů, hrachu 21 záhonů.⁸⁵

Je obtížné určit, kdy a za jakých okolností se předchozí hospodář rozhodl o útěku do ciziny, zvláště pokud po sobě zanechal na polích tolik obilí. Vrchnost si

⁸³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

⁸⁴ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

⁸⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

vymínila získat ze zasetého 37 ½ záhonů pšenice, které zbyly po Petru Dvořákovi. Bývalý hospodář po sobě zanechal navíc soukromý dluh v hodnotě 7 kop gr. č., který měl být splacen Duchoslavovi Fejfalíkovi, budčeveskému usedlíkovy z dymokurské strany. Za co přesně, nevíme. Novému hospodáři se příliš nedařilo, protože svou první splátku zaplatil až po 5 letech od dosazení na grunt.⁸⁶ Pravidelné, i když nižší splátky než původně stanovené, se mu podařilo odvádět až od r. 1666. Jan Jampílek se o pozemek staral a platil vrchnosti až do své smrti v r. 1691. Ročně byl schopen odvést částku 2-3 kopy. Ve stejný čas mu zbývalo ke splacení gruntu ještě 87 kop gr., což byla téměř polovina částky, za kterou mu byl grunt postoupen. Po roce 1691 část polí hospodář prodal do katastru Jiříka Pekárka (grunt č. 2) a Šimona Jampílka (grunt č. 4), svého syna.⁸⁷

Jan Jampílek na svém statku hospodařil s manželkou Evou, s níž měl několik dětí. Z matriční knihy známe data narození pouze u dvou. Dcera Dorota (*1650) se později provdala za Jana Kulhánka, bydleli společně na gruntu č. 7. Její mladší bratr Jan (*1657) se později stal hospodářem tohoto gruntu. Údaje o narození dalších dětí v matriční knize chybí. Jejich synové nebo jiní příbuzní byli pravděpodobně Václav a Adam Jampílek. Hospodářova žena Eva brzy zemřela, a tak se Jan oženil podruhé. Vzal si blíže neurčenou Zuzanu, s níž měl syna Šimona Jampílka, který získal v r. 1691 část polí z otcova gruntu.⁸⁸

3.1.2. Grunt č. 2 (No. 5)

Jan Moravec

Na tomto gruntu před Janem Moravcem hospodařil jeho otec Tomáš, který vykonával povolání myslivce. Jan Moravec koupil chalupu v r. 1654 za 37 ½ kopy gr. č. Jako závdavek na místě otci splatil 5 kop gr. č. Zbytek měl vyplácet v ročních dávkách po 1 kopě gr. Z této částky musel zaplatit soukromý dluh Samuelu Matysovi z Kopidlno ve výši 10 gr. a vyplácet své sourozence Petra, Kateřinu a Mandalenu, každého po 7 kopách 50 gr. Zprvu se mu dařilo odvádět částku po 1 kopě, ale poslední 4 roky (1666–1670), platil dědický podíl jen 30 gr.,

⁸⁶ V r. 1662.

⁸⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

⁸⁸ SOAZ, SmVk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

a to jen jedné ze sester. Přestože tu Jan Moravec hospodařil přes 15 let, není v matrice o něm ani jeho rodině žádná zmínka.⁸⁹ Za dobu svého hospodaření dokázal vyplatit jen 11 kop 30 gr. č. Hospodářství se příliš nedařilo, proto se zřejmě hospodář rozhodl odejít do jiné vsi.⁹⁰

Jan Moravec patřil dle rozlohy polí mezi chalupníky. V r. 1654 hospodařil na 3 kusech polí. Ozimů a jaří měl stejně, obé po 5 str. Koňský potah mu v hospodářství zřejmě chyběl. Z hovězího dobytka měl 3 krávy a 6 jalovic. Prasata vlastnil 3 a ovcí 6 kusů.⁹¹

Jan Pekárek

V únoru 1673 převzal Moravcovu chalupu Jan Pekárek za sumu 40 kop gr. č. Jako závdavek zaplatil 6 kop gr. Dle dohody měl pak k vrchnosti každý rok donášet po 1 kopě gr.⁹²

Na přejatém gruntu se nacházely 3 str. žita na setí a na polích bylo na zimu zaseto 10 záhonů pšenice a 41 záhonů žita. Do vybavení v době převodu náležela díže, měděnec do kamen, 2 korýtka a 4 žlaby. Chalupě chyběla velká část hospodářského vybavení potřebného především k zemědělské činnosti. Jan Pekárek byl povinen doplatit po Janovi Moravcovi dluh za chalupu ve výši 25 kop gr. a navíc dluh soukromým osobám ve výši 3 zl. Z této částky měla být zaplacen kontribuce státu a dluh za pivo Janu Hakenovi. Dále vyplácel celkem pravidelně dědice, sestry Jana Moravce, Kateřinu a Mandalenu Koubkovou.

Jan Pekárek zemřel mezi lety 1680–1681, protože již r. 1681 splácela po 30 gr. ročně Janova pozůstalá manželka Kateřina. Po několika letech se dědické podíly podařilo vyplatit, ale přibyl dluh na záduší do Kopidlno v celkové výši 6 kop gr. Okolo r. 1691 předal hospodář část polí z gruntu do katastru pravděpodobně bratrů Jiříka Pekárka a Šimona Jampílka. Peníze utržené za prodej

⁸⁹ SOAZ, SmVk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

⁹⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

⁹¹ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, svazek 14, s. 225.

⁹² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

polí byly částečně využity vyplacení nápadníků po Janu Moravcovi. Stále však zbývalo splatit 10 kop 20 gr. č.⁹³

Jan Pekárek se narodil r. 1639 Václavovi a Ludmile Pekárkovým. Na hospodářství nastoupil v 37 letech a se svou ženou Kateřinou se oženil v r. 1662.⁹⁴ Měli spolu nejméně tři syny Václava (*1671), Jana a Martina, kteří v Budčevsi žili nadále a postarali se tak o silnou rodovou linii v Budčevsi.⁹⁵ Janův bratr Jiří hospodařil na pekárkovském gruntu č. 8.

3.1.3. Grunt č. 3 (No. 6)

Jana Janšta

V r. 1625 proběhla změna vlastníka z Jiříka Chaloupského na Jana Janštu. Jiřík Chaloupský však zůstal s ženou Maryanou ve vsi, protože v matrice nacházíme zápis o narození jejich dcery Doroty (*1639) a syna Viléma (*1645). Statek byl tehdy oceněn na velkou částku 290 kop gr. V gruntovní knize nacházíme zmínku o dědickém podílu pro Mandalenu, osiřelou dceru po Václavovi Rybovi z vyhořelého rybovského gruntu. Jak byla s gruntem spřízněná, není známo. Jan Janšta držel tento statek dlouhých 40 let až do své smrti (†1665), přesto se mu hospodářství nepodařilo zanechat bez dluhů.⁹⁶

V pol. 17. stol. měl tento statek 9 kusů polí. Na zimu bylo obděláváno 13 str. a na jaro 10 str. polí. V zemědělství využíval 3 potahy. Z dobytka měl 2 krávy a 5 jalovic. Ovcí měl 8 a jen 2 svině.⁹⁷

Jan Janšta hospodařil se svou ženou Dorotou⁹⁸ a dětmi, jmenovitě známe Alžbětu (*1643) a Dorotu. Kromě narození jedné dcery není k této rodině v matriční knize více informací.⁹⁹

⁹³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

⁹⁴ Kateřina roz. Červinková pocházela z Cholenic.

⁹⁵ SOAZ, SmVk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

⁹⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

⁹⁷ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

⁹⁸ Jan Janšta byl Dorotin druhý manžel. Předtím byla vdaná za zesnulého Peterku.

⁹⁹ SOAZ, SmVk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

Václav Lukeš

V lednu r. 1665 Jan Janšta zemřel a jeho hospodářství koupil za 150 kop gr. č. Václav Lukeš, který se oženil s dcerou zemřelého hospodáře Dorotou. Jako závdavek zaplatil 20 kop gr. a každoroční splátky byly dohodnuty na 3 kopy. Hospodářství bylo dle příslušenství celkem dobře vybaveno jak zvířectvem, tak hospodářským inventářem. Nacházely se tu 3 tažné klisny, stará svině a 3 prasata. Na polích byly 3 kopy obilí zasetého na zimu, konkrétně se jednalo o pšenici, ječmen a žito. Společně se statkem nastupující hospodář získal také množství hospodářského náčiní jako např. bránu na orání, pluh, vidle na hnůj, lopatu, motyku, stůl, sud na mouku aj. a z drůbeže dostal husu, 3 kachny a 9 slepic s kohoutem.¹⁰⁰

Po nebožtíku Janštovi zůstala vdova Dorota a její děti. Ty odešly na výměnek, kde vdova dle gruntovnice měla nárok na byt s komorou, plemennou klisnu, obilí k setí, které měla dostávat po zbytek života každý rok. Konkrétně měla dostávat 3 větele ječmene, 1 větel hrachu a 2 větele pšenice. Dorota měla ještě dva syny z prvního manželství. Jan měl obdržet dědický podíl ve výši 10 kop gr. a Matěj 20 kop gr. Oběma bratrům měl dát nový hospodář hřebce. Manželka Dorota dostala 2 krávy a jalovici. Dcery Jana Janšty, Dorota a Alžběta, ale i jejich matka dostaly dědický podíl ve výši 13 kop 20 gr. Nezaplacený dluh určený pro Mandalenu Rybovou byl ve výši 60 kop gr. č.¹⁰¹

V gruntovnici se nachází téměř každý rok zápis o plnění gruntovních splátek a vyplacení dědických podílů pozůstalým po předchozím hospodáři. Takové zápisy se objevují až do r. 1694. Po 29 letech se hospodáři podařilo vyplatit 72 kop 30 gr., téměř polovinu určených peněz. Grunt se snažil vést k rozkvětu dlouhých 29 let svého života. S manželkou Dorotou měli prvorozeného syna Šimona (*1637), budoucího hospodáře, a mladšího Jana. Jan se oženil s děvečkou Dorotou a narodil se jim syn Matěj (*1696)¹⁰² a dcerka Kateřina (*1707).¹⁰³

¹⁰⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Matěj Býna s rodinou žil nadále v Budčevsi. V r. 1728 si vzal za ženu Alžbětu, dceru Mikoláše Šimůnka, sluhy z Kopidlna. Matěj zemřel v 50 letech r. 1746.

¹⁰³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

3.1.4. Grunt č. 4 (No. 12)

Václav Ryba

Grunt zvaný Rybovský patřil mezi nejstarší usedlosti ve vsi. V r. 1629 se tohoto statku ujal Václav Ryba po předchůdci Jiříku Plíhovi. Hospodářství mělo hodnotu 75 kop gr. Hospodář měl ročně vyplácet 3 kopy 30 gr. gruntovních peněz. O tom, zda se mu ve splácení dařilo nebo jak rozvětvenou rodinu měl, dochované prameny mlčí. Jediným vodítkem může být zápis v gruntovních o jeho osiřelé dceři Mandaleně, v němž se píše o penězích, které platil hospodář z gruntu č. 1. O tom, zda na tomto gruntu dále žila, nemáme žádných dochovaných zpráv.¹⁰⁴ V 50. letech byl grunt Václava Ryby považován za „pohořelý“. Později statek obnovil Jan Jampílek¹⁰⁵ a v 70. letech grunt přejal jeho syn Šimon.

Šimon Jampílek

O vyhoření statku a o rekonstrukci zdejšího hospodářství nic nevíme. První zmínka se nachází v gruntovní knize až na jaře r. 1670, kdy tento grunt předal Jan Jampílek 33letému synovi Šimonovi. Ve stejném prameni se pro zajímavost o Jampílkovi píše: *„kterýž to náklad přímý vynaložený z lásky otcovské jemu daruje, toliko dáno mu to připadne za sumu 75 kop gr. č.“* Šimon měl splácet pravidelně 3 kopy ročně.

Kupní smlouva dále uvádí staré dědice, jimž měl být podíl za prodej hospodářství vyplacen. Jednalo se o 30 gr. č. Jiříkovi Paličkovi, 15 kop gr. č. Kateřině Škvařilové po Janovi Perchtovi a 28 kop 30 gr. Mandaleně, dceři po Václavu Rybovi. Ihned další rok vyplatil Šimon peníze Jiříkovi Paličkovi. Statku se celkem dařilo, protože každoročně až do vyplacení r. 1691 Šimon splácel peněžité pohledávky.¹⁰⁶

¹⁰⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹⁰⁵ Jan Jampílek se objevuje v matrice v pol. 17. stol., kdy se mu a jeho ženě Evě narodila dcera Dorota (*1650), syn Jan (*1657) a asi někdy dříve i syn Šimon, u kterého není datum narození zaznamenáno. Eva pak brzy zemřela a vdovec Jan se oženil v r. 1670 s Alžbětou z Dymokur. Dcera Dorota se vdala v r. 1673 za Jana Kulhánka.

¹⁰⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

Šimon Jampílek žil na gruntu se svou ženou Ludmilou.¹⁰⁷ Měli nejméně pět dětí. Nejstarším synem byl Jan (*1686). O 3 roky později se narodila dceruška Alžběta (*1689), která však zemřela v 18 měsících života. Brzy na to se jim narodila další dcera Kateřina a o 5 let později dcera Anna. Manželka Ludmila zemřela v r. 1712 a Šimon nedlouho po ní (†1717) v pozhnaném věku 80 let.¹⁰⁸

3.1.5. Grunt č. 5 (No. 13)

Petr Petráček

Petr Petráček přišel ke gruntu odkoupením od Jiříka Káry v r. 1653 za 100 kop gr. č. Jako závdavek zaplatil 15 kop gr. Zavázal se k doplácení 85 kop po 3 ½ kopách ročně. Z těchto peněz měli být vyplaceni dědicové po Jiřím Károvi. Jednalo se o vdovu Martu a jejich pozůstalé děti. V matrice je jediná zpráva o jeho dceři Alžbětě, narozené na konci třicetileté války.¹⁰⁹ O rodině Jiřího Káry prameny však mlčí. Protože nový majitel krčmy měl za povinnost vyplácet důchod více sirotkům, museli mít Károvi děti více.¹¹⁰

V pozemkové knize se první zmínka o placení splátky objevuje až v r. 1662, tedy po 9 letech. Petr Petráček zaplatil vrchnosti splátku po 1 ½ kopě grošů. Na hospodářství musel jistě živořit a na dřívější splátky neměl peníze. V zápise se objevuje informace o manželce předchozího majitele Martě. Ta zběhla společně s dětmi do Žitavy, kam též odešel již dříve zmiňovaný Petr Dvořák. Důvodem mohl být náboženský útlak i velká bída. Rodina utekla nejspíš dříve, než odešel Petr Dvořák s rodinou z gruntu č. 1.

Léta 1665 a 1666 byla pro Petra Petráčka a jeho rodinu velmi těžká. Zemědělství musel obstarávat bez potahu a hospodářsky se mu nedařilo. Vrchnosti platil za grunt s krčmou jen po 30 groších ročně. Až v dalších letech se splátky zvýšily na sumu 1 ½ kopy gr. č. Po 20 letech od koupě Petráčkovi stále chybělo k doplácení 71 kop gr. V 70. letech se neurodilo příliš obilí a krčma také moc nevynášela. Z těchto důvodů došlo v dalším roce k vystřídání majitele.¹¹¹

¹⁰⁷ Šimon si vzal Ludmilu Fejfalíkovou v r. 1670.

¹⁰⁸ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹¹¹ Tamtéž.

Petr Petráček měl na svém stavení v pol. 17. století 3 kusy polí. Na zimu osíval po 6 str. a stejně tak na jaro. Jeho usedlost byla dle rozsahu polí označena za chalupnickou. Koňský potah mu chyběl a ve chlívě měl 4 krávy, 6 ovcí a 3 svině.¹¹² Petr Petráček na tomto gruntu hospodařil 20 let až do své smrti (†1673). Zanechal po sobě vdovu Kateřinu a syna Jana, o kterém víme, že v Budčevsi žil dlouho poté, co si založil vlastní rodinu. Potomci rodiny Petráčků jsou ve vsi doloženi i v dalším století.¹¹³

Jan Jílek

Petráčkova vdova Kateřina nezůstala na hospodářství s malým synkem sama. Provдалa se za Jana Jílka, který hospodářství přejal v červenci r. 1674 se vším příslušenstvím a nedoplatky. Kateřině s Janem náležel výměnek. Grunt Jílek zakoupil za stanovenou sumu 100 kop gr. č.. Vidíme, že se částka od poslední transakce nezměnila, za to ale přibýlo dluhů. Gruntovní kniha zaznamenává hospodářské zvířectvo, které se zde při nástupu nového hospodáře nacházelo, a to 2 klisny, tříletou jalovici, ovce, mladou svinu a jednu slepici s kohoutem, z hospodářského náčiní se pak uvádí pluh, sekera, stolice řezací bez kosíře, motyka a vidle na hnůj. Ve světnici se nacházely 2 stoly, díže, 3 korbele, 3 stolice, stoupa, měděnec v kamnech a almara. Ze zasetého obilí se na polích rostlo 18 záhonů pšenice, 20 záhonů žita, 25 záhonů ječmene, 10 záhonů hrachu a 28 záhonů ovsa. Z toho všeho třetí díl zůstal pozůstalým Kateřině a synu Janu Petráčkovi. Později měli však pole obhospodařovat společně. K výměnku patřil chlívěk a ovocné stromy jako jabloň a slivky, které se stály za stodolou.¹¹⁴

Převzetí gruntu také znamenalo starosti s vyplácením peněžitých pohledávek. Petráček nevyplatil 71 kop gr. za grunt a navíc po sobě zanechal množství soukromých dluhů, například za pivo, ale zajímavější je dluh za kojnou Jandourkovou ze Slatin. Jan Jílek splácel celkem pravidelně 7 let do r. 1681, kdy zemřel. Další léto donesla peníze za Petráčkovy dluhy a za grunt podruhé

¹¹² ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

¹¹³ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

¹¹⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

ovdovělá Kateřina. O Janu Jílkovi a jeho příbuzných bohužel nevíme více informací. Rod Jílků se dále v obci vyskytuje i o půl století později.¹¹⁵

Václav Malát

Krčmy se v červenci r. 1682 ujal Václav Malát, který se na grunt přiženil sňatkem s Kateřinou, s dvojnásobnou vdovou po předchozím hospodáři. Krčmu koupil za stejnou sumu jako předchozí hospodáři, tj. 100 kop gr., a ročně měl dokládat po 2 kopách gr. Předchozí hospodář po sobě zanechal dluh ve výši 71 kop gr. č. Jako přídavek získal ze zvířat 2 klisny, mladou jalovici, 3 ovce, 1 svini a 5 slepic. Ve stodole měl vůz, pluh, bránu a další drobné hospodářské náčiní jako sekeru, motyku a vidle na hnůj. Podstatné je to, že se vybavení gruntu za posledních 20 let téměř nezměnilo. V domě se nacházel velký stůl, další 2 menší stoly, velký korbel, 3 malé korbele, almara a stolice. Zdá se, že krčma byla velice skromně vybavena. Na poli novému majiteli po bývalém krčmáři zůstalo více druhů obilí a hrachu.

Veškerého majetku Václav Malát nabyl s podmínkou, že se bude nadále starat o Tomáše a Jiříka, sirotky po Janovi Jílkovi. Hospodář měl navíc každému z nich vyživovat krávu a ovci.¹¹⁶

Nový krčmář platil pravidelně každý rok v rozmezí 1 - 2 kop gr. V r. 1691 odprodal Malát 36 záhonů polí Šimonu Jampílkovi, který je připojil ke svému gruntu. Celá částka z prodeje připadla vrchnosti na zaplacení pohledávek.¹¹⁷

Václav Malát měl s Kateřinou nejméně dvě vlastní děti, nejstaršího syna Václava, který se dožil pouhých 11 let, a dceru Kateřinu (*1685).

Václav Malát držel krčmu ještě na počátku 18. století a jeho potomci se ve vsi vyskytovali ještě dlouhá desetiletí. V hospodě a v zemědělství mu dařilo obstojně, protože se mu jako prvnímu držiteli podařilo po 25 letech hospodaření v r. 1707 oprostít stavení od veškerých dluhů.¹¹⁸

¹¹⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Celková částka činila 6 kop a 30 gr. č.

¹¹⁸ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

3.1.6. Grunt č. 6 (No. 15)

Šimon Votil

V r. 1638 na tento pustý grunt vrchnost dosadila Šimona Votila. Předním zde hospodařil Jan Podhájský, zda se odstěhoval či co se s ním stalo, nevíme. Nový hospodář získal tento grunt, vzhledem k jeho stavu, za pouhých 30 kop gr. Z dochovaných pramenů víme, že zde žil Šimon Votil s rodinou pravděpodobně až do r. 1655, tedy 17 let. Rodině se podařilo hospodářství oživit, pole zúrodnil a obohatit grunt o nějaký majetek. V pol. 17. století hospodařil na 8 kusech polí, z toho na zimu obdělával 7 str. a na jaro pouze 1 str. V hospodářství využíval 2 potahy a v chlívků choval 2 krávy a 2 svině. Jalovice a ovce neměl podle dochovaných záznamů žádné.¹¹⁹

Nedlouho po r. 1655 však hospodář zemřel a na gruntu hospodařila pozůstalá manželka Dorota, která se později odstěhovala do Běchar. Dále o jeho životě a rodině není v gruntovní knize ani v matrice žádných zpráv. V r. 1655 byl na hospodářství dluh ve výši 22 kop 30 gr.¹²⁰

Václav Kučera

Až v květnu r. 1662 vznikl nový zápis o novém hospodáři a to Václavovi Kučerovi, který zde žil však již od června r. 1660. Za hospodářství měl vyplatit 50 kop gr. Ihned při zápisu zaplatil 2 ½ kopy a stejnou částku dodal další rok na svátek sv. Václava. Posléze byla roční splátka stanovena na 1 ½ kopy gr. Do inventáře domu byl zapsán pouze stůl a 2 okna.¹²¹

Po Šimonu Votilovi zůstal dluh za grunt a také dluhy soukromým osobám. Po 1 ½ kopě dlužil Václavu Janíčkově a Petru Petráčkovi, 19 gr. dlužil krčmářovi Vavřinci Mlejneckému za pivo. Kromě peněžitých závazků po sobě zanechal sirotek Jakuba, kterému patřil z celkové sumy dědický podíl 10 kop gr. č.¹²²

Roku 1666 se stalo neštěstí a celé stavení shořelo. Grunt poté připojil Jan Kulháněk ke svému (gruntu č. 6), kterému tím vznikla povinnost za splácení

¹¹⁹ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

¹²⁰ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

¹²¹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹²² Tamtéž.

dluhů po předchozím majiteli. Celková částka byla 60 kop gr. a gruntovní peníze měly být dokládány každoročně po 1 kopě 30 gr. č., běcharskému záduší patřily 4 kopy 30 gr. č. a zbytek byl rozdělen mezi dědice a soukromé dluhy. Do r. 1669 peníze splácel Jakub Kulhánek, poté se o uhrazení dluhů starala vdova Ludmila.

3.1.7. Grunt č. 7, později č. 6

Jakub Kulhánek

Do r. 1644 hospodařil na stavení Tomáš Brouček. Po něm vrchnost na živnost dosadila zmiňovaného Jakuba Kulhánka. Toto hospodářství nebylo zprvu nijak veliké, protože bylo oceněno na 33 kop gr. č. Do r. 1654 vyplatil 9 kop gr. Poté zbývalo doložit 24 kop gr., které náležely synům manželky Ludmily, Janovi a Matějovi Kůlným. Ti byli vyplaceni až v r. 1665. V dalším roce došlo k připojení sousedního votilovského gruntu, který vyhořel. Jakub Kulhánek však brzy zemřel, a tak kromě nových polí zdělila vdova Ludmila starost o velké hospodářství. Sama hospodařila do r. 1673.¹²³

Podle berní ruly se na tomto gruntu v pol. 17. století nacházela jen 3 pole. Na zimu a stejně tak na jaro se obdělávaly 4 str. polí. V chalupníkově chlévě bylo 6 krav, z toho 4 jalovice. Svině měl 3 a ovce žádné. Pravděpodobně pracoval do tohoto roku bez potahu.¹²⁴ S manželkou Ludmilou měli nejméně tři syny a tři dcery, nejstarší syn Jan (*1656) a mladší Tomáš se v budoucnu stali hospodáři. Další děti se jmenovaly Jiří, Mandalena, Alžběta a Kateřina.

Jan Kulhánek

V r. 1673 podle smlouvy hospodářství předala matka Ludmila svému synovi Janovi. Pokud matriční záznamy uvádějí správné informace, bylo mu v době nástupu pouhých 17 let. Protože se tento grunt rozšířil o sousední vyhořelou chalupu, hodnota celého hospodářství se zvýšila na 150 kop gr. č. Hospodářství již bylo dobře vybaveno tažnou zvířecí silou i malým chovným zvířectvem. Rodina Jana Kulhánka vlastnila 3 koně, 3 krávy a 1 jalovici, ročního

¹²³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹²⁴ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

vola, 2 ovce a 3 svině, z drůbeže pak 6 slepic s kohoutem. Z hospodářského náčiní nastupující pak dostal vůz, pluh a jiné drobné nářadí potřebné v zemědělství.

Ani matka Ludmila nepřišla zkrátka. Vymohla si na synovi slušně vybavený výměnek. Až do své smrti užívala byt s komorou a chlívkem pro krávu, několik záhonů pudy a dostávala přiděl obilí. Protože měl Jan ještě dva bratry, Tomáše a Jiříka, měl jim do budoucna vyplatit po 5 kopách na případnou svatbu. Do r. 1686 vyplácel podíly nápadníkům a gruntovní peníze vrchnosti. Přestože se Jan v hospodaření snažil, bylo pro něj obtížné splácet všechny pohledávky a ohromně se zadlužil.¹²⁵ Dědicům a vrchnosti dlužil po 14 letech hospodaření 123 kop gr. a navíc měl ještě dluhy u soukromých osob.

Jan Kulháněk se oženil s Dorotou (*1660), dcerou Jana Jampílka z gruntu č. 1. Kolik spolu měli přesně dětí, není známo. Dcera Kateřina zemřela brzy po narození. Další se narodil syn Jan (*1688), to už ale rodina bydlela rok na výměnku. Jan Kulháněk mladší se stal pokračovatelem rodu, o jehož přítomnosti v Budčevsi se objevují zmínky ještě další desetiletí.¹²⁶

Tomáš Kulháněk

V r. 1687 předal Jan usedlost svému bratrovi Tomášovi. Hospodářství mělo toho času cenu stejnou jako před lety, tedy 150 kop gr. č. Z toho závdavek zaplacený do r. 1689 činil 20 kop gr. č. Zajímavý je opět výčet všeho příslušenství, který nastupující hospodář společně s gruntem převzal. Ze zvířat dostal 2 tažné klisny, krávu, roční tele, svini a 2 prasata, z drůbeže husu s houserem a 7 slepic s kohoutem. Do převzatého hospodářského náčiní patřil tažný vůz, pluh, brána, žlaby, vidle k nakládání hnoje a další menší nezbytné nástroje k obdělávání polí. Ve světnici se nacházely pouze stoličky, stůl a měděnec do kamen. Zemědělské nářadí ani vybavení domácnosti se příliš nezměnilo. Pole byla oseta různým obilím.¹²⁷

Starší bratr Jan si zřejmě nevěděl rady s hospodářstvím a pod tíží pohledávek grunt přenechal bratrovi a sám se přesunul na výměnek, který měl, jak

¹²⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹²⁶ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

¹²⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

se zdá, slušně vybaven. Pšenice a žito měl stejné po 15 záhonech. Do konce života měl s bratrem každoročně sdílet ½ jitra louky a 1 strych obilí. Po jednom záhonu měl místo pro len a stejně pro proso. Bydlel v bytě s komorou a hned vedle se nacházel chlívek pro 4 kusy dobytka. Tomáš společně s vlastnictvím gruntu převzal zároveň povinnost splatit bratrovy dluhy ve výši 123 kop gr. a dluhy u soukromníků v hodnotě 51 zlatých 29 krejcarů. Jan dlužil za odběr piva a sýra téměř 7 zlatých. Přes 12 zlatých si vypůjčil na stavení a celkem velkou částku dlužil právě Tomášovi a Václavovi Býnovi, za co ale, není v zápise uvedeno.¹²⁸

Tomáš byl určitě lepší hospodář než bratr, protože už za 2 roky dokázal snížit dluh u soukromníků na 16 zl. 30 kr. S vidinou snížení dluhů prodal v r. 1691 z gruntu 15 záhonů polí¹²⁹, které se staly součástí gruntu Šimona Jampílka.¹³⁰

Manželkou Tomáše Kulhánka byla Kateřina, s níž měl tři dcery Alžbětu (*1688), Kateřinu (*1690), nejmladší Marii (*1700) a syna Jana (1688), který zemřel v Budčevsi ve 30 letech (†1718). Není vyloučeno, že manželé měli více potomků, ti se však pravděpodobně nedožili dospělého věku. V matrice se objevuje v poslední dekádě 17. století ještě jeden jmenovec Tomáš Kulhánek s ženou Ludmilou. V jakém byli příbuzenském vztahu se zdejšími hospodáři, nevíme, domnívám se však, že se mohlo jednat o synovce.¹³¹

3.1.8. Grunt č. 7 (No. 16)

Jiřík Kára

V r. 1653 koupil živnost po Matějovi Bartáčkovi Jiřík Kára za určenou sumu 210 kop gr. č. Ihned zaplatil 30 kop gr. a následující roky měl vyplácet po 5 kopách gr. Jiřík Kára se na tento grunt přestěhoval z gruntu č. 5, který prodal Petrovi Petráčkovi. Po předchozích hospodářích zůstal na nově zakoupeném statku vysoké dluhy, nevyplacené podíly dávných dědiců a především plat pro nádeníky.¹³² Podle Berní ruly se v r. 1654 na gruntu nacházelo 20 polí, na nichž

¹²⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹²⁹ Za cenu 3 kop gr.

¹³⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹³¹ SOAZ, SmVlk, sign. 76-2, MNZ, 1685-1722.

¹³² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

bylo zaseto 20 str. obilí na zimu a 16 str. na jaro. Svého času patřili ve vsi Jiří Kára společně s Petrem Dvořákem z gruntu č. 1 za největší sedláky. Hospodářství Jiří Kára obdělával pomocí 7 potahů, to bylo o 1 více, než využíval Petr Dvořák. Krav a jalovic měl dohromady 13, ovce jen 4 a počet sviní není znám. V téže roce stavení vyhořelo.¹³³ Károva rodina se v matrice objevuje pouze jednou, a to r. 1648, kdy se Jiříkově manželce Martě narodila dcera Alžběta.¹³⁴ Až později se při dosazení nového hospodáře, v r. 1658 píše o nešťastnici Martě Kárové, která dle slov úředníka zradila vrchnost a v noci utekla se 4 dětmi do Žitavy. Jiřík Kára byl v té době pravděpodobně již po smrti.¹³⁵

Václav Stýblo

Tohoto hospodáře dosadila na opuštěný grunt v r. 1658 vrchnost za podmínky, že splatí 210 kop gr. č. Jako závdavek zaplatil 15 kop a následující gruntovní splátky byly stanoveny na 4 kopy. Na hospodářství se nacházel tažný vůl a jedna kráva. Z náčiní přejal nastupující hospodář jen vůz bez jednoho kola, pluh a bránu bez žuly. Ve slámě získal 8 měřic žita a na polích bylo zaseto 1 ½ roucha ječmene a 5 rouch ovsu. Na statku chybělo hospodářské náčiní, což statkáři způsobovalo obtíže při obdělávání polí. Celý závdavek rozdělený do třech splátek vyplatil až v r. 1667, devět let od dosazení na grunt. Hospodařil až do r. 1680, poté odešel na výměnek. Za 22 let vyplatil 50 kop gr. č. a dlužených 160 kop gr. přešlo na jeho syna Vavřince.¹³⁶ O hospodáři toho moc nevíme, pouze to, že měl syna Václava, Vavřince a Jana, o jiných dětech se matrika ani gruntovní kniha nezmiňuje.

Vavřinec Stýblo

Na konci r. 1682 předal Václav hospodářství svému synovi Vavřincovi. Statek byl prodán za sumu 240 kop gr. Do r. 1684 mělo být vyplaceno 50 kop gr. jako závdavek. Další splátky činily 5 kop ročně. Oproti dřívější chatrné usedlosti předal Václav synovi, přestože byl stále zadlužen, alespoň grunt vybavený

¹³³ ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, s. 225.

¹³⁴ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

¹³⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹³⁶ Tamtéž.

potřebným náčiním i hospodářským zvířectvem. To dokládá množství předávaného majetku vypsáno ve smlouvě. Ze zvířectva Václav přejal 4 tažné klisny, 2 krávy, 2 roční telata, plemennou svini s 5 podsvinčaty, 4 ovce a 8 slepic s kohoutem. Z těžkého náčiní se jednalo o 2 železné vozy se vším potřebným příslušenstvím, tažný řetěz, pluh s železnou bránou, 2 stolice s řezacím kosířem a voznice. Dále převzal tradiční hospodářské vybavení a jiný inventář jako byla sekera, motyka, lopata, vidle na hnůj, kopáč, stůl, díže a truhla na mouku. Z obilí ve slámě, které už bylo sklizeno, dostal 60 měřic pšenice, 40 měřic žita, 30 měřic ječmene, 4 měřice hrachu a 30 měřic ovsa, dále 6 vozů sena a 1 ½ vozu otavy.¹³⁷

Otec Václav Stýblo však nepřišel zkrátka, protože i on měl výměnek slušně vybavený. Ze sklizně žita si nechal 10 měřic, 12 měřic ječmene, 2 měřice hrachu, 5 měřic ovse, 2 vozejky sena a ½ vozu otavy. Byt měl vybavený komorou a chlívkem pro 2 krávy. V *Ostrovech*¹³⁸ se nacházelo 15 záhonů mezi loukami, 18 záhonů žita, ze synova majetku si vyžadoval sdílet 20 záhonů a 1 jitro louky za Mlýnicí. To vše mohl otec užívat až do své smrti.¹³⁹

Kromě výše uvedených požadavků měl Václav Stýblo bratrovi Janovi vystrojit svatbu nebo ho vyplatit po 4 kopách gr. a další povinnosti.¹⁴⁰ Na syna přešly otcovy dluhy za grunt a další soukromé dluhy ve výši pouhých 28 zlatých. Většinou se jednalo o úroky a peníze půjčené na rozšíření stavení. Vavřinec hospodařil na tomto stavení celkem 12 let až do své smrti (†1694). Platil pravidelně gruntovní splátky, přesto po něm zbylo 87 kop gr.

3.1.9. Grunt č. 8 (No. 18)

Jiřík Pekárek

Nejstarší dochované zprávy o hospodáři na tomto gruntu pocházejí z r. 1656, kdy po otci Václavovi Pekárkovi za 100 kop gr. č. nastoupil jeho syn Jiřík. Hodnota závdavku činila 3 kopy gr. a roční splátka gruntovních peněz byla stanovena na 2 kopy 30 gr. Celá vyčíslená hodnota měla sloužit k vyplacení

¹³⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹³⁸ Název polí dle katastru.

¹³⁹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹⁴⁰ Patřila mu klisna a dále měli hospodařit společně, případně měl Vavřinec Jana vyplatit.

nápadníků gruntu. Většinou se jednalo o příbuzné Jiříkova otce¹⁴¹ nebo o Jiříkovi musel vyplatit své sourozence¹⁴², kteří měli v průměru obdržet po 9 kopách gr. Jiřík do konce svého života (†1681) celkem pravidelně vyplácel roční splátky. Nedosahovaly sice určené výše, ale jistě dával tolik, kolik se mu podařilo ze sklizně vydělat a našetřit. Další rok už odváděla peníze vrchnosti vdova Ludmila. Do r. 1691 bylo rodinou Pekárků vyplaceno 78 kop 5 gr. a 21 kop 55 gr. stále čekalo na doplacení.¹⁴³

Jiřík Pekárek hospodařil 25 let, po jeho smrti se o hospodářství s dětmi starala ještě dalších 15 let vdova Ludmila. V r. 1696 odešla Ludmila na výměnek a předala živnost synovi Jiříkovi. Rodina Pekárků žila podle pramenů ve vsi nejméně od počátku 17. století. Jan Pekárek¹⁴⁴ hospodařící ve stejném čase na Moravcově gruntu byl pravděpodobně Jiříkův bratr.¹⁴⁵

¹⁴¹ Synové Pavel a Jiří zesnulého bratra Martina Pekárka.

¹⁴² Jednalo se sourozence jménem Jakub, Anna, Matěj a Václav. Podíl náležel i stále žijící matce Ludmile.

¹⁴³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.

¹⁴⁴ Jelikož bratr Jan zemřel dříve, než mu byl vyplacen podíl z gruntu 9 kop 35 gr., vyplácela podíl jeho dětem a vdově Kateřině Ludmila. Jednalo se o děti jménem Václav, Jana, Kateřina, Martin a Marie.

¹⁴⁵ SOAZ, SmVlk, sign. 76-1, MNZ, 1634-1682.

4. Situace držby půdy ve vsi v 18. století

4.1. Historický kontext 18. století v oblasti

Válečné události, kterých se Habsburkové zúčastnili na počátku 18. století¹⁴⁶ a které ohrožovaly existenci celé monarchie, se českých zemí dotkly většinou jen okrajově. Tyto vojenské konflikty se odehrávaly daleko od českých hranic a obyvatelé se o těchto bojích dovídali jen z novinového zpravodajství či z nařizovaných modliteb za zdar na bojištích.¹⁴⁷ Z důvodů zvýšené vojenské pohotovosti se neustále zvyšovalo daňové zatížení českých zemí po celé 17. a 18. stol. Téměř sto let, od konce 30leté války až do počátku válek o rakouské dědictví v 40. letech 18. století, byly české země uchráněny od větších bojových akcí. Na počátku 18. století, s vládou Josefa I. a posléze Karla VI., docházelo postupně k zesilování úlohy státní byrokracie. V první dekádě 18. století bylo panování Karla VI. poznamenáno dynastickou krizí a hrozilo, že habsburská dynastie vymře v mužské linii. Tato situace byla vyřešena zákonem, tzv. pragmatickou sankcí, která umožňovala nástup na trůn ženské dědičce.

Tak po smrti Karla VI. nastoupila na trůn jeho dcera Marie Terezie. Kromě nároku na trůn v ženské linii pragmatická sankce zaručovala nedělitelnost habsburské monarchie. Některé země však tento nárok neuznaly a tyto rozpře vedly v letech 1740–1748 k válce o rakouské dědictví. Marii Terezii se podařilo uhájit téměř celé rakouské dědictví, až na ztrátu ekonomicky vyspělého Slezska, které se nepodařilo získat zpět ani za sedmileté války v letech 1756–1763. Každá habsburská země měla svá specifika a mladá panovnice se snažila sjednotit mnohonárodnostní soustátí v jeden soudržný stát. Docházelo k postátnění zemské správy a vznikl kvalifikovaný byrokratický aparát. Reformní snahy byly velmi významné, přesto se do té doby postavení poddaných vesničanů příliš nezlepšilo. Ti byli neustále zatíženi velkými robotami, povinnými odběry vrchnostenského zboží a navíc byli svázáni s vrchnostenskou půdou, z které nemohli jen tak

¹⁴⁶ Především boje o španělské dědictví a boje s Turky na Balkáně.

¹⁴⁷ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich, *Dějiny českých zemí*, s. 193.

odejít.¹⁴⁸ Během 1. pol. 18. století a po sedmileté válce musel stát přistoupit k rozhodnějším reformám. Po potlačení poddanských nepokojů v r. 1775 byl v témže roce vydán patent s vymezenými robotními povinnostmi podle berního ocenění rolníků. Rolníci na venkově z něj byli ale zklamaní, protože očekávali mnohem více. Tato reforma ani tzv. arabizace, tedy převod robot na peněžní dávky, nevyřešily v 70. letech 18. století nešťastné ekonomické a sociální postavení poddaných.

Po matce Marii Terezii nastoupil na trůn v r. 1780 Josef II., který proslul svými reformními snahami. Pro vesnické poddané bylo stěžejní vyhlášení patentu o zrušení nevolnictví v r. 1781. Nadále však přetrvávala robotní povinnost a nutnost odvádět poddanské renty a dávky. Za Josefovy vlády vznikl již zmíněný josefinský katastr. Císař se snažil prosadit vyplácení mezd za robotu, ale před uzákoněním zemřel a k definitivnímu zrušení roboty došlo až v r. 1848.¹⁴⁹

Nyní blíže prozkoumáme stav držby půdy a hospodaření v první pol. 18. století. Panství Kopidlno zahrnovalo 8 vesnic a v obci Budčevsi bylo zapsáno do poloviny 18. století celkem osm gruntů. Přiznání hospodářské půdy bylo provedeno v r. 1713 a následná vizitace o 6 let později, tedy v r. 1719. V témže roce se v kopidlenské části vsi nacházelo celkem 456 str. 2 věrtele půdy, z toho bylo 430 str. orných. Největší část polí, tj. 44 % či 191 strychů, připadla do střední kvality. Celkem 138 str., tj. 32% patřilo mezi půdy nejvyšší kvality a naopak v nejhorší kategorii se nacházelo 100 str. půdy, tj. 24%. Od posledního katastru z pol. 17. století se změnila udaná rozloha obdělávané půdy o cca 70 str. Rozlohy pozemků přiznaných hospodáři se od vizitace, až na několik případů, příliš nelišily.

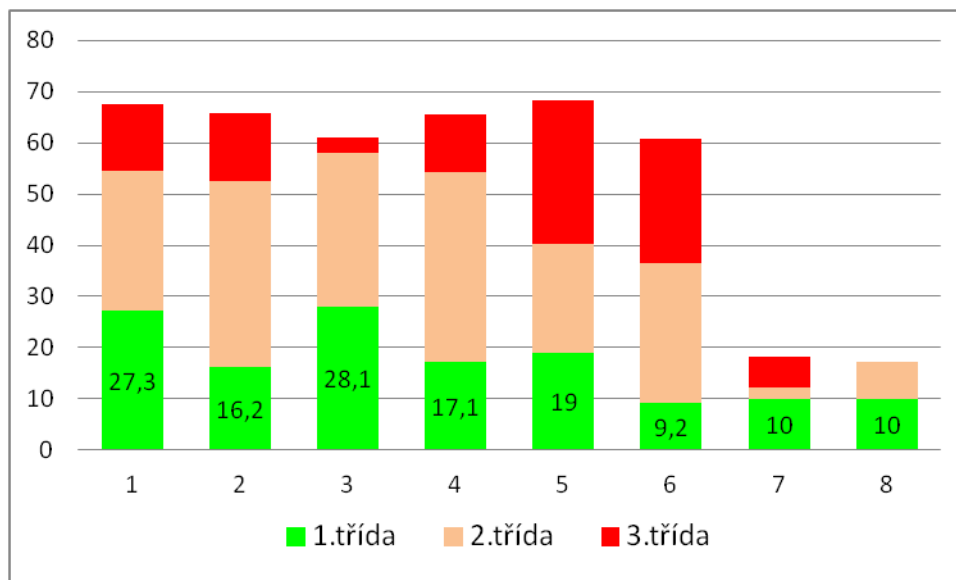
Největším hospodářem kopidlenské části byl sedlák Michal Jampílek z gruntu č. 1, který přiznal 74 str. půdy, stejné množství ověřila vizitace. Z celkového počtu jeho polí patřila menší část, tedy 30 str., do střední kvality polí, 37 str. bylo označeno nejméně kvalitní a 6 polí leželo ladem. Tereziánský katastr zaznamenával ladu pouze u zmíněného Michala Jampílka a štěpnice v rozloze 3,2 str. u Tomáše Kulhánka z gruntu č. 4. O něco menší výměru polí, tj. 69 str. měl

¹⁴⁸ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich, *Dějiny českých zemí*, s. 207-209.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 212-213.

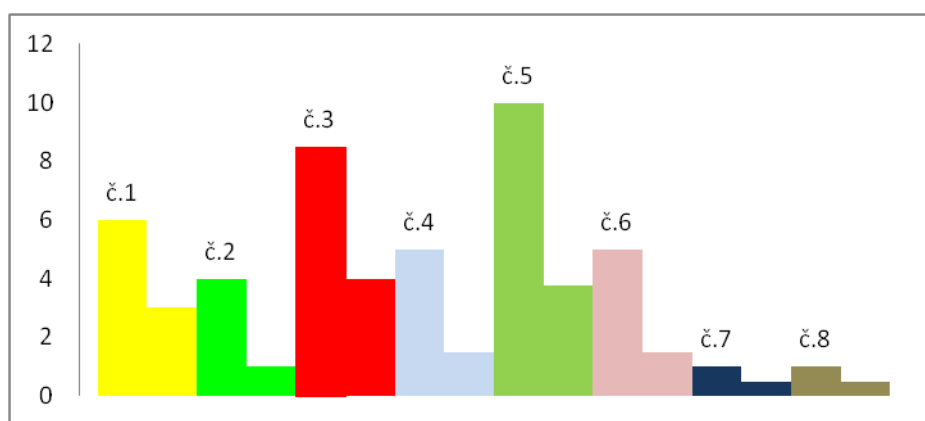
hospodář Tomáš Kulháněk z gruntu č. 4 a Jiří Pekárek z gruntu č. 5. Je zajímavé, že před lety Kulháněk přiznal jen 56 str. a rovněž Pekárek přiznal o něco méně, a to 63 str. Čtvrtý největší grunt vlastnil Šimon Lukeš. Ten přiznal 56 str., ale vizitace zjistila o 11 str. více, cca 67 str. Na gruntu č. 6 hospodařil Jan Jampílek a vlastnil 63,3 str. polí. Hospodář z gruntu č. 3 Matěj Dousek držel jen o něco méně půdy, 61,1 str. Nejméně půdy vlastnili Václav Malát, a to 17 str. 3 věrtele, a Václav Pekárek 18 str. 3 věrtele. Největší množství špatné půdy ve 3. třídě držel Jiří Pekárek z gruntu č. 5, a to 43 str., tj. 44 % z celkové výměry. Naopak nejvíce kvalitní půdy v 1. třídě měl Matěj Dousek z gruntu č. 3 s 28,1 str., tj. 46 % půdy v jeho vlastnictví. Když se zaměříme pouze na největší hospodářství ve vsi, tak měl zároveň nejmenší podíl nejméně kvalitních půd ve 3. třídě, jen 3 str., tj. 5% z jeho celkové výměry polí.

Zaměříme-li se na rozlohu obdělávaných polí, prvenství náleží Jiříkovi Pekárkovi z gruntu č. 5, který držel celých 69 str. orné půdy, ačkoli měl největší podíl nejméně kvalitní půdy. Po něm těsně následuje Michal Jampílek z gruntu č. 1 s 68,1 str. orné půdy, dále Šimon Lukeš z gruntu č. 2 s 67 str. orné půdy a jen o pár str. méně obdělávali sedláci Tomáš Kulháněk (66,1 str.), Jan Jampílek (61,3 str.) a Matěj Dousek (61,1 str.). Nejmenší dva grundy č. 7 a č. 8 měly rozlohu orných polí totožnou se svou celkovou výměrou.

Graf 1: Kvalitativní rozdělení půdy dle gruntů do třech tříd

Nyní se zaměříme na výnos sena a otavy na sledovaných gruntech. Luk má nejvíce grunt č. 5, a to 10 dvouspřežních vozů sena a $3\frac{3}{4}$ dvouspřežních vozů otavy. Hned po něm následuje grunt č. 3 s množstvím sena $8\frac{1}{2}$ dvouspřežních vozů a s 4 dvouspřežními vozy otavy. Největší selský grunt č. 1 sklízел po 6 dvouspřežních vozů sena a po 3 dvouspřežních vozech otavy. Stejné množství po 5 dvouspřežních vozech sena a po $1\frac{1}{2}$ dvouspřežním vozu sklízeli hospodáři z gruntů č. 4 a 6. Sedlák Šimon Lukeš z gruntu č. 2, držící jeden z největších pozemků, sklízел pouze 4 dvouspřežní vozy sena a pouhý 1 dvouspřežní vůz otavy. Dva nejmenší grunty č. 7 a č. 8 sklízely též po stejném množství, a to po 1 dvouspřežním vozu sena a jen $\frac{1}{2}$ dvouspřežního vozu otavy.

Graf 2: Výnosy sena a otavy na jednotlivých gruntech v počtech dvouspřežních vozů

V polovině 18. století hospodáři za kopidlenskou stranu drželi celkem 437,3 str. půdy a 15 str. lad patřilo obci. Sledovaná část obce byla co do rozlohy srovnatelná s nedalekou vesnicí Mlýnec, která měla 375 str. půdy, a se Slavhosticemi ležícími na téže panství s 376 str. půdy. V případě sjednocení pod jediné panství by Budčeves patřila mezi největší vesnice v okolí, na takovou událost si ale musela počkat dalších 100 let. V kopidlenské části vsi se nenacházel žádný dům bez pozemků. V katastru není uveden žádný podruh a z řemeslníků tu sídlil pouze 1 tkadlec a ve fasi je vypsán ještě 1 obecní pastýř. Usedlíci si kromě zemědělství přivydělávali předením.

K dymokurské vrchnosti náleželo celkem 31 vesnic v obci Budčeves bylo k této vrchnosti evidováno osm gruntů, což je stejně jako na kopidlenské straně. Mezi držiteli gruntů byli 2 chalupníci (5,1–15 str. půdy), pouze 1 hospodář (15,1–30 str. půdy) a 5 sedláků (30,1–60 str. půdy). I když Dymokury držely jen část

Budčevsi o rozloze 424,1 str. půdy, jednalo se o rozlohu větší, než měla většina ostatních dymokurských vsí. V rámci panství zaznamenáváme co do rozlohy pozemků mezi vesnicemi velké rozdíly. Nepočítáme-li města, nejvíce pozemků patřilo vsi Záhornice s 1371 str. půdy, Kněžicím s 1238,2 str. půdy a Chroustov měl dokonce 1378,3 str. půdy. Nejmenší naopak byly Kozojídky s 227,2 str. půdy a Černá Hora s 172,3 str. půdy. Obecních lad měla část Budčevsi 84 str., což je ve srovnání s okolními vesnicemi velké množství. Zajímavé je, že oproti kopidlenské straně, kde si lidé přivydělávali předením, mělo na dymokurské straně jako doplňková činnost převahu dobytkářství. Chov dobytka měl v Budčevsi dlouhou tradici, přičemž se není čemu divit, protože dymokurská část měla součtem všech hospodářů 86 vozů luk, což je takřka nejvíce z celého panství. Všechna půda byla v berní rule označená jako úrodná a tereziánský katastr zhodnotil bonitu polí v obou částech vesnice č. 4. Z řemeslníků se v tereziánském katastru uvádí pouze jeden poddruh, který se živil jako švec, ve fassi je uveden ještě jeden obecní pastýř.¹⁵⁰

4.1.1. Grunt č. 1 (No. 3)

Jan Jampílek

Na konci 17. století patřil tento pozemek stále Janu Jampílkovi. V r. 1691 prodal z gruntu pole v rozloze 2 kopy 41 záhonů za 32 kop gr. č. Z utržených peněz zaplatil vrchnosti za stavení. Ačkoliv zde Jan s rodinou hospodařil 35 let, stále po jeho smrti (†1692) chybělo k celkovému doplacení usedlosti 51 kop gr., které připadly na dluh budoucímu hospodáři.

Matěj Křeňák

V prosinci r. 1692 se na grunt, po zesnulém Jampílkovi, přiženil Matěj Křeňák. Sňatek uzavřel s nebožtíkovou ženou Zuzanou a usedlost zakoupil za 211 kop gr. Jako závdavek zaplatil do dvou let stanovenou sumu 35 kop gr. Další gruntovní peníze měl uhradit v každoročních splátkách po 4 kopách. Z celkového odhadu mělo 51 kop připadnout vrchnosti, zbylá částka ve výši 160 kop byla

¹⁵⁰ NA, TK, inv. č. 698, panství Dymokury.

rozdělena mezi pozůstalé dědice¹⁵¹. Šimon, syn zesnulého Jana a Zuzany, neměl na dědický podíl nárok, protože mu otec „*nový statek vystavil, zasil a dobyt看em opatřil*“. Jednalo se o grunt č. 4, kde nadále Šimon Jampílek úspěšně hospodařil.

Smlouva uváděla všechn movitý majetek a zvířectvo, které nový hospodář převzal. Vesměs se nejedná o nic neobvyklého, výčet jen dokazuje bohatost postoupeného gruntu.¹⁵² Smlouva dále rozepisuje způsob, jakým má otčím rozdělit dobytek mezi pozůstalé děti Václava, Evu, Barboru, Adama, Kateřinu a Michala.¹⁵³

V gruntovníci se každoročně objevují zápisy vyplácení sirotčích podílů a gruntovních peněz v dohodnuté výši 4 kop. Může se zdát, že se pravidelně splácejícímu hospodáři dařilo. Za 18 let se Matěj zaplatil větší část gruntu, přesto na dalšího držitele přešel dluh 112 kop. Roční splátky donášel pravidelně, přesto při bádání v gruntovníci narážíme na skutečnost, že částky mohl uhradit jen díky půjčkám od soukromých osob a neplacení nádeníkům za jejich práci.¹⁵⁴

Na konci r. 1710 odešel starý hospodář na výměnek a předal grunt nevlastnímu synovi. Zdali měl Matěj Křeňák s ženou Zuzanou nějaké vlastní děti, není známo.

Michal Jampílek

V listopadu r. 1710 změnil statek držitele. Otčím Matěj Křeňák předal grunt za 221 kop gr. Michalovi Jampílkovi. Vidíme, že se hodnota statku od posledního převodu zvýšila jen o 10 kop gr. Z částky připadla více jak polovina

¹⁵¹ Jednalo se Zuzanu, vdovu po Jampílkovi, Dorotu Kulhánkovou, dceru z prvního manželství, dále příbuzné Vavřince Jampílka, Matěje Jampílka, dále Václava, Kateřinu, Barboru, Adama, Evu a Michala. Každý získal po 14 kopách 30 gr. Většinou to byly děti nebo vnoučata zesnulého.

¹⁵² Převzal 4 klisny a 3 krávy. Z náradí to byly 2 vozy, brána, pluh se všemi potřebami, 2 brány, stůl, díže, medenec, stoupa, máznice, sekera, lopata, motyka, vidle, kopáč, stolice s kosířem, kamenná pánev. Ze zvířat to byl houser a 10 slepic. Z obilí bylo na ozim zaseto 9 str. pšenice, 11 str. žita. Pšenice ve slámě bylo 15 měřic, žita 9 měřic, ječmene na zrní 1 ½ str. a ve slámě 20 měřic. Hrachy bylo ½ vozu, na zrní 1 ½ str., ovsy na zrní 1 ½ str., ve slámě 20 měřic.

¹⁵³ Václavovi připadl 2letý hřebec a 2letá jalovice a ovce, Kateřině dvě 2leté jalovice a ovce, Barboře roční jalovice, 2letý vůl a ovce, Adamovi roční hřebeček, letošní jalovice a ovce, Evě letošní jalovice, letošní vůl a ovce, Michalovi roční hřebeček, roční jalovice a ovce.

¹⁵⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

vrchnosti a zbytek dědicům.¹⁵⁵ Závdavek ve výši 45 kop gr. složil do 3 let. Po otčímovi na něj připadlo množství peněžních závazků.¹⁵⁶ Otčím dlužil 1 zl. 30 kr. kováři Janovi Novákovi do Kopidlno, 8 zl. 40 kr. do sirotčí kasy a 9 zl. stál pohřeb zesnulé ženy Zuzany. Všechny dluhy se vyšplhaly na částku 49 zl. 53 kr.¹⁵⁷

Předaný majetek se od předchozího držitele příliš nerozrostl.¹⁵⁸ Michal Jampílek se snažil za utržené peníze ze zemědělství vyplácet dědické podíly a dluhy. Vlastníkem gruntu se stal v pouhých 24 letech a jako hlavní statkář působil jen 7 let do r. 1717.¹⁵⁹ Oženil se s Kateřinou, se kterou měl nejméně 6 dětí. Nejstarší byla dcera Anna (*1711), jak dlouho žila v Budčevsi není známo. Za dva roky se jim narodilo další dítě, které ale zemřelo hned po porodu. V r. 1716 se jim narodil syn Jan, který žil později s ženou Dorotou a dcerou Kateřinou (*1744) v Budčevsi. Dcera Ludmila (*1718) zůstala také ve vsi, protože se v r. 1750 provdala za místního vdovce Václava Smolíka. Hospodář s manželkou měli ještě dvě děvčátka, dceru Marii (†1720) a Alžbětu, která se v r. 1755 provdala za Jakuba Jandu do Pševsi.

Václav Vacek

V červenci r. 1717 prodal Michal Jampílek usedlost novému hospodáři Václavovi Vackovi. Cena gruntu byla stanovena na 210 kop gr. Protože odstoupený statkář vyplatil jen 65 kop gr., přešel na nového hospodáře dluh ve výši 156 kop gr. Zbývající částka byla rozdělena na podíly, které připadly dědicům gruntu, jako vždy se jednalo o sourozence a příbuzné bývalého držitele. Každoroční splácení bylo pro Michala Jampílka náročné, a proto se rozhodl odejít

¹⁵⁵ Dědický podíl náležel Dorotě Kulhánkové, Jampílkům, a to: Vavřincovi, Matějovi, Václavovi, Barboře, Adamovi, Evě, Michalovi a dceři Kateřině, která se provdala za Václava nebo Jiřího Pekárka.

¹⁵⁶ Matěj Křeňák dlužil Matějovi Kociánovi, Tučkovi do Drahoraze, Malátovi do Budčevsi, Svobodovi do Běchar, Holmanovi do Cholenic, Křížovi do Židovic.

¹⁵⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

¹⁵⁸ V přídavku byly: 3 tažné klisny a valach, vůz železný se vším příslušenstvím, 2 pluhy se vším příslušenstvím, 2 brány s 2 nabitými hřebíky, 2 vozní řetězy; ve světnici pak stůl, měděnec, díže, máznice; z dalšího náčiní sekera, motyka, lopata, 2 vidle, kopáč, podavky, voznice se všema obručema, 2 řezací stolice s kosířem, lesní saně; ze zvíře panský houser, 10 slepic s kohoutem, 2 dojně krávy, 2 ovce, plemenná svině, 3 odstavená prasata; z obilí ve slámě 25 měřic pšenice a žita, 24 měřic ječmene, 40 měřic ovsu, 3 vozy hrachu; obilí na zimu zasetého 9 str. pšenice a 9 str. žita.

¹⁵⁹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

na výměnek. Kromě nevyplacení dědických podílů po sobě odstoupený statkář zanechal dluh za kontribuci vrchnosti¹⁶⁰, dále dlužil nádeníkům a děvečkám za práci a soukromým osobám za různé služby. Celková dlužená částka se vyšplhala do výše 117 zl. Proč na grunt nastoupil právě Václav Vacek a zda byl s Jampílký příbuzný, není známo. Pravděpodobně se přistěhoval z okolní vesnice. Závďavek v hodnotě 36 kop gr. zaplatil do dvou let a další gruntovní peníze splácel po 5 kopách gr., tedy o 1 kopu více, než stanovila kupní smlouva. Získaný majetek se od posledního převodu příliš nezměnil.¹⁶¹ Podmínkou prodeje bylo, že se odstupující statkář bude nadále podílet na chodu hospodářství a kromě toho si prosadil dobře vybavený výměnek.¹⁶² Václav Vacek každý rok pravidelně platil gruntovní splátku a také ukládal peníze do sirotčí kasy.¹⁶³

Václav Vacek hospodařil na gruntu dlouhých 22 let až do své smrti. Rozhodně ho můžeme označit, co se týče vedení hospodářství a ekonomických záležitostí, za obratnějšího než jeho předchůdce.¹⁶⁴

Václav byl dvakrát ženatý. S první manželkou Ludmilou měl syny Václava (*1717) a Jiříka (*1719), budoucího hospodáře na tomto gruntu. Po smrti Ludmily se Václav oženil s Alžbětou z Bílska¹⁶⁵, s kterou měl několik dětí, ale téměř všechny zemřely v raném věku. Jako miminko zemřel syn František (†1722), poté ve 2 letech syn Martin (†1727), dále zemřel v 3 ½ letech Vojtěch (†1732) a jako poslední syn Petr, který se nedožil ani 1 roku (†1732).¹⁶⁶

¹⁶⁰ Výše kontribuce 26 zl. 35kr.

¹⁶¹ Jako tažný dobytek převzal 2 klisny a vola; dále kovaný tažný vůz se vším příslušenstvím, valník, pluh se vším železem, železné brány s nabitými hřebíky po 2 kusech, 2 vozni řetězy, stůl medenec, díž, máznici, sekeru, motyku, lopatu, 2 vidle na hnůj, kopáč, podavky, voznice s železnými obručemi, stolicí řezací s kosířem, lesní saně; ze zvířectva panského housera, plemennou svini, 2 odstavená prasata, 8 slepic s kohoutem; z obilí zasetého na zimu: 10 str. pšenice a žita, na jaro 11 str. ječmene, 3 vozíky hrachu, 9 str. ovsa.

¹⁶² K výměnku patřilo na poli 15 záhonů pšenice zaseté na ozim, vedle hospodářky Šimůnkové 15 záhonů ječmene a za Kulhankovým gruntem 10 záhonů ječmene; dále 2 záhony pro len, louka vedle Kulhánkové za 1. provázek, zahrádka za stodolou se švestkami a hruškou; byt s komorou a místo ve chlévě pro krávu na 3 roky.

¹⁶³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

¹⁶⁴ Zemřel v r. 1739.

¹⁶⁵ SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

¹⁶⁶ Tamtéž.

Jiřík Vacek

Krátce před svou smrtí prodal Václav Vacek stavení synovi Jiříkovi, kterému bylo v r. 1739 pouhých 20 let.¹⁶⁷ Žil na gruntu se svou ženou Dorotou a dětmi. Měl o dva roky staršího bratra Václava, který se živil jako krejčí a který s manželkou Dorotou žil v Budčevsi nejspíše na bratrově či tchánově gruntě.¹⁶⁸

Statek byl Jiříkovi postoupen za 210 kop gr. Protože Jiříkův otec vyplatil grunt jen z části, připadl na syna dluh ve výši 81 kop gr. Z této částky musela být zaplacená kontribuce státu, která se vyšplhala na 67 kop gr., dědický podíl 129 kop gr., který náležel bratrovi Václavovi Vackovi, 13 kop gr. pro Michala Jampílka¹⁶⁹ a 30 gr. připadl doplatek do sirotčí kasy. Soukromý dluh po odstoupeném hospodáři byl relativně malý, pouze 17 zl. Závědek činil 18 kop gr. a gruntovní peníze měl splácet po 4 kopách gr. Hospodářství dostal vesměs se stejným inventářem jako v předcházejících letech. Výměnek pro matku Alžbětu Vackovou byl slušně vybaven. Jiřík měl matce dát každý 4. mandel ze sklizeného obilí a každoročně ji měl zasívat po 2 větelích žita, pšenice a ječmene. Osetí mu však měla dodávat sama. Dále získala ½ provázku louky. To vše měla mít až do své smrti, po které, jak se píše „*z ohledů, Josef pro svou nedospělost těžkou práci vykonávati a na tom gruntu hospodařiti by nemohl, on do své smrti 2 větele pole mívati a byt v baráku míti bude. Po jeho pak smrti, jak pole, tak barák zase k živnosti hospodáři k užítu připadne.*“ Zda byl Josef syn Doroty a Jiříka, není výslovně uvedeno, ale je to velmi pravděpodobné. V matrikách se totiž objevuje jméno Josef ještě dvakrát, poprvé v r. 1743 jako syn Václava Vacka, podruhé v r. 1747 jako syn hospodáře Jiříka Vacka. Ve vsi dále žila ještě Alžběta, snad nevlastní Jiříkova sestra, které měl vyplatit 5 kop gr. na vdavky.¹⁷⁰

V červenci r. 1740 prodal Jiřík Vacek ze svého gruntu pole v rozloze 8 str. Michalu Jampílkovi, vlastníkovu statku No. 9.¹⁷¹

¹⁶⁷ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

¹⁶⁸ Měli spolu nejméně 3 děti, Dorotu (*1739), Matěje (*1741) a Josefa (*1742).

¹⁶⁹ Za doplacení gruntu.

¹⁷⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

¹⁷¹ Z toho pole vznikl roční potažní úrok 33 kr. 1 d.

V r. 1751 koupil Jiřík od Václava Jampílka z gruntu č. 9 louku za 1 provázek V *Ostrovech*.¹⁷² Až do své smrti (†1753) vyplácel pravidelně gruntovní peníze i dědici, přesto po něm zbyl dluh ve výši 133 kop gr.¹⁷³

Jiří Vacek na statku hospodařil s manželkou Dorotou, s níž měl syny Václava (*1741), Jana Jiřího (*1744), pravděpodobně zmíněného Josefa (*1747) a dvě dcery, Kateřinu (*1750) a Annu (*1752), která se v r. 1771 provdala za Jana Valentu z Drahoraze.

Jakub Vaníček

Po smrti hospodáře Jiříka Vacka se ujal usedlosti v r. 1753 Jakub Vaníček a to do doby, než dospěje nevlastní syn Josef, kterému v té době bylo asi 8 let. Nový hospodář se na grunt přizemil sňatkem s vdovou Dorotou. V případě, že by právoplatný dědic Josef zemřel, měl dle ustanovení ve smlouvě hospodařit i po další léta jeho otčím. Hodnota statku zůstala od poslední transakce stejná, a to 210 kop gr. Tato suma měla připadnout na dluhy a dědické podíly.¹⁷⁴ Kromě gruntovních peněz musel Jakub Vaníček splatit zmíněné soukromé dluhy Jiříka Vacka ve výši 33 zl. 39 kr. 9 d. Závdavek činil 26 kop a zbývající částku měl hospodář vyplatit v ročních splátkách po 4 kopách. Po Jiříkovi Vackovi zbyli 4 sirotci¹⁷⁵, Václav (*1741), Josef (*1747), Dorota¹⁷⁶ a Anna¹⁷⁷ (*1752), kterým měl držitel gruntu vyplatit dědický podíl po 3 kopách gr., z nichž měly být zaplacený jejich svatby.¹⁷⁸ Kromě této částky byl hospodář povinen dětem v budoucnu zasít 1 strych ječmene a 1 strych žita. Děti neměly dostat jen skromnou finanční podporu, ale dbalo se i o jejich vzdělání, o čemž jasně vypovídá zápis ve smlouvě: „*z toho vejminku se hospodář děti živiti a šatiti a do školy posílati se zavazuje*“.¹⁷⁹

¹⁷² Za cenu 30 gr.

¹⁷³ SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

¹⁷⁴ Janovi Vackovi do Bílska, Martínkovi Vackovi, Václavovi Vackovi, Jiříku, Josefovi na vojnu, Alžbětě.

¹⁷⁵ Syn Jan Josef zemřel ihned po porodu (+1744), Kateřina zemřela také jako kojeneček (†1750).

¹⁷⁶ Dorota zůstala v Budčevsi, v r. 1769 se provdala za Václava Nepimacha z Budčevse.

¹⁷⁷ Anna Vacková (*1752) se provdala r. 1771 za Jana Valentu do Drahoraze.

¹⁷⁸ SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

¹⁷⁹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Z celkové dlužné částky 33 zl. 39 kr. 3 d. patřilo 25 zl. 10 kr. Alžbětě Vackové¹⁸⁰, 7 zl. 7 kr. budčevskému kováři a 1 zl. 22 kr. 3 d. Tomášovi Ženatému do Židovic, který na statku dříve pracoval jako pacholek. Dluh u kováře se zdá vysoký, ale v zemědělství se neustále využívalo síly koní, o které se hospodář musel kvalitně postarat. Na gruntu se totiž v době předání nacházelo 10 koní a takový počet nebyl v Budčevsi ani okolních vesnicích obvyklý. Společně s polnostmi hospodář zakoupil obvyklé zemědělské náčiní a hospodářská zvířata. Předchozí majitel předával statek s již zasetou pšenicí v rozsahu 14 str., žitem po 7 str. zasetého na jaro a po 5 str. zasetého na zimu.¹⁸¹

Jakub Vaníček splácel gruntovní peníze pravidelně, často i po větších částkách než bylo původně stanoveno. V r. 1756 zaplatil o 2 kopy více, v r. 1760 ve výši 10 kop a později dokonce 14 a 19 kop za rok. Je jisté, že se hospodář s rodinou o statek dobře staral, měl k obdělávání polí potřebné tažné zvířectvo, díky čemuž měl z polí kvalitní výnosy. Jakub Vaníček byl první hospodář, který tento grunt v r. 1769 kompletně vyplatil a o 4 roky později ho předal dalšímu hospodáři. Jakub Vaníček nehospodařil pouze na tomto gruntu, ale v r. 1772 se stal majitelem zadlužené živnosti No. 16, kde se mu podařilo zaplatit velké dluhy po Janu Douskovi.

Jakub Vaníček zde s rodinou hospodařil 20 let. S manželkou Dorotou měl nejméně čtyři společné potomky, dcery Kateřinu (*1755), Marii (*1763) a syny Jana (*1757) a Jakuba (*1761). Nejmladší Marie se provdala r. 1782 za Matěje Vacka z Chotěšic, kam se pravděpodobně také odstěhovala.¹⁸²

Josef Vacek

V březnu r. 1773 předal Jakub Vaníček statek již dospělému nevlastnímu synovi Josefu Vackovi, kterému bylo v té době okolo 26 let. Cena hospodářství se od posledního prodeje nezměnila, stálo tedy 210 kop gr. a celá částka měla patřit

¹⁸⁰ Vdova po Václavovi Vackovi a matka bývalého hospodáře Jiříka Vacka.

¹⁸¹ Přidavky: 3 tažné klisny se vším příslušenstvím, roční hřebec, 7 klisen v různém věku, vůz se vším příslušenstvím, pluh se vším železem, železná brána s nabitými hřebíky, řetěz k vozu, medenec, chlebová díže, sekera, lopata, motyka, hnojný vidle 9, kopáč, podavky na seno, voznice obručemi, řezací stolice s kosířem, lesní saně. Ze zvířat houser, plemenná svině, 2 letní prasata, 8 slepic s kohoutem, 2 krávy dojně, 4 ovce.

¹⁸² SOAZ, SmVlk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

odstupujícímu hospodáři. Závďavek činil 26 kop a Josef Vacek je vyplatil do r. 1775. Gruntovní peníze měl splácet v roční splátce po 4 kopách. Při prodeji se na hospodářství nacházelo již méně koní, a to pouze 5.¹⁸³ Přejaté hospodářské načiní a jiný inventář nebyl ničím výjimečný.¹⁸⁴ Z obilí se na pozemku nacházela na zimu zasetá pšenice v množství 14 str. a žito po 9 str.

Prodávající hospodář odešel s ženou na výměnek, proto se ve smlouvě nacházejí jeho požadavky, které na dobu svého dožití, resp. dobu 10 let, vyžadoval. Každoročně měl obdržet 2 str. pšenice, 4 str. žita i ječmene. Dále se dožadoval zahrady ležící vedle Suchánků včetně ovocných stromů a louky V *Ostrovech* vedle hospodářky Karáskové v rozloze 2 provázků, a jako přídavek bečky hrášku a čočky.

Josef byl v hospodaření a ve splácení peněz stejně úspěšný jako jeho otčím. Do r. 1793 celý statek vyplatil, ale peníze připadly tehdy již ovdovělé matce Marii Vaníčkové.¹⁸⁵

Josef Vacek hospodařil na gruntu s rodinou 20 let. Za manželku pojal Kateřinu, s níž měl nejméně dvě dcery a syna, nejstarší Annu (*1773), dále Kateřinu (*1777) a syna Václava Jakuba (*1781).¹⁸⁶

Na hospodářství nastoupil v r. 1793 Josefův stejnojmenný syn, jenž přebíral $\frac{3}{4}$ lánovou živnost. Rozloha orných polí činila na počátku 19. století 28 jiter 1296 sáhů orných polí, 4 jitra 1065 sáhů luk a zahrad a 1284 sáhů lesů. Z gruntovnice víme, že v r. 1810 měl zdejší hospodář vykonávat 117 dní potažní roboty s 3 koňmi a 39 dní pěší roboty ročně. Tento rod tu žil do pol. 19. století, poté zde pobývala až do 60. let rodina Rejmanova. V r. 1976 bylo hospodářství zbouráno.

¹⁸³ Čtyři klisny byly oceněny na cca 30 zl. a jedna měla hodnotu dokonce 50 zl.

¹⁸⁴ Pluh s novým železem, 2 brány s železnými hřebíky, hrábě, stůl ve světnici, měděnec v kamnech, díže chlebová, sekyra, motyka, lopata na hnůj, vidle na hnůj 2, podavky na seno, voznice s železnými obručemi, moučnice a mouky v ní bílé, řezací stolice, saně lesní. Ze zvířectva panský houser, 1 plemenná svině, 2 půl roční prasata, slepice s kohoutem 8, 2 dojně krávy, 4 ovce, 1 roční volek, 1 odstavené tele.

¹⁸⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

¹⁸⁶ SOAZ, SmVlk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

4.1.2. Grunt č. 2 (No. 5)

Vdova po Janovi Pekárkovi

Do r. 1693, dva roky po smrti Jana Pekárka, hospodařila na tomto gruntě jeho žena. Dva roky před prodejem, tedy v r. 1691 hospodářka prodala část polí za 10 kop gr.¹⁸⁷ Rozloha pozemků s chalupou činila 2 kopy 12 záhonů a jejich hodnota byla pouhých 30 kop gr.¹⁸⁸ Poslední dva roky vdova platila vrchnosti gruntovní peníze po 1 kopě.¹⁸⁹

Martin Pekárek

Chalupu od matky přijal v r. 1693 syn Martin Pekárek. Stavení s pozemkem mělo cenu 40 kop. Z té částky měl být zaplacen dluh ve výši 23 kop gr. a zbytek peněz patřil k vyplacení dědiců.¹⁹⁰ Závdavek činil 15 kop gr. a gruntovní peníze měly být pokládány každý rok po 1 kopě. Po matce toho syn příliš nepřevzal. Z obilí se tu nacházelo pouze 6 mandelů žita a 6 mandelů 8 snopů pšenice. Chalupa nebyla v podstatě vybavena žádnými hospodářskými nástroji, nacházela se tu pouze sekera a vidle na hnůj. Ve světnici byl jen měděnec v kamnech, stůl a jarmara. Zdejší zemědělské práce muselo být opravdu náročné vykonávat, neboť některé nářadí si pracovníci museli nejspíše půjčovat od sousedů, než si rodina našetřila na vlastní nářadí. Až do r. 1713 hospodář pravidelně splácel peníze po 1 kopě.¹⁹¹

Martin Pekárek s rodinou zde žil 20 let. Jeho chotí byla Dorota, se kterou měl nejméně čtyři děti. První se narodil syn Jiřík, který však ve 3 letech zemřel (†1700), druhý se narodil syn Šimon (* 1698), o dva roky později Jan (*1700) a jako poslední se narodila dcera Kateřina (*1701). Podle pozdějších záznamů

¹⁸⁷ Jednalo se 48 záhonů.

¹⁸⁸ Prodaná pole patřila později do katastru Jiříka Pekárka a Šimona Jampílka. Z peněz utržených za prodej vdova částečně vyplatila nápadníky po Janu Moravcovi. Konkrétně peníze patřily Tomáškově Moravcovi, po Janovi otci, Petrovi Moravcovi a Kopidlenskému záduší, všem cca po 3 kopách. Dohromady tedy 10 kop 20 d.

¹⁸⁹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

¹⁹⁰ Z té sumy opět dědické podíly vypláceny - Kateřině vdově, Magdaleně Jampílkové, Václavovi Pekárkovi, Janovi Pekárkovi aj., a po Martinovi Pekárkovi sirotku Marii.

¹⁹¹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

o dědických nárocích měl Martin Pekárek i dceru Dorotu, u ní ale není datum narození známo.¹⁹²

Václav Pekárek

V březnu 1703 se této živnosti ujal Václav, bratr předchozího hospodáře, a to za 50 kop gr. V té době mu bylo pravděpodobně 28 let (*1675). Po bratrovi na něj přešel dluh ve výši 25 kop gr. a zbytek patřil bratrovi Martinovi. Závdavek činil 15 kop gr. a byl zaplacen do dvou let. Následné roční splátky ustanovila smlouva na 1 kopu gr. Jako přídavek získal 6 mandel žita a 6 mandel 8 snopů pšenice. Ve světnici se nacházel měděnec v kamnech, stůl a jarmara, z hospodářského náčiní jen sekera a vidle na hnůj.

Václav nastoupil na grunt ve 32 letech a za hlavního hospodáře platil 10 let. Za svou dobu působení platil každoroční splátky ve stanovené výši, proto mu do splacení v r. 1710 zbývalo doplatit ještě 20 kop gr., které následně připadly na starost novému majiteli živnosti.

Již v době, kdy se stal hlavním hospodářem, byl ženatý s Kateřinou a měl 3letého syna Václava (*1700), další rok se jim narodilo další dítě, které však brzy zemřelo. Poté měli dceru Kateřinu (*1704) a o 3 roky později Ludmilu (*1707). V raném věku jim zemřeli dva synové Josef (†1710) a Matěj (†1713). Rok před svou smrtí (†1715) prodal Václav Pekárek chalupu novému držiteli. Zemřel ve svých 40 letech.

Jan Javůrek

V červnu r. 1714 chalupu koupil Jan Javůrek. Hodnota stavení činila 60 kop. Více jak polovina z této částky, přesně 39 kop, patřila Václavovi Pekárkovi, část jeho podílu padla na vyplacení soukromých dluhů. Nejvíce dlužil za kontribuci, a to celých 15 zl., poté za sýr, za daně na vojsko, nebo jak se přesně píše „*na outrat vojáckých*“. Dlužil též novému hospodáři Janovi Javůrkovi, za co

¹⁹² SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

přesně není psáno. Zbýlých 21 kop se rozdělilo dědicům Kateřině Kulhánkové¹⁹³, Martinu Pekárkovi¹⁹⁴ a Marii Hlouškové¹⁹⁵.¹⁹⁶

Závdavek činil 20 kop, z nichž ihned zaplatil 5 kop a zbytek do tří let. Poté měl gruntovní peníze skládat po 1 kopě. Od posledního prodeje na chalupě přibýlo více zemědělského náčiní. Konečně se na polích využíval vůz a železná brána s nabitými hřebíky. Přibyla také motyka, lopata a vidle na hnůj. Ve světnici se žilo velmi skromně, nacházel se tu při zápise pouze stůl a měděný měděnec. Ze zvířat měli snad jen 7 slepic s kohoutem. K táhnutí vozu a brány si hospodář koně pravděpodobně musel půjčovat od jiných, protože se ve výčtu předávaných věcí nenachází. Mohl si také půjčit krávu od odstupujícího hospodáře. Na poli byla po odstoupeném na zimu zasetá pšenice v množství 3 str., žito zaseté na jaro také po 3 str., ječmene po 4 str. 2 větelích a pouze 1 str. ovsa.¹⁹⁷

Odstupující hospodář si vymínil ze zasetého obilí ze zimy a z jara každý 3. mandel. Dále chtěl mít pro sebe 1 záhon na proso, 1 záhon na len a zahrádku za „špejchárkem“ a v chlívě místo pro krávu.

Podle gruntovní knihy měl nový chalupník povinnost poskytnout dcerám odstoupeného, Kateřině a Dorotě, peníze na svatební veselku. Každé dívce náležely 2 kopy 30 gr. Každoročně platil gruntovní peníze po 1 kopě, jak stanovila kupní smlouva, ale v r. 1730 donesl částku 2 kopy 30 gr., kterou si vybrala dcera Dorota za svatbu.¹⁹⁸

Jan Javůrek zde hospodařil 15 let, nejprve s manželkou Alžbětou (*1693), s níž měl tři syny, Jiříka (*1714), Jana, který však zemřel jako kojeneček (†1715), o dva roky později stejnojmenného syna (*1717) a posledního Martina (*1718). Alžběta zemřela dva roky po porodu posledního syna ve věku 27 let.¹⁹⁹ Druhou hospodářovou ženou se stala Magdalena, se kterou měl další dva syny Vojtěcha (*1727) a Václava (*1729).²⁰⁰

¹⁹³ Dříve Kateřina Pekárková, vzala si za muže Tomáše Kulhánka.

¹⁹⁴ Syn Václava Pekárka.

¹⁹⁵ Manžel Jiří Hloušek, podruh z Budčevsi.

¹⁹⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Dorota dcera Václava Pekárka, poté manželka Jiříka Karáska z Budčevsi.

¹⁹⁹ V r. 1720.

²⁰⁰ SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

Jiřík Kubín

V květnu r. 1729 došlo na tomto gruntu ke změně majitele. Jana Javůrka dosadila po dlouholetém, celkem úspěšném hospodaření na vyhořelý statek do vsi Židovice na místo hospodáře. Proč vyprala právě jeho, není uvedeno. Jiřík Kubín, hospodář z Češova, vrchnost přinutila k postoupení své chalupy panskému dvoru a poté ho dosadila do Budčevsi místo Jana Javůrka. Chalupa stála 80 kop gr., do kterých byl zahrnut dluh po předchůdci ve výši 25 kop 30 gr. Tyto peníze náležely tradičně dědicům a největší podíl 54 kop patřil odvolanému hospodáři Janu Javůrkovi.²⁰¹ Závdavek činil 28 kop, ten splatil do r. 1732 a v budoucnu skládal peníze za živnost po 2 kopách.

V chalupě se nacházel pouze měděnec do kamen, plechová trouba v kamnech a ve chlévě vidle na hnůj. Pokud měl předchozí hospodář na gruntu více zemědělského nářadí, pak si ho vzal zřejmě s sebou do nového obydlí. Po bývalém hospodáři zbylo na polích zaseté obilí, a to na zimu vysetá pšenice po 3 str. 2 větelích, žito po 5 str. 2 větelích, a na jaro zasetý ječmen po 5 str.²⁰² Z toho si Jan Javůrek vymínil obdržet 2 díly a nový hospodář získal z této sklizně 3. díl. Stejným způsobem si měli rozdělit i jarní obilí. Odešlému Janu Javůrkovi patřilo také seno z louky a nový hospodář Jiřík Kubín měl právo sklídit alespoň otavu. Protože si větší díl sklizně vzal původní hospodář, měl v tom roce zaplatit 2/3 kontribuce a Jiřík Kubín jen 1/3.

Jiřík Kubín se snažil za svého hospodaření platit gruntovní peníze pravidelně po 2 kopách, ale v letech 1735 a 1736 přinesl pouze 1 kopu 30 gr.²⁰³

Jiřík po odchodu z Češova hospodařil na dosazeném gruntu v Budčevsi téměř 12 let. Do vsi přišel s ženou a dětmi Jiříkem, budoucím hospodářem, Kateřinou a Josefem.

²⁰¹ Po Martinovi Pekárkovi jeho synu Václavovi Pekárkovi, Josefovi, Alžbětě Javůrkové po Václavovi Pekárkovi, Dorotě Karáskové, Kateřině Kopecké, dceři po Martinovi Pekárkovi, ta dostala ještě o 2 kopy 30gr. více, což byly peníze na svatbu. Tito jmenovaní dostali dohromady do 26 kop gr.

²⁰² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁰³ Tamtéž.

Obrázek 8: Hospodářská budova na gruntu č. 2 (No. 5)
archiv autorky (2016)

Jiřík Kubín mladší

O pět let později, v červnu r. 1741, předal Jiří Kubín chalupu svému stejnojmennému synovi. Ten měl na chalupě hospodařit pouze do doby, než vyroste jeho mladší bratr Josef. Chalupu otec Jiříkovi prodal za stejnou částku, za kterou ji on sám před lety kupoval, tedy za 80 kop gr. Z toho obnosu byly opět vypláceny dědické podíly a nezaplacený dluh 34 kop 30 gr. č.²⁰⁴ Závavek činil opět 20 kop gr. a byl zaplacen do r. 1743. Gruntovní peníze byly stanoveny ve stejné výši 2 kop za rok.²⁰⁵

Po otci zůstalo na chalupě již více nářadí než po předchozích majitelích, ale pořád to nebylo dostatek ke kvalitnímu hospodaření. S koupí chalupy dostal Jiřík od otce krávu, z které měl v budoucnu bratrovi Josefovi odstavit a vyživit tele. Ve světnici se dále nacházel obvyklý inventář jako měděný měděnec

²⁰⁴ Alžbětě Javůrkové po Václavovi Pekárkovi, Dorotě Karáskové, Janovi Javůrkovi celkem 24 kop 30 gr. Nejvyšší částka patřila předchozímu hospodáři za částečné vyplacení, Jiříkovi Kubínovi staršímu 45 kop 30 gr. z celé částky 80 kop gr.

²⁰⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

v kamnech, chlebová díže, stůl, moučnice, necky na praní a stoupa, dále zde byly jen vidle k prsku, řezací stolice s kosířem a 3 mandle slámy. Ze zvířat dostal pouze 6 slepic s kohoutem. Na poli se nacházelo z obilí na zimu zasetá pšenice v množství 3 str., žito ve stejném množství a na jaro zaseté 4 str. ječmene, 2 str. ova, po 1 věrteli hrachu a čočky. Z toho všeho si vymínila vdova s pozůstalými sirotky každý 4. mandel, z kterého odvede spravedlivý díl $\frac{1}{4}$ kontribuce. Vdova Anna si nadále vyžádala chlív u stáje a komoru, světnici a 1 strych pole *Za Splávky*, které měla sama osévat a obdělávat.²⁰⁶

Jiří byl povinen zaplatit v budoucnu výdavek sestře Kateřině v hodnotě 4 kop gr. Gruntovní peníze splácel pravidelně a po 17 letech, tedy v r. 1758, mu zbývalo doplatit částku 25 kop 30 gr., kterou dlužil stále dědicům. O rok později zaplatil gruntovní splátku v částce 10 kop 17gr. a v r. 1760 dokonce 13 kop 42 gr. Po dlouhých 19 letech měl celou chalupu zaplacenou. Dalších 8 let hospodařil bez dalších dluhů a můžeme předpokládat, že se mu celkem slušně dařilo.

Jiřík Kubín mladší byl na tomto gruntu uznáván téměř 27 let za hlavního hospodáře. Oženil se s Kateřinou, se kterou měl hodně dětí. V kojeneckém věku zemřela dcera Alžběta (*1742) a Kateřina (*1743). Dále měli syna Josefa (*1744), dceru Alžbětu²⁰⁷ (*1751), Václava (*1753), Jiříka (*1755), Jana²⁰⁸ (*1758), Annu (*1762) a nejmladšího Jiřího (*1764).²⁰⁹

²⁰⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁰⁷ Alžběta Kubínová se provdala ve 20 letech r. 1771 za Josefa Horynu z Údrnic.

²⁰⁸ Jan Kubín se v 23 letech r. 1781 oženil Alžbětou dcerou po Janovi Hlouškovi.

²⁰⁹ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

Obrázek 9: Grunt č. 3 (No. 5)

Zdroj: budceves.cz. Dostupné z <<http://1url.cz/ZtJnM>>.

Vojtěch Tříška

V říjnu r. 1768 na toto hospodářství po zemřelém Jiříku Kubínovi nastoupil Vojtěch Tříška, který se oženil s Jiříkovou sestrou Kateřinou.²¹⁰ Na chalupě měl hospodařit do doby, než vyroste mladší synek Jiříka Kubína. Hodnota chalupy činila 85 kop gr.²¹¹ Celá částka měla připadnout již zesnulému Jiříkovi Kubínovi, ale protože se před několika lety hodně zadlužil mimo jiné za dřevo k postavení další hospodářské budovy, byla tato částka určena na zaplacení tohoto peněžního závazku. Celková částka dluhu činila 113 zl. 30 kr.²¹² Závdavek pro kupujícího byl stanoven na 20 kop gr. a Vojtěch ho zaplatil do tří let. Další splátky měly být, jako u předchozích hospodářů, ve výši 2 kop gr. Vojtěch Tříška koupil grunt za 85 kop gr., což je jen o 5 kop více, než zaplatil předchozí hospodář. Je ale jasné, že chalupa byla již daleko lépe vybavena k hospodaření. Celková suma zahrnovala stůl ve světnici, měděný měděnec v kamnech, vidle k prsku, řezací stolicí s kosířem, 2 sekery, podavky, vidle na hnůj, kosu na trávu, lopatu a motyku. S takovým nářadím se pole jistě lépe obdělávala. Novému

²¹⁰ Vojtěch syn Jakuba Třísky z Vrščů.

²¹¹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²¹² Kromě dluhu za novou chalupu, dlužil také 7 zl. 30 kr. budčevskému kováři.

chalupníkovi zbylo po předchozím hospodáři obilí ve slámě, a to 1 kopa 10 mandel pšenice, 50 mandel ječmene, 12 mandel ovsu a 2 vozy hrachu. Z toho patřil sirotkům každý 4. mandel k jejich obživě. Nový hospodář byl také podle gruntovní knihy povinen sirotkům zasít obilí na zimu, z toho pšenice 5 str. a žita 2 str. To však nebyly jediné povinnosti Vojtěcha vyplývající ze smlouvy.²¹³ Ve stejném roce, kdy nastoupil na grunt, zvládl zaplatit 1. termín závdavků po 8 kopách gr. Hned po roce byl schopen doplatit zbylých 12 kop gr., které připadly na zaplacení dluhů z výstavby nového stavení. Poté gruntovní peníze splácel sice jednou za 2 roky, ale po 4 kopách gr. V letech 1777–1779 stačil vydělat a donést k vrchnosti dokonce 21 kop gr.²¹⁴ Za roky 1783 a 1784 přinesl 9 kop 36 gr. a 1785 a 1786 přišel opět s velkou částkou, a to 14 kop 24 gr. Touto poslední splátkou dosáhl po dlouhých 18 letech splacení celého gruntu.²¹⁵ Z matriky je známo jen jedno hospodářovo dítě, a to dcera Kateřina Marie (*1770).²¹⁶

Jiří Kubín

V červenci 1787 se dle smlouvy stal majitelem chalupy dospělý syn Jiřík Kubín. Vojtěch Tříška postoupil usedlost 22letému Jiříkovi za stejnou částku, za jakou jí sám získal. Celá suma 85 kop gr. připadla odstupujícímu hospodáři. Závdavek činil u tohoto gruntu tradičně na 20 kop a následující gruntovní splátky měly být skládány po 2 kopách. Podle výčtu zakoupeného majetku nebyla světnice téměř vybavená a hospodářského náčiní se na gruntu mnoho nenacházelo.²¹⁷ Co se týče počtu hospodářského zvířectva, byl zde viditelný posun k lepšímu. V chlévě se nacházel 3letý tažný vůl a 8letá dojná kráva, 1 plemenná svině a dokonce 6 kusů ovcí. Na polích rostlo celkem 14 str. 2 větele

²¹³ Kromě výše psaného musel Vojtěch Tříška, strýc sirotků, jmenovitě Jany, Anny a Jiříka, zasít a darovat 1 strych ječmene, dále je živit a šatit a poskytnout jim bydlení. Janovi bylo 10 let, Anně 6 let a nejmladšímu Jiřímu 4 roky. Dalším pozůstalým jmenovitě Dorotě, Alžbětě, Janovi, Anně a Jiříkovi byl povinen vyplatit 4 kopy gr.

²¹⁴ V průměru 7 kop gr. za rok stačil vydělat.

²¹⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²¹⁶ SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²¹⁷ V ceně byl zahrnut stůl ve světnici, měděný měděnc v kamnech, vidle k prsku, řezací stolice s kosířem, sekery 2, podavky na seno, vidle na hnůj, kosa na trávu, lopata, motyka a kopáč.

obilí, konkrétně 4 str. 2 větele pšenice, 1 strych žita, 7 str. ječmene a 2 str. ovsa.²¹⁸

Vojtěch Tříška si jako odstupující vymínil ze zasetého obilí každý 4. mandel, z kterých měl platit každoročně $\frac{1}{4}$ kontribuce vrchnosti. Mimo tyto požadavky si Vojtěch Tříška vyžádal obilí na setí, konkrétně 1 strych pšenice, 2 str. žita, 2 str. ječmene, 2 čtvrtce hrachu a ve stejném množství čočky. Dále chtěl mít v zahradě u stodoly tři řádky stromů, tj. 18 kusů, jetele 6 záhonů, slámy ze zimní sklizně 2 mandele a slámy z jara 3 mandele, byt ve světnici, komoru na záhrobcí, ve chlívě hospodáře místo pro 1 krávu, každý druhý rok fůru nad chlívě, a to vše si přál využívat po dalších 19 let. Jak vidíme, bývalý hospodář si pro sebe chtěl zajistit opravdu dobré dožití a nebál se stanovit si takové vysoké požadavky.²¹⁹

Na polích se urodilo a Jiří Kubín gruntovní peníze rychle splácel. V roce sjednaného prodeje, r. 1788, podal u vrchnosti celou částku jako závdavek. V r. 1791 zaplatil dalších 25 kop gr. Za další dva roky přinesl zbývajících 40 kop gr. a celý grunt tak vyplatil. Jiří přebíral po předchůdci dobře fungující hospodářství a i on platil zřejmě za schopného rolníka, neboť se mu na polích dařilo. Do počátku 19. století držel hospodářství o velikosti $\frac{1}{4}$ lánu.²²⁰

Jiří se oženil ještě dříve, než se stal právoplatným držitelem chalupy. V r. 1786 pojal za ženu Annu, dceru sedláka Nepimacha z velkého hospodářství No. 10. Zajímavé je, že byla poddanou dymokurské vrchnosti. Ještě téhož roku se jim narodila dcera Kateřina (†1786) a dva roky poté syn Jan (†1788), oba nepřežili dětský věk. Později se jim narodila Kateřina (*1793), syn Jan (*1796) a nejmladší syn Jiří (*1798), budoucí hospodář a rychtář. V chalupě kromě čeledí žil i Jiříkův bratr Jan, *obdankovaný* voják se svou ženou Alžbětou a dětmi.

Rodina Kubínů bydlela na hospodářství až do pol. 19. století. Posledním držitelem byl Jiří Kubín, jenž byl váženým rychtářem (1825–1853) a zapisovatelem do budčevské pamětní knihy. Až do 30. let 20. století se majitelé

²¹⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

rychle střídali. Poté se zde usadila dosud žijící rodina Doušů, Bohumír a Miroslava.

*Obrázek 10: Zděný dům na parcele bývalého gruntu č. 2 (Cons. No. 5)
archiv autorky (2016)*

4.1.3. Grunt č. 3 (No. 6)

Šimon Lukeš

V prosinci r. 1694 nastoupil na grunt po Václavovi Lukešovi jeho syn Šimon. Otec mu prodal grunt za 210 kop gr., dluh po otci činil 41 kopy 30 gr. a zbytek částky se rozdělil mezi dědice. Závďavek činil 36 kop gr. a Šimon ho dokázal vyplatit do dvou let od koupě statku. Gruntovní splátky skládal ve výši 4 kopy gr. ročně.

Se statkem za výše určenou částku obdržel běžné zemědělské náčiní, nebylo ho však mnoho. Ani světnice nebyla příliš vybavená.²²¹ Jako potah mu sloužily 4 klisny a z většího zvířectva choval ve chlévě 2 dojně krávy, po 5 kusech ovčí i prasat a jednu plemennou svini. Na dvorku pobíhal jeden houser a 8 slepic.

²²¹ Vůz železný, pluh, 2 brány s nabitými železnými hřebíky, moučnice, truhla, stůl, měděnec, sekera, motyka, lopata, vidle, kopáč, podavky a tažný řetěz.

Po otci mu zbylo také menší množství zasetého obilí na polích, a to 4 str. pšenice a 1 str. prosa. Ve stodole bylo ve slámě 26 mandel pšenice, 30 mandel žita, 25 mandel ječmene, 28 mandel ovsa a 2 vozy hrachu. Na zimu otec vysel 5 str. pšenice a 13 str. žita.²²²

Ihned při zápise položil 16 kop gr. a do r. 1696 zaplatil zbylých 20 kop jako závdavek. Gruntovní peníze platil pravidelně podle stanovené částky, ale roky 1706 a 1707 musely být pro jeho hospodářství obzvlášť úrodné, protože donesl k vrchnosti celkem 33 kop gr. Poté platil opět po 4 kopách gr. V r. 1718 mu zbývalo doplatit ještě 62 kop gr., a to posledním dosud nevyplaceným nápadníkům, otci Václavovi a bratru Janu Lukešovi. V r. 1734 položil poslední splátku a tak měl grunt zaplacený.

Šimon Lukeš hospodařil na tomto statku dlouhých 40 let.²²³ Na gruntu žil s ženou Dorotou a měli spolu celkem 8 dětí. Prvorozená dcera Kateřina zemřela jako kojenec (†1701), o 4 roky později se narodil syn Václav (*1705), který se stal po smrti otce novým hospodářem tohoto gruntu. Dalším dítětem byl syn Jan (*1707), který se odstěhoval později do Dolan, a o dva roky později se narodil syn Josef (*1709), který žil nadále Budčevsi pravděpodobně jako podruh na tomto gruntu (†1743). V r. 1713 Šimonovi a Dorotě zemřel časně po narození syn Jiřík a o 2 roky později přišly na svět dvojčata Antonín a Dorota (*1715).²²⁴ Jako poslední se narodil syn Jakub, ale ten se také nedožil dospělosti. O dceři Dorotě více nevíme. Antonín Lukeš se oženil s Marií, s kterou měl stejnojmenného syna. Zřejmě sloužili na gruntu bratra nebo u někoho jiného v Budčevsi. Antonín Lukeš zemřel v mladém věku, v pouhých 26 letech, a o pár měsíců později zemřel i jeho 5 měsíční syn (†1741).²²⁵

Šimon Lukeš (později zvaný Býna) patřil mezi vážené osoby, protože působil ve vsi jako rychtář za kopidlenskou stranu.

²²² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ SOAZ, SmVk, sign. 76-2, MNZ, 1685-1722.

SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1722-1755.

²²⁵ Tamtéž.

Václav Býna (Lukeš)

Šimon Býna (Lukeš) žil po splacení gruntu ještě 10 let. Po jeho smrti v r. 1744 nastoupil na místo nového hospodáře jeho 39letý syn Václav. Statek stál 210 kop gr., tedy stejně jako při nástupu jeho otce. Protože hospodářství stačil za svého života otec zaplatit, celá suma patřila ovdovělé matce Dorotě. Závďavek činil 36 kop a do r. 1746 jej zaplatil. Gruntovní peníze měl pokládat po 4 kopách.²²⁶

Vybavení odkoupeného statku se od doby před půl stoletím, kdy jej kupoval Václavův otec, o mnoho nelišilo.²²⁷ Zbylo tu naseté obilí, a to 10 str. pšenice, 10 str. žita, 10 str. ječmene, 9 str. ovsu a 1 strych hrachu. Z toho si pro sebe vyžádala vdova Dorota každý 4. díl a zavázala se k vyplácení $\frac{1}{4}$ z celkové částky kontribuce. Dále užívala vlastní pole pro hospodářem poskytovaný 1 strych pšenice na jaro, 1 strych ječmene, 2 záhony pro len a na setí 1 věrtele hrachu a čočky. Kromě polí měla i část louky nad *Kojetínem* a 6 záhonů jetele. Do konce života měla nadále využívat byt ve světnici a komoru ležící vedle světnice, špejchar a chlív pod stájí. Každý druhý rok měla mít místo na půdě nad stájí a ve stodole místo pro obilí. Do požadavků byl zahrnut i nárok na ovocné stromy, na švestky a hrušku nacházející se „na hrubé zahrádce, ode dvírek ke stodole po stezku“. Mezi požadavky se objevoval také nárok syna Matěje, živícího se jako krejčí, který měl na statku barák se zahradou, v němž s rodinou bydlel.²²⁸

Hospodář pravidelně vyplácel vrchnosti stanovenou částku po 4 kopách. Po zaplacení závďavku dědicům vyplatil celkem 174 kop gr., každý tedy dostal po 29 kopách.²²⁹ Nejvyšší splátku 29 kop gr. donesl r. 1748, kdy vyplatil matce

²²⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²²⁷ S gruntem obdržel 4 tažné klisny se všemi potřebami, vůz se všemi potřebami, pluh se vším železem, 2 brány železné s nabitými železnými hřebíky, sekera, stolice s kosířem, motyka, lopata, rýč, 2 hnojné vidle, podavky sena, vidle k prsku, 4 srpy, vozík z železných obručí, měděnec v kamnech, stůl, prací necky, chlebová díž, moučnice chlebová, slepice s kohoutem 10, houser, 2 dojně krávy, svině plemenná a 3 odstavená prasata.

²²⁸ Domnívám se, že Matěj byl synem Jana Býny a zemřel v 50 letech (†1746).

SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²²⁹ Dorotě vdově, Matějovi Býnovi, Alžbětě Hrdé, Václavovi Býnovi, Janovi Býnovi a Antonínovi Býnovi.

peníze za prodej gruntu. Od r. 1757 se statku velmi dařilo, protože splátky navýšil na 10–11 kop ročně.²³⁰

Václav hospodařil na gruntu s manželkou Kateřinou 18 let. Společně měli dvě děti, které se dožily dospělého věku. Nejstarší syn Václav (*1735) se narodil ještě v době, kdy byl majitelem gruntu Václavův otec. Další se narodila dcera Dorota (*1741), která se provdala v r. 1760 za Matěje Nepimacha z Budčevsi.²³¹ V r. 1752 přišel na svět ještě syn Jiřík, ten však ve dvou letech zemřel (†1754).²³²

Obrázek 11: Hostinec na gruntu č. 3 (mezi lety 1902–1913)

Václav Býna (Lukeš)

V r. 1762 prodal Václav Býna (Lukeš) hospodářství svému 27letému synovi Václavovi za 257 kop gr. Na syna přešel dluh ve výši 38 kop gr. za poslední dědické podíly.²³³ Největší část, tedy 219 kop, patřila odstupujícímu hospodáři. Zajímavé je, že hned toho roku nový statkář zaplatil celou sumu 257 kop gr. v hotovosti. Jak se mu podařilo našetřit takové množství peněz,

²³⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²³¹ Poddaný pod Dymokury.

²³² SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1722-1755.

SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²³³ Z té sumy 38 kop gr. náleželo 9 kop Janovi Býnovi do Dolan (syn neb. Šimona Býny) a 29 kop gr. Marii Šimůnkové, vdova po Antonínu Lukešovi z Budčevsi (syn neb. Šimona Býny).

nevíme. Na statku se nacházelo jinak zcela běžné náčiní²³⁴ k obhospodařování usedlosti a polí a nepříliš početné zvířectvo.²³⁵ Obilí se ve stodole nacházelo 10 str. pšenice a jen 2 str. žita na zasetí. Na zimu bylo zaseto 10 str. pšenice a také 10 str. žita.²³⁶

Odstoupený hospodář odešel na výměnek a vyžadoval každý 4. mandel z nasetého obilí, z kterého měl platit úměrnou kontribuci. Do konce života užíval barák na statku, u něj komoru a zahrádku s ovocnými stromy, *Pod Kojetínem* 2 str. louky na jetel a za louky 1. provázek vedle hospodáře Nepimacha. Syn mu měl uvolnit místo ve stodole na složení obilí a poskytovat mu potah na obdělávání polí. Ovšem osetí mu otec musel dodat.²³⁷

Václav spravoval rodový statek 23 let, jen o něco déle než jeho otec. Žil tu společně s manželkou Marií, kterou si vzal v r. 1780. Jestli měl nějakou manželku dříve nebo jestli měl nějaké potomky, není známo. Po jeho smrti převzala rodový grunt ovdovělá Marie.²³⁸

Theofil Vančura a Marie Lukešová

Na jaře r. 1787 se na grunt přizemil Theofil Vančura sňatkem s pozůstalou vdovou Marií. Odkud Vančura pocházel, nevíme. Jen je jisté, že si vdova sňatkem přilepšila, protože nový manžel přinesl do hospodářství mimo jiné finanční obnos ve výši 360 zl.²³⁹ Manželé tu žili společně až do počátku 19. století, ale žádné společné děti pravděpodobně neměli. Vančura v r. 1790 koupil část pozemků od souseda Jana Kubína (Cons. No. 6) za 500 zlatých a vystavěl si nový grunt č. 3 ½, kam se s ženou později přestěhoval. Na konci 18. století prodal původní usedlost Janu Hubálovskému za 1000 zlatých.

Tento rod zde žil ještě dvě desítky let. Poté se na hospodářství často měnili majitelé. Zajímavý osud měl Antonín Vonka, který zde vedl hostinec od r. 1903

²³⁴ Kovaný vůz se vším příslušenstvím, pluh se vším, 2 brány s nabitými železnými hřebíky, sekera, podavky sena, vidle, motyka, rycí lopata, řezací stolice s kosířem, vidle na hnůj, kopáč, vidle u prsku, voznice, měděnc v kamnech, dřevěný stůl, prací necky, díže, moučnice na mouku.

²³⁵ Tažná klisna, roční volek, dojná kráva, 5 slepic, houser a svině plemenice.

²³⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²³⁹ Kromě finančního obnosu přinesl 3 str. pšenice, 3 str. žita, ječmene 44 str., dobytka 25 kusů, krávy 1, vůz se vším příslušenstvím 1, bránu a pluh.

a krátce před první světovou válkou se odstěhoval do Ameriky. Dnes se této lokalitě říká *U Vrzáňů*, protože rodina stejného příjmení zde žila do r. 1966, následujícího roku bylo hospodářství srovnáno se zemí z důvodu vyrovnávání hlavní silnice. V současnosti stojí nedaleko od původního gruntu nově postavený dům chalupářů.

4.1.4. Grunt č. 4 (No. 12)

Šimon Jampílek

Šimon Jampílek kupoval grunt v 70. letech 17. stol. původně za 75 kop, ale v r. 1691 hospodářství rozšířil přikoupením pole v rozloze 3 kop 11 záhonů.²⁴⁰ Vrchnost poté celý statek odhadla na 105 kop 30 gr. Jednalo se již o 1 lánové hospodářství. Do r. 1691 splatil 50 kop 30 gr. Zbylých 55 kop gr. měl pokládat v ročních splátkách ve výši 5 kop gr. Z těchto peněz náležela nejvyšší částka 39 kop gr. vrchnosti, 12 kop gr. záduší do Kopidlna a zbylé 4 kopy gr. nedoplačeným dědicům po dřívějším hospodáři.²⁴¹

Gruntovní splátky odváděl pravidelně až do r. 1702, kdy doplatil poslední částku 4 kopy gr. a hospodářství vyplatil.

Jan Jampílek

Na konci r. 1708 odešel Šimon Jampílek na výměnek a postoupil hospodářství svému synovi za 150 kop. Peníze z koupě měly patřit otci, ale část připadla na zaplacení jeho soukromých dluhů ve výši 50 zl. 24 kr. Dlužil kontribuce ve výši 29 zl. 12 kr., do Střevačského špejcharu za obilí 5 zl. 54 kr., Janovi Svobodovi do Běchar 1 zl. a Matějovi Kočičákovi do Kopidlna 58 kr. Zajímavé jsou dluhy vzniklé půjčováním peněz od židů, a to od Matěje Turnovského 5 zl., Lebla z Kopidlna 3 zl. 35 kr., Jozla z Kopidlna 2 zl. 30 kr. a žida Jakuba z Chotěšic 2 zl. 24 kr. Na co si půjčoval, uvedeno není.

Závdavek 35 kop zaplatil do r. 1710 a gruntovní peníze splácel po 5 kopách. Společně s živností obdržel obvyklé zemědělské náčiní a skromné

²⁴⁰ 30 kop 30 gr.

²⁴¹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

vybavení domácnosti²⁴², ze zvířectva 3 tažné klisny, housera a 8 slepic s kohoutem, obilí v seně 3 str. pšenice, 5 str. žita, 6 str. ječmene a 2 str. hrachu. Ze zimy zůstalo na polích zaseto 9 str. pšenice a 11 str. žita.²⁴³

Odstoupený hospodář žijící na výměnku si vymínil každoročně zdělané pole na 1 strych 2 věrtele pšenice, na jaro 5 záhonů na ječmen, 1 záhon na len a na proso, ovocné stromy²⁴⁴ a 1 provázek louky. Jan měl jako nový držitel gruntu povinnost vyplatit své sestře Anně peníze na svatbu.²⁴⁵

Hospodář platil pravidelné splátky po 5 kopách ročně. V r. 1718 měl patrně dobrou úrodu, protože k vrchnosti donesl splátku ve výši 9 kop gr. Za 11 let, r. 1729 se mu podařilo hospodářství vyplatit.²⁴⁶

Jan Jampílek se stal hospodářem na tomto gruntu ve 22 letech. Žil tu se svou ženou Judytou a měl několik dětí. Víme o dcerkách Magdaleně (†1710) a Barboře (†1709), které zemřely v kojeneckém věku. Dcera Marie si vzala v r. 1731 Matěje Jílka z Chotěšic, budoucího hospodáře. O třetí dceři Alžbětě nic nevíme (*1711), snad se dožila dospělého věku.²⁴⁷

Matěj Jílek

Dalším hospodářem se stal Matěj Jílek²⁴⁸, který nastoupil na grunt v březnu r. 1730 po sňatku s dcerou dřívějšího hospodáře. Cena za grunt činila 150 kop gr., z kterých náležela polovina vdově Judytě a polovina Marii, provdané Jílkové. Závdavek ve výši 20 kop gr. zaplatil do r. 1732 a gruntovní peníze byly určeny na 3 kopy gr. Matěj Jílek převzal po zesnulém zvířata ve chlévě mimo jiné také tažný dobytek, konkrétně 2 tažné klisny, 2 dojně krávy, 2 dvouleté jalovice a 2 dvouleté tažné voly. Dále 8 ovcí, 2 prasata, plemennou svini, housera a 12 slepic s kohoutem. Na statku se nacházelo dost zvířectva a nechybělo tu ani náčiní

²⁴² Vůz se všemi potřebami, pluh se všemi potřebami, 2 brány nabitými železnými hřebíky, vozni řetěz, táhlo železné, stůl, měděnec, díž na chleba, voznice železnými obručemi, sekera, motyka, lopata, 2 vidle na hnůj, kopáč, podavky, stolice řezací, stoupa.

²⁴³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁴⁴ Hruška v zahradě a 5 stromů švestky.

²⁴⁵ 5 kop gr.

²⁴⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁴⁷ SOAZ, SmVk, sign. 76-2, MNZ, 1685-1722.

SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

²⁴⁸ Matěj Jílek byl synem Václava Jílka z Cholenic.

k obdělávání polí.²⁴⁹ Světnice byla ale skromná, nacházel se tu jen stůl a měděnec v kamnech. Na polích rostlo obilí a ve stodole se nacházelo další obilí připravené k zasetí.²⁵⁰

Po smrti Jana Jampílka odešla vdova Judyta na výměnek. Z první sklizně měla dostat 5. mandel od každého druhu obilí. I v budoucnu měla o dostatek obilí vystaráno.²⁵¹ K bydlení a hospodaření mohla využívat byt ve světnici, komoru před dvorem, chlív pro krávu a hrušku na dvoře.

I když byla výše gruntovních splátek určena na 3 kopy, nový hospodář přinášel částky daleko vyšší. Matějovi se zřejmě dařilo vést statek k prosperitě, a tak v r. 1733 donesl splátku ve výši 13 kop gr., o rok později dokonce 28 kop gr., i nadále nosil peníze pravidelně v nemalých částkách. Po více jak dvaceti letech, r. 1752 se mu povedlo celý grunt zaplatit.

Může se zdát, že byl Matěj Jílek dobrým hospodářem, neboť se mu povedlo zaplatit celý grunt. Podařilo se u to však jen za cenu velkých dluhů, které po sobě zanechal. Žil na statku společně s ženou Marií a synem. Podle matričních záznamů víme o prvorozeném Janovi (*1731) a také Václavovi, ten avšak zemřel jako kojenec (†1733). Jediný syn Jan žil po další léta v Budčevsi s ženou Marií a synem Františkem (*1777).²⁵²

Jan Smolík

Po smrti Matěje Jílka v r. 1759 si Jan Smolík²⁵³ vzal za manželku vdovu Marii a zakoupil tento statek za 200 kop gr. Z této částky se zaplatily velké dluhy, které zůstaly po zesnulém hospodáři. Jílek dlužil kováři a čeledínům za práci celkem 150 zl. Závdavek činil 40 kop gr. a zaplatil ho do dvou let. Vyplácení gruntovní peněz bylo stanoveno po 5 kopách gr.²⁵⁴

²⁴⁹ Vůz kovaný se všemi potřebami, pluh se vším železem, 2 brány s nabitými železnými hřebíky, vozní řetěz, železné táhlo, stůl, měděnec, voznice s železnými obručemi, sekera, motyka, lopata rycí, vidle na hnůj, kopáč, podavky, stolice řezací s kosířem.

²⁵⁰ Na setí se tu byla směsná směs žita a ječmene na chléb 8 str., pšenice 3 věrtele, obilí zasetého na zimu bylo pšenice po 11 str., žita po 9 str., na jaro ječmene po 10 str., ovsa po 9 str. SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁵¹ Každoročně si vymínila 1 str. žita, 2 věrtele pšenice na jaro, 2 věrtele ječmene, pro len 1 záhon a pro proso také 1 záhon, 1 provázek louky V *Ostrovech*.

²⁵² SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²⁵³ Jan Smolík byl synem Jakuba Smolíka.

²⁵⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Zakoupením gruntu získal 3 tažné klisny se vším příslušenstvím²⁵⁵ a obvyklé zemědělské vybavení a domácí inventář.²⁵⁶ Kromě koní se na statku nacházeli ze zvířectva svině plemenice, houser a 10 slepic s kohoutem. Pole byla osetá a ze sklizně měl dle smlouvy připadnout každý 4. mandel pozůstalému synkovi Jiříkovi do sirotčí truhly a navíc mu měl nechat v budoucnu vystrojit svatbu.²⁵⁷

Jan Smolík tu hospodařil jen 5 let, během kterých stihl zaplatit závdavek a 20 kop gr. za grunt, který v r. 1764 přenechal již dospělému nevlastnímu synovi Janovi.²⁵⁸

Jan Jílek

V dobře předání gruntu bylo Janovi 33 let a pravděpodobně neměl ještě ženu a děti. Statek získal za stejnou sumu jako před lety jeho otčím, tedy za 200 kop gr. Po Matějovi Jílkovi, starém hospodáři zbývalo doplatit velké dluhy, které se vyšplhaly na sumu 140 kop gr. Zbylých 60 kop gr. stihl otčím vyplatit. Závdavek činil 40 kop, který splatil do r. 1767. Gruntovní splátky měly být spláceny po 5 kop gr. ročně.²⁵⁹

Statek byl vybaven obvyklým zemědělským náčiním, světnice byla zařízena jen skromně.²⁶⁰ Na zemědělské práce využíval 3 tažné klisny. Jinak ze zvířectva převzal pouze svini, housera a 10 slepic s kohoutem. Na poli bylo zaseto 12 str. pšenice, 9 str. 2 věrtele žita, 11 str. ječmene, ovesa 4 str. 2 věrtele, hrachu 2 věrtele a 3 věrtele mrkve, z kterých měl nový hospodář zaplatit daně státu.

Otčím si pro sebe a Janovu matku Marii vymohl slušný výměnek. Ze sklizně měli dostat každý 4. mandel všeho obilí. Náležel jim vlastní byt ve

²⁵⁵ Jedna vraná 15letá v ceně 20 zl., druhá též vraná 10letá na 40 zl., třetí klisna 7letá na 50 zl.

²⁵⁶ Stůl ve světnici, stolice k stolu, měděnec v kamnech, plechová trouba v kamnech, díž chlebová, sekera, 2 vidle na hnůj, kopáč, vidle k prsku, lopata, motyka, voznice s železnými obručemi, podavky na seno, vůz se vším příslušenstvím, pluh se vším příslušenstvím, 2 brány s železnými hřebíky, stolice řezací s kosířem.

²⁵⁷ Na zimu bylo zaseto 9 str. pšenice, 10 stychů žita, na jaro 2 věrtele ječmenu a na zimu též 2 věrtele.

²⁵⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Stůl ve světnici, stolice, měděnec měděný, plechová trouba, díž pro chleba, 2 sekery, vidle k prsku, 2 vidle na hnůj, kopáč, lopata rycí, motyka, voznice s železnými obručemi, pluh se vším železem, podavky na seno, vůz se vším příslušenstvím, brány s nabitými hřebíky, stolice řezací s kosířem.

světnici i s komorou a jiné hospodářské místnosti.²⁶¹ K hospodaření mohli využívat orná pole a louku pod *Kojetínem*. Syn měl povinnost rodičům v hospodářství pomáhat svým potahem a odvést jejich úrodu do stodoly. Dále měli vlastní zahrádku s ovocnými stromy u stavení, malou zahrádku s hruškou před okny a půl zahrádky u *Kojetína*.

Do r. 1775 hospodář gruntovní peníze pravidelně splácel ve stanovené výši. Zdá se, že na gruntu, ačkoliv byl přepsán na Jana Jílka, nadále hospodařil starý hospodář. V květnu r. 1777 se v gruntovníci objevuje zápis, kdy vrchnost nařizuje, aby se otčím Jan Smolík postaral o mladého hospodáře, jeho rodinu a o hospodářství.²⁶² Jan Smolík hospodářství držel ještě nějaký čas, ale kvůli stáří musel usedlost pronajmout. Nešťastník Jan Jílek byl totiž psychicky nemocný a nemohl se proto postarat o svou ženu a 4 děti, natož sám o sebe. Co se stalo s jeho rodinou, zda zůstali ve vsi nebo se odstěhovali, nevíme. Jedině osud Jana Jílka je znám, v r. 1788 zemřel v bolestech jako žebrák na infekci. Bylo mu 58 let.²⁶³

Statek měl svého času rozlohu 69 str. polí, 5 luk a 2 věrtele lesa. Z toho mohl Jan Smolík pro sebe využívat 1 strych pšenice a 2 str. žita. Navíc se na pozemku nacházelo obilí v množství 14 str. pšenice a 7 str. 2 věrtele žita. Protože urbář pro panství Kopidlno chybí, víme alespoň díky zápisu v gruntovníci, že musel vykonávat 3 dny roboty s čtyřspřežím a 3 dny pěší roboty v období od sv. Jana do sv. Václava.²⁶⁴

Jan Přenosil

Při nástupu Jana Přenosila r. 1787 se ve chlévě nacházely 3 klisny, z nichž první byla 10letá za 50 zl., druhá 8letá za 55 zl. a třetí 4letá za 66 zl., ke všem dostal příslušenství k orání. Jinak byl pronajatý majetek stejný jako při posledním

²⁶¹ Chlív pro dobytek vedle špejchárku, místo na půdě špejchárku pro seno, místo ve sklepě pro mléko.

²⁶² Ročně jim měl dát 4 korce předního žita, 4 korce ječmene, 1 korec hrachu, věrtel čočky, když bude úroda tak věrtel suchého ovoce, 8 liber másla a navíc 2 zl. jako hotovost.

²⁶³ „Jan Jílek ale skrze zbavenou mysl svou, jakožto bláznivý člověk hospodařit nemohl, Jan Smolík na též živnosti skrze mnohá léta bez zápisu hospodařil, ničehož však, bral daně a vyživení jeho zdravého rozumu zbaveného syna Jana Jílka s manželkou jeho a čtyřmi dětmi.“

²⁶⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

převodu. Hospodářství si Jan Přenosil pronajal na 14 let za 282 zl. do doby, než dospěje některý z potomků Jana Jílka.²⁶⁵

Jan pocházel původně z Dymokur, ale ve vsi žil již dříve, protože se v matrice uvádí záznam o jeho sňatku s Annou, dcerou Jakuba Měkoty z r. 1769. Ještě téhož roku se jim narodila dcera Anna, která zemřela v necelém roce (†1770).²⁶⁶

Jan Přenosil držel nakonec hospodářství 21 let, o 7 let déle než bylo původně sjednáno a v r. 1806 se stal majitelem gruntu Vincenc, právoplatný dědic Jana Jílka. Následující zápisy jsou dost zmatečné, jisté ale je, že v r. 1808 se stala majitelkou hospodářství Vincencova sestra Anna, která na usedlosti hospodařila spolu se svým mužem Františkem Čihulou. Rozloha polí se snížila na 15 jiter 688 sáhů a kupní suma činila 4000 zlatých.

Potomci Čihulů hospodařili na usedlosti dalších 40 let. Od pol. 19. století zde žila rodina Kryšpínů. Poslední z rodu Františka Kryšpínová zemřela v r. 1919. V současnosti usedlost již neexistuje, protože byla v r. 1977 zbourána kvůli stavbě bytovky.

Obrázek 12: *Národopisná slavnost v Budčevsi, 1. alegorický vůz s volským potahem řízený J. Pěničkou před gruntem č. 4 (No. 12), vlevo No. 27, r. 1914.*

²⁶⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁶⁶ SOAZ, SmVlk, inv.č. 4327, sign. 76- 4, NOZ, 1755-1787.

4.1.5. Grunt č. 5 (No. 13)

Václav Malát

Na konci 17. století na gruntu stále hospodařil krčmář Václav Malát, který zde žil s ovdovělou Kateřinou, pozůstalou po předchozím majiteli.

Pozemek se rozšířil o pozemky z gruntu č. 7, který držel Vavřinec Stýblo.²⁶⁷ Jednalo se o 1 ½ provázku velkou louku, kterou Václav koupil za 3 kopy 15 gr. Celková hodnota hospodářství se na krátkou dobu zvýšila na 103 kop 15 gr. Za půl roku, jak jsem již zmínila, musel kvůli zadlužení prodat pole v rozloze 36 záhonů za 6 kop 30 gr. Tak se hodnota statku snížila na 96 kop 45 gr. Peníze z prodeje připadly vrchnosti na zaplacení dluhů. Na konci 17. století měla krčma 3 kopy 12 záhonů polí.

Václavovi Malátovi se dařilo pravidelně vyplácet gruntovní splátky, většinou ve výši 2 kopy 30 gr. Poslední splátku donesl do vrchnostenské kanceláře v r. 1707, tak měl grunt celý splacený. Václav Malát vlastnil krčmu dlouhých 33 let, až 8 let po splacení závazků předal hospodářství novému držiteli.²⁶⁸

Jan Vohnout

V lednu r. 1715 odstoupil starý hospodář na výměnek a prodal grunt svému zeťovi Janu Vohnoutovi za 100 kop gr. Starý krčmář po sobě zanechal soukromý dluh „jen“ za 2 sudy piva v hodnotě 20 zl. 42 kr. Závďavek činil 20 kop, které stačil Jan Vohnout do r. 1717 zaplatit. Následující splátky byly stanoveny na 2 kopy ročně. Krčma byla skromně vybavena, a to jen dvěma stoly, dlouhou tabulí a měděncem v kamnech. O dalším inventáři ve světnici se nepíše. Krčma neměla téměř žádné zemědělské náčiní a ze zvířat tu bylo pouze 6 slepic s kohoutem. Polí krčmě mnoho nenáleželo, ale i tak muselo být obdělávání půdy obtížné, protože hospodář zde měl k dispozici jen sekeru, motyku, vidle na hnůj,

²⁶⁷ Grunt č. 7.

²⁶⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

kopáč a lopatu. Ostatní zemědělské náčiní si pracovníci pravděpodobně půjčovali od sousedů. Při prodeji krčmy byly na zimu zasety 3 str. pšenice a 3 str. žita, z kterých dostal starý krčmář každý 3. mandel. Kromě bytu s komorou si odstupující vyžádal místo ve chlévě pro svůj jeden kus dobytka a vymínil si pole na *Křemeni* vedle meze Matěje Nepimacha. Nový krčmář se měl tchánovi postarat o hnojení 8 záhonů a na jaře mu měl zasít 2 větele ječmene.²⁶⁹

Jan Vohnout byl stejně jako jeho otec Jiří myslivcem na Kopidlenském panství a zřejmě se rodině dařilo, protože pravidelně donášel gruntovní splátky po 2 kopách, a v r. 1729 donesl dokonce 16 kop gr. Z této částky byli vypláceni nápadníci gruntu.²⁷⁰ V r. 1738 hospodář položil poslední splátku a grunt tak po 23 letech zaplatil.

Jan Vohnout se oženil s Dorotou (†1744), dcerou Václava Maláta. Měli společně nejméně 5 dětí, a to prvorozeného Václava (*1718), Matěje (*1722), budoucího hospodáře, Pavla Jana Nepomuckého (*1724), který zemřel v necelých 7 letech na neštovice (†1732), Jíříka Františka (*1726), který se narodil až po smrti otce, a jedinou dceru Kateřinu, která se provdala v r. 1732 za Matěje Dovolila do Zámostí na rožďalovické panství. Nejmladší syn Jiří se oženil ve 20 letech s Rozinou po Václavovi Karáskovi z Dymokur.²⁷¹

Matěj Vohnout

V květnu r. 1744 se stal vlastníkem gruntu po smrti hospodářky Doroty syn Matěj. Ten koupil grunt za 150 kop gr. a tato částka se měla rozdělit mezi pozůstalé. Závavek činil 25 kop gr. a byl splacen do dvou let. Gruntovní splátky se rovnaly 2 kopám gr. Matěj Vohnout se stal majitelem v pouhých 22 letech. Po matce zdědil podobný majetek, jaký se tu nacházel před lety. Jen ve světnici přibyla ozdobná rohatina, almara, chlebová díž a moučnice, ze zemědělského náčiní přibýlo navíc půl kovaného vozu. Ze zvířectva zdědil tažnou klisnu s hříbětem, dojnou krávu, dvouletého volka, 3 bahnité ovce a 1 plemenitou svini, což je od posledního převodu podstatný rozdíl, protože tehdy se tu nacházelo jen

²⁶⁹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁷⁰ Vdova Kateřina, později peníze Dorotě, držitelkyni gruntu.

²⁷¹ SOAZ, SmVlk, sign. 76-2, MNZ, 1685-1722.

SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

6 slepic s kohoutem.²⁷² Na poli byly zasety na zimu 4 str. pšenice, 1 strych 2 větele žita a na jaro 3 str. ječmene, 2 str. ovsu, 2 větele vikve a 2 větele hrachu.

Ještě než vdova Dorota zemřela, vymínila si ze zasetého obilí každý 3. mandel a hrách na setí. Žila ve světnici s komorou a na dvoře na Jílkově straně měla ještě jednu komoru a ve chlívě místo pro dva kusy dobytka.²⁷³ Hospodářův mladší bratr Jiřík využíval ve stavení také světničku s komorou a síň za starým chlívkem. Svým sourozencům měl Matěj zaplatit případné svatební výlohy ve výši 5 kop gr.²⁷⁴

Matěj zde hospodařil jen dva roky a poté odešel na výměnek.

Jiřík Vohnout

V červnu r. 1746 postoupil Matěj grunt svému bratrovi za částku 150 kop gr., ze které byly v budoucnu vypláceni všichni dědicové.²⁷⁵ Jiřík do dvou let splatil závdavek ve výši 25 kop gr. a poté měl splácet gruntovní peníze stanovené na 2 kopy gr. Inventář hospodářství se od posledního převodu nezměnil. Na poli byly zasety 2 str. 2 větele pšenice, 2 str. 2 větele žita a na jaro 4 str. ječmene, 2 str. 2 větele ovsu a 2 větele hrachu. Matěj Vohnout z toho všeho obilí obdržel každý 3. mandel a dále měl každoročně dostávat 1 větel pečených švestek.

Jiřík od nástupu na grunt pravidelně splácel smluvenou částku, ale v r. 1757 donesl o 8 kop více, než stanovila smlouva. O rok později zaplatil svou nejvyšší splátku ve výši 18 kop gr. Za roky 1765 a 1766 donesl dohromady celkem 41 kop gr. Na konci r. 1766 měl grunt po 20 letech hospodaření celý zaplacený.²⁷⁶

²⁷² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁷³ Obilí na zimu pšenice 3 str., 4 str. žita, 2 str. ječmene, 1 větel hrachu, obdělané pole pro 1 záhon lnu, pro proso 1 záhon, zahrádku vedle Karáskovy brány až po stezku.

²⁷⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁷⁵ Částku 11 kop 30 gr. nejprve Janovi Vohnoutovi, po něm Anně Filípkové a po ní Matějovi Filípkovi, dále synovi Janovi 11 kop 30 gr., sestře Kateřině Dovolilové do Zámostí 23 kop, bratrovi Václavovi 28 kop, z toho bylo 5 kop za svatbu, Matějovi Vohnoutovi 23 kop gr., bratrovi Jiříkovi Vohnoutovi 28 kop včetně 5 kop gr. za svatbu, Matějovi Vohnoutovi 25 kop gr. Dohromady cca 150 kop gr.

²⁷⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Jiří na grunt nastoupil ve 22 letech a hospodařil tu se svou ženou Rozalií, s níž měl celkem 8 dětí. Prvorozený byl syn Jan (*1750), další syn Václav (*1752), dcera Alžběta (*1754), o 4 roky později se narodil syn Jiřík, který však zemřel ve 2 letech (†1760). Ve stejném roce se narodila dcera Anna (*1760). Poslední 3 děti, Dorota (*1762), Matěj (*1763) a Vojtěch (*1765) rodičům zemřely v kojeneckém věku. Hospodář Jiří Vohnout zemřel předčasně ve věku 44 let (†1766) a na gruntu dále hospodařila pozůstalá vdova Rozalie s dětmi.²⁷⁷

Václav Vohnout

Celých 10 let po manželově smrti na této živnosti hospodařila vdova Rozalie. Poté z důvodu svého stáří postoupila grunt v r. 1777 synovi Václavovi za 150 kop gr. Celá částka náležela matce a po její smrti byla vyplácena jejím potomkům. Dluhy nebyly na gruntu žádné. Závďavek ve výši 25 kop nový hospodář splatil do r. 1779. Gruntovní peníze činily na 2 kopy gr. ročně.

Světnice byla vybavené lépe, než bylo tou dobou ve vsi zvykem. Na stěně visel dřevěný krucifix, rohatice a skleněné obrazy. Z dalšího vybavení se tu nacházely 2 sklenice, plechovaný máz, dlouhá tabule se stolicí a další dřívější vybavení.²⁷⁸ Z hospodářského náčiní mu toho moc nezbylo²⁷⁹ a ze zvířat měl pouze 6 slepic s kohoutem. Na polích byly zasety 4 str. pšenice a 2 str. žita, na jaro pak 5 str. 2 větele ječmene a 2 větele hrachu. Matka Dorota si mimo jiné vymínila dostat ze zimního obilí každý 4. mandel.²⁸⁰ Syn jí měl pomáhat s obděláváním polí a svázet sklizeň do stodoly. Z dalších povinností měl bratrovi Janovi v budoucnu zaplatit 5 kop gr. na veselku. Hospodářovi se velice dařilo, protože v r. 1782 zaplatil najednou 60 kop gr. a v následujících letech platil o mnoho vyšší částky, než bylo původně stanoveno.²⁸¹ Do r. 1791 se mu podařilo chalupu vyplatit.

²⁷⁷ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²⁷⁸ Almara, chlebová díž, moučnice, rohatina na stěně, měděnec měděný v kamnech.

²⁷⁹ Sekera, vidle na hnůj, kopáč a lopata.

²⁸⁰ Byt s komorou ve světnici, v chlívě místo pro 2 kusy dobytka, louka od Nepimachovy strany 1 provázek, kus zahrady a stromy s drnem vedle Smolíkovi strany. Orné pole *na Splávkách* 1 str., *na Širokém* 1 str. 1 větel.

²⁸¹ V r. 1788 26 kop gr. a v r. 1791 27 kop gr.

Po dlouholetém hospodaření předal v r. 1808 chalupu svému synovi Janovi za 600 zl. Jan se oženil v r. 1789 s Dorotou, dcerou Jana Mazáčka z No. 22. Manželé žili na otcově gruntu a měli dceru Annu Elišku (*1790), Kateřinu Marii (*1792), Barboru, která nepřežila dětství (†1798) a syna Jana, budoucího hospodáře.²⁸²

Rodina Vohnoutů si předávala tento šenk z generace na generaci dlouhá dvě století až do r. 1885. V dalších letech docházelo k častým výměnám majitelů. Chalupa dodnes stojí a vlastní ji rodina Vlasatých.

Obrázek 13: Starý dům stojící na parcele gruntu č. 5, původní krčmy (No. 13) archiv autorky (2016)

4.1.6. Grunt č. 6 (No. 15)

Tomáš Kulháněk

Od června r. 1687 patřil tento grunt společně s gruntem č. 7 Tomášovi Kulhánkovi. V r. 1691 z tohoto gruntu prodal 15 záhonů půdy za 3 kopy gr.

²⁸² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.
SOAZ, SmVlk, inv. č. 4330, sign. 76- 6, N, 1789-1804.
SOAZ, SmVlk, inv. č. 4348, sign. 76- 16, Z, 1784-1804.

Hodnota celého hospodářství klesla na 147 kop gr., přesto se jednalo o 1 lánový statek.

Do r. 1691 Tomáš Kulháněk zaplatil závdavek a gruntovní peníze ve výši 31 kop a zbývalo doplatit částku ve výši 116 kop gr.²⁸³ Nový statkář pokládal peníze pravidelně po 3 kopách, někdy zaplatil i o pár grošů více. Plodinám se na hospodářství dařilo a sklizně byly dobré, protože od r. 1713 splácel už po 4 kopách gr. a do r. 1721 grunt vyplatil. Nedlouho poté odešel na výměnek.²⁸⁴

Jakub Karásek (Paleček)

Dva roky od splacení gruntu v r. 1723 se Kulhánkova dcera Kateřina provdala za Jakuba Karáska z Mlýnice. Protože starý Kulháněk už nemohl kvůli zdraví hospodařit, postoupil grunt svému zeťovi Jakobovi. Grunt byl oceněn na 150 kop gr. a celá tato částka patřila Tomášovi Kulhánkovi, z kterých musely být zaplacený soukromé dluhy ve výši 49 zl.²⁸⁵ Závdavek činil 25 kop gr. a ten nový hospodář zaplatil do r. 1726. Gruntovní peníze měly být spláceny po 3 kopách ročně. Při koupi gruntu se na hospodářství nacházela tato zvířata: 3 tažné klisny se vším příslušenstvím, dojná kráva, svině plemenice, 3 mladá prasata, houser a 8 slepic s kohoutem. Světnice byla skromně vybavena, ale co se týče zemědělského náčiní, bylo hospodářství velice dobře vybaveno, protože mělo pluh a jiné potřebné nářadí k efektivní práci na polích.²⁸⁶ Ve stodole se nacházely 4 str. žita na setí, 6 str. ječmene, 15 str. ovsa, 2 věřtele hrachu, 2 věřtele čočky a vikve. Na poli bylo na zimu zaseto 8 str. pšenice a ve stejném množství žita.

²⁸³ Z té sumy patřilo 10 kop vrchnosti, 4 kopy gr. Dorotě Býnové, Dorotě Vošvrdové 47 kop (po Václavovi Kučerovi), Adamovi Michalkovi, Matějovi Michalkovi, Janovi Michalkovi, Magdaleně a Anně, všem po 47 kopách, neznámé Barboře 4 kopy 45 gr. Běcharskému záduší přes 4 kopy, Magdaleně Janové 14 kop a Alžbětě Provazníkové přes 14 kop gr.

²⁸⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁸⁵ Výše dluhů byla 49 zl., z toho kontribuce 29 zl., Janovi Dlouhému za obilí 8 zl., Anně vdově po Jiříkovi Kulhánkovi 7 zl., Alžbětě vdově po Petrovi Dušánkovi přes 5 kop zl.

²⁸⁶ Dále se tu nacházel kovaný vůz se všemi potřebami, vozni řetěz, 2 železné brány s hřebíky, řezací stolice s kosířem, voznice s železnými obručemi, sekera, motyka, 2 hnojné vidle, kopáč, podavky sena, měděný měděnc v kamnech, chlebová díž, stůl, almara, moučnice a v ní mouka na chleba.

Z toho dostal odstupující hospodář každý 5. mandel a vymohl si další přídavky^{287, 288}.

Splácení gruntu se hospodáři dařilo a na konci r. 1744 donesl poslední splátku ve výši 3 kop gr., a statek tak vyplatil.²⁸⁹

Jakub Karásek hospodařil až do jara r. 1745. Se svou ženou zde žil 23 let a měli nejméně 5 dětí. Jako první se narodil syn Jan Josef (*1775), o dva roky později se narodil syn Matěj, budoucí hospodář (*1727), dále měli ještě dceru Annu, syna Antonína (*1740), který zemřel ve 2 měsících a ještě jednoho syna Jana, který zemřel v 9 letech (†1742).²⁹⁰

Jan Karásek

V dubnu r. 1745 se pozůstalá vdova Kateřina rozhodla, že již kvůli svému stáří nechce dále hospodařit a prodala živnost svému synovi Janovi za 150 kop gr. č. Hospodářství bylo zcela bez dluhů. Závďavek činil 20 kop a Jan ho zaplatil do r. 1747. Nejnižší roční splátky byly stanoveny na 3 kopy gr. Na hospodářství, jak se zdá, přibýlo jen 1 prase, jinak tu zůstal stejný majetek jako v době Jakuba Karáskova. Na poli bylo zaseto na zimu 8 str. pšenice, 9 str. žita a na jaro 8 str. ječmene, 9 str. ovsa, 1 ½ strychu hrachu, 2 věrtele čočky a vikve a 1 větel hrachu.²⁹¹

Matka Kateřina se přestěhovala na výměnek a ze zasetého obilí dostala každý 4. mandel, z kterého zaplatila kontribuci. Do budoucna si vyžádala další sklizeň pro obživu a barák, ve kterém mohla v případě nového sňatku žít i s manželem.²⁹² Na takto bohatém výměnku matka dlouho nesetřvala, protože

²⁸⁷ Další léta měl dostávat k zasetí 3 věrtele ječmene a každý rok měl mít zdělané pole pro 1 strych žita, na jaře 2 věrtele ječmene, pro len 1 záhon a pro proso taky 1 záhon, část zahrady úvozu až po hoření hrušku i s drnem, louky ½ jitra a ještě 1 kus pole. Bydlel v bytě s komorou a měl chliv pro krávu.

²⁸⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁸⁹ V r. 1729 splatil dokonce 13 kop gr. a v dalším roce dokonce 22 kop gr.

²⁹⁰ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²⁹¹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁹² Na zimu měla mít zaseto 1 strych pšenice, 1 strych žita a na jaro 1 strych ječmene. Matka měla sama dodat osetí, ale držitel jí pole měl obdělávat a odvézt do stodoly. Dále si vymínila zahrádku od úvozu až pod zlamanou slívu i s drnem. Navíc 5 větel hrušek, louky 1/2 jitra, jetele 3 záhony a pro len 2 záhony, na gruntě barák se vším příslušenstvím.

zemřela necelé dva roky po předání gruntu synovi (†1746).²⁹³ Jan podědil po otci grunt bez dluhů a na polích se mu také dařilo, sklizně byly dobré, a tak svůj statek vyplatil v pouhých třech letech.²⁹⁴

Při nástupu na místo hlavního hospodáře bylo Janovi pouhých 19 let a statek držel následujících 33 let.²⁹⁵ Oženil se v r. 1745 s Kateřinou, dcerou Jana Hakena z Běchar. O dva roky později se jim narodilo první dítě, syn Jan Matěj (*1747), o další rok později dcera Alžběta, která však zemřela v 10 letech (†1758), jako další se narodila dcera Kateřina (*1749), dále syn Václav, který také brzy zemřel (*1751), Alžběta (*1752), která zemřela jako novorozenec, syn Matěj budoucí hospodář (*1754) a nejmladší syn Václav (*1760).²⁹⁶

Matěj Karásek

Jan Karásek zemřel na konci r. 1777 v nedožitých 52 letech.²⁹⁷ Po jeho smrti se gruntu ujal na počátku r. 1778 24letý syn Matěj a matka Kateřina odešla na výměnek. Držitelem měl být do doby, než vyroste mladší bratr Václav. Statek koupil za 160 kop gr., z kterých závdavek činil 30 kop gr., jenž zaplatil do dvou let. Zbývající částku měl doplatit v pravidelných splátkách po 4 kopách gr.²⁹⁸

Světnici měl dobře vybavenou, nacházela se tu dokonce stolice s lenoškou, 2 červené židle, velká almara, na stěně visel dřevěný krucifix, 4 skleněné obrazy a ozdobná rohatina. Kromě tohoto inventáře byla domácnost tou dobou běžně vybavená.²⁹⁹ Na druhou stranu nepřevzal mnoho hospodářských zvířat, pouze dojnou krávu, svini a 8 slepic s kohoutem. Také zemědělského nářadí měl také pomálu.³⁰⁰ Matějovi po otci zůstalo osivo³⁰¹ a ostatní obilí připadlo hospodáři Býnovi z Budčevsi, který bývalému hospodáři pomáhal se sklizní. Matěj měl z na

²⁹³ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

²⁹⁴ V r. 1748 přinesl 40 kop gr., v letech 1749 a 1750 částku ve výši 45 kop gr.

²⁹⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁹⁶ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

²⁹⁷ SOAZ, SmVk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

²⁹⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

²⁹⁹ Měděnec měděný v kamnech, plechová trouba, chlebová díž a moučnice s moukou.

³⁰⁰ Ve výčtu nářadí byla pouze železná voznice s obručemi, 2 hnojné vidle, sekera, rýč, železné táhlo, malý řetízek a 4 pytle.

³⁰¹ Obilí na setí 5 str. pšenice, 2 str. žita, 6 str. ječmene a 15 str. ovsa.

zimou nasetého obilí odevzdat dědicům každý 4. mandel.³⁰² Kromě toho matka Kateřina bydlela v baráku na dvoře a vymínila si další přídavky jak pro sebe, tak pro mladšího syna Václava.³⁰³ Matěj vyplácel nejstaršího bratra Jana, mladého Václava a matku Kateřinu. Se splátkami neměl žádný problém a tu poslední donesl v r. 1793, kdy zaplatil najednou 36 kop a grunt tak po 15 letech vyplatil. Statek za tři roky předal právoplatnému dědici, již 33letému bratrovi Václavovi. Ještě v témže roce došlo k rozdělení statku na dvě půllánové usedlosti, vznikl tak nový grunt č. 6 ½ Matěje Karáska.

Matěj se oženil s Marií, dcerou Jana Kulhánka z Židovic, s níž měl nejméně tři potomky, dceru Annu (†1788), syna Matěje (*1794) a Jana, budoucího hospodáře na gruntu č. 6 ½ (Cons. No. 14).³⁰⁴

Na gruntu č. 6 (No. 15) hospodařil Václav Karásek do 20. let 19. století. Poté na usedlost nastoupil rod Žlůvů. V r. 1846 hospodářství vyhořelo a muselo být nově vystavěno. Zmíněná rodina Žlůvů se zde udržela kontinuálně až do konce 2. světové války. Dům se stodolou dodnes stojí a žije v něm rodina Vyhnaňů.

4.1.7. Grunt č. 7 (No. 16)

Vavřinec Stýblo

V 80. letech 16. století na gruntu hospodařil Vavřinec Stýblo. V r. 1691 prodal ze svého pozemku Václavovi Malátovi, hospodáři z gruntu č. 5, pole v rozloze 3 kop 59 záhonů.³⁰⁵ Po odprodeji činila hodnota hospodářství 166 kop 45 gr. a jednalo se o 1 lánový statek. Na konci r. 1691 mu zbývalo za statek doplatit ještě 102 kop 15 gr. Gruntovní peníze činily 5 kop gr., které měl ročně donášet k vrchnosti. Z celkové částky za grunt byli vypláceni dědicové, běcharské záduší, kopidlenské záduší, a jen několik menších dluhů soukromým osobám.³⁰⁶

³⁰² 12 str. pšenice a 10 str. žita

³⁰³ K baráku měla komoru a chlív, dále měla dostat každý rok 1 strych žita, 1 strych ječmene každé dva roky. Mladší syn Václav měl pro obživu dostat každý rok 2 str. žita, 2 str. ječmene a 2 větele pšenice.

³⁰⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁰⁵ Za sumu 43 kop 15 gr.

³⁰⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Vavřincova otce na zmíněný grunt dosadila vrchnost. Pocházel pravděpodobně z některé z okolních vesnic. Vavřinec měl několik sourozenců, bratra Jana, Václava a sestru Kateřinu, která si vzala pozdějšího hospodáře Samuela Kubína.³⁰⁷

Samuel Kubín

V lednu r. 1695 na tuto živnost nastoupil Samuel Kubín, který se ujal gruntu za 190 kop gr. Samuel Kubín se na grunt přiženil sňatkem se sestrou Vavřince Stýbla. Suma 102 kop 15 gr. náležela dědicům předchozího hospodáře, protože do výše této částky byl grunt splacen. Zbytek zaujímaly dluhy za starší dědické podíly nebo nedoplatené pohledávky po předchozích statkářích. Po Vavřinci Stýblovi zbyl relativně malý soukromý dluh ve výši 20 zl. 39 kr.³⁰⁸ Závdavek činil 50 kop a byl zaplacen do r. 1697. Gruntovní splátky byly určeny na 5 kop gr. ročně.

S hospodářstvím nastupující přejal ze zvířectva 4 tažné klisny, krávu, 4 ovce, housera, 8 slepic a plemennou svini. Pole bylo obděláváno pomocí pluhu a základního náčiní, které uvádí gruntovní kniha.³⁰⁹ Předchozí hospodář stihl ještě sklídit slámu do stodoly, které se ve stodole nacházelo v množství 20 měřic žita, 7 měřic ječmene, 1 vůz hrachu, vůz čočolky a 16 měřic ovsu. Dále tu byly složeny ve slámě 3 str. 2 věrtele pšenice, 2 věrtele hrachu, 8 str. ovsu a 3 věrtele prosa. Na zimu bylo na polích naseto 6 str. pšenice a 8 str. žita.³¹⁰

Samuel Kubín platil 12 let pravidelné roční splátky ve stanovené výši. Na statku hospodařil se svou ženou Dorotou (*1671), se kterou měl čtyři děti. Jako první se narodila dcera Kateřina (*1698), o dva roky později Alžběta (*1700), dále syn Matěj a nejmladší syn Jan (*1705), který v budoucích letech bydlel v Budčevsi a stal se rychtářem. Samuel Kubín zemřel ve 40 letech (†1706) a grunt přejal nový hospodář, který se oženil s nebožtíkovou manželkou.³¹¹

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Z toho dlužil obci za oves ve výši 6 zl. a Janovi Otrubcovi za službu ve výši 14 zl. 39 kr.

³⁰⁹ Dále se tu nacházel kovaný vůz, 2 brány, voznice, sekera, motyka, lopata a vidle. Ve světnici byl tradičně měděný měděnec, stůl a chlebová díž.

³¹⁰ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³¹¹ SOAZ, SmVlk, sign. 76-2, MNZ, 1685-1722.

Matěj Dousek

V lednu r. 1707 se tohoto gruntu ujal za sumu 187 kop Dorotin nový manžel Matěj Dousek.³¹² Dluh po nebožtíkovi dosahoval výše 85 kop gr. Z celkové sumy byli vypláceni stále dědicové po Vavřinci Stýblovi³¹³ a pohledávky vrchnosti. Zbýlých 102 kop 15 gr. náleželo bývalému hospodáři, po kterém však zbyl vcelku velký soukromý dluh ve výši 92 zl. 17 kr. Samuel Kubín neplatil pacholkům za nádenickou práci a v menší částku dlužil kopidlenskému záduší a vrchnosti. Matěj Dousek zaplatil do r. 1709 závdavek ve výši 50 kop a gruntovní peníze měl splácet stejně jako jeho předchůdci, po 5 kopách gr.³¹⁴

Na statku se jako potahu využívali 2 valaši a 2 klisny. Z dalšího zvířectva se zde nacházela 4 prasata, jedna dojná kráva, plemenná svině, ovce, houser a 7 slepic s kohoutem. Kromě hospodářských zvířat dostal potřeby k obdělávání polí a běžné věci ve světnici.³¹⁵ Na polích bylo na zimu zaseto 6 str. pšenice a 8 str. žita. Ve stodole bylo uskladněno množství obilí.³¹⁶ Sirotci po Samuelovi Kubínovi, tedy Alžbětě, Matějovi a Tomášovi měl nový hospodář každému vyplatit po 1 kopě 30 gr. na veselku.³¹⁷

Matěj Dousek k vrchnostenské kanceláři pravidelně donášel ujednané splátky po 5 kopách. Zajímavé je, že v r. 1724 přinesl svou nejvyšší splátku 24 kop 45 gr. Ten rok měl pravděpodobně nejlepší úrodu, nebo si zvládl peníze našetřit. Hospodář zde žil se svou rodinou dlouhých 21 let až do konce svého života (†1728), přesto po sobě zanechal nedoplatených 22 kop za grunt. Matěj byl dvakrát ženatý. První manželka Dorota zemřela v 50 letech, o 7 let dříve než její manžel (†1721). Měli spolu nejméně 3 děti, Matěje, Vojtěcha, budoucího hospodáře, a dceru Dorotu (*1708).³¹⁸ Zanedlouho po manželčině smrti se oženil

³¹² Z toho kopidlenskému záduší 10 kop, 22 kop vrchnosti po Károvi, Vavřincovi Stýblovi po něm bratrům Václavovi Stýblovi 17 kop 35 gr-to samé Janovi a Kateřině Kubínové.

³¹³ Kateřina Kubínová, Václav a Jan Stýblo, každý měl dostat po 17 kopách 35 gr.

³¹⁴ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³¹⁵ Vůz s železem, pluh se všemi potřebami, 2 brány, měděnec, díž, stůl, stolice řezací s kosířem, sekera, lopata, vidle, kopáč, podavky, vozni řetěz, saně, voznice.

³¹⁶ Ve slámě byly 4 mandele pšenice, 15 mandel žita, ječmene 10 mandel a ovsa 16 mandel.

³¹⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³¹⁸ V matrice se ve stejný čas objevuje ještě Václav Dousek a je možné, že to byl jeho bratr nebo příbuzný, ačkoliv datum jeho narození není známo.

podruhé s ženou, která se jmenovala taktéž Dorota. Spolu měli dvě dcery Annu (*1724) a Magdalenu (*1728), která ale zemřela v pouhých 2 letech.³¹⁹

Vojtěch Dousek

Na jaře r. 1728 nastoupil na místo hlavního hospodáře po svém otci Vojtěch Dousek, který se gruntu ujal za 195 kop gr.³²⁰

Závdavek zaplatil ve výši 40 kop gr. a gruntovní peníze měl donášet po 5 kopách gr. Majetek, který přejal po otci, se od posledního převodu nijak nezměnil. Přibyly navíc jen 2 kosy, stoupa, almara a ze zvířat 2 ovce, svině a 4 prasata. Ve stodole měl bývalý hospodář připravené osivo³²¹ a na polích měl již zaseto 9 str. pšenice a 10 str. 2 věrtele žita. Pozůstalá vdova Dorota z toho obilí získala každý 4. mandel a do budoucna pro ni měl hospodář opět zasít.³²² Dva pozůstalí sirotci po Matějovi Douskovi, dcery Anna a Magdalena, měli dostat po 3 kopách gr. na svatbu. Magdalena se avšak dospělosti nedožila.³²³

Vojtěch se o grunt staral celých 16 let a zdálo se, že se mu na hospodářství dařilo, protože na konci 30. let 18. století nosil daleko vyšší splátky, než bylo původně ujednáno. Až z dalšího převodu je zřejmé, že se ani on drobnému zadlužení nevyhnul.³²⁴ Na statku žil se svou ženou Kateřinou, se kterou měl několik dětí. Jako první se narodila dcera Kateřina (*1735), ta ale brzy zemřela, další byla dcera Anna (*1740) a synové Václav (*1742), který zemřel ve 4 letech, syn Jan, budoucí držitel této živnosti, a jako poslední syn Matěj, který zemřel po pár týdnech života (†1744).³²⁵

³¹⁹ SOAZ, SmVlk, sign. 76-2, MNZ, 1685-1722.

SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

³²⁰ Z této částky byli vypláceni dědicové a to Tomáš Kubín dostal po 6 kopách 45 gr., Vojtěch Dousek získal 5 kop gr., pozůstalá vdova Dorota dostala 20 kop 48 gr., Vojtěch Dousek nový hospodář měl obdržet 100 kop, a navíc 20 kop 48 gr., stejně jako sestry Anna a Magdalena.

³²¹ Na seti byly připraveny 3 věrtele pšenice, 3 str. žita, ječmene 10 str., ovsa 15 str., čočky 2 věrtele, vikev 1 strych a 3 věrtele lněného semena.

³²² Na poli měla mít 2 věrtele pšenice, 2 věrtele žita, na jaro 2 věrtele ječmene, 1 záhon pro len, 1 záhon pro proso, 1 provázek louky. Dále měla nárok na zahrádku od vrat až po stodolu.

³²³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³²⁴ Dlužil pouze 3 kopy gr. gruntovních peněz.

³²⁵ SOAZ, SmVlk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

Václav Lukeš

Na konci r. 1744 se po hospodářově smrti na živnost přiženil Václav Lukeš, který si vzal pozůstalou vdovu Kateřinu. Na gruntu měl hospodařit jen do té doby, než vyroste nejmladší syn Václav. Ten se bohužel dospělosti nedožil, protože zemřel v r. 1746. Otčím statek přejal za sumu 195 kop gr.³²⁶

Z této sumy dostala Anna, dcera Matěje Douska nedoplnené 3 kopy 27 gr., zbytek peněz měl patřit již zemřelému Vojtěchovi Douskovi. Z této částky byly vypláceny nebožtíkovy soukromé dluhy dosahující výše 89 zl. 25 kr.³²⁷ Bývalý hospodář dlužil nejvíce nádeníkům a děvečkám za služby. Závďavek ve výši 40 kop nový hospodář zaplatil do dvou let a gruntovní peníze ve výši 5 kop gr. ročně pravidelně splácel.³²⁸

S koupí gruntu získal tažnou klisnu, valacha, 2letého a ročního koně, kterým nechybělo po předchozím hospodáři potřebné vybavení k obdělávání polí. Jako přídavek měl svini ve chlívě, na dvorku housera a 7 slepic s kohoutem. Zemědělského náčiní bylo dostatek a světnice byla vybavená běžným inventářem, podobným tomu na sousedních statcích.³²⁹ Předchozí hospodář mu zanechal dostatek slámy ve stodole a na polích byla zaseta pšenice a žito, z kterých měl každý 4. mandel připadnout sirotkům do sirotčí truhly.³³⁰ Držitel gruntu měl kromě vyživovací povinnosti děti šatit a posílat do školy. Děti, které dosáhnou dospělosti, měly nárok dostat od hospodáře 3 kopy gr. na zaplacení svatební veselky.³³¹ Dle matriky se dospělého věku dožili pravděpodobně jen dcera Anna a syn Jan.

Václav Lukeš působil na gruntu jako hlavní hospodář až do r. 1763, kdy předal grunt nevlastnímu synovi a kvůli stáří se odebral na výměnek. Peníze za

³²⁶ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³²⁷ Dluhy po Vojtěchovi Douskovi byly: 10 zl. Václavovi Lukešovi hospodáři, za služby 10 zl. Šimonovi Malkovi, 4 zl. Matějovi Kubínovi, Kateřina Vaníčkové též 4 zl., Alžbětě 4 zl., Karlovi Prcháňovi kováři 27 zl. a Svobodovi na Břístev 26 zl.

³²⁸ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³²⁹ Z náradí a domácích věcí se tu nacházel kovaný vůz se vším příslušenstvím, pluh se vším železem, železná brána, hrubý řetěz, voznice, 2 sekery, malá pila, lopata, podavky, vidle k prsku, 2 vidle na hnůj, kopáč, moučnice, díž, lesní saně, železné táhlo, řezací stolice s kosířem, měděnec a almara.

³³⁰ Obilí ve slámě bylo 15 mandel pšenice, 20 mandel žita, 40 mandel ječmene, 15 mandel ovsu, 1 vůz hrachu. Na zimu bylo zaseto obilí v množství pšenice 11 str. a 10 str. žita

³³¹ Jmenovitě se jednalo sirotky Matěje, Vojtěcha, Jana, Annu a Václava.

grunt dokázal platit každý rok, někdy i ve vyšších částkách.³³² Na konci 50 let se mu podařilo grunt po 19 letech hospodaření celý splatit.³³³

Zajímavé je, že Václav Lukeš nastoupil na místo hospodáře o rok dříve, než došlo k oficiálnímu sňatku s Dorotou.³³⁴ Měli spolu dceru Alžbětu (*1744) a dceru Annu, která se nedožila dospělého věku (†1758).³³⁵

Jan Dousek

Na začátku r. 1763 začal na této živnosti hospodařit již dospělý Jan, syn Vojtěcha Douska. Grunt mu otčím postoupil za sumu 195 kop gr. a celou tuto částku měl po 5 kop gr. vyplácet. Závďavek činil 40 kop gr. a zaplatil je do dvou let od nástupu. Přídavkem získal slámu ve stodole, osivo a již na zimu zaseté plodiny³³⁶, z kterých měl starý hospodář sklídit každý 4. mandel. Kromě toho si pro sebe a svou ženu vyžádal celkem skromný výměnek.³³⁷

Živnost obhospodařoval se svou ženou Kateřinou a svými dětmi. Jako první se jim v roce, kdy nastoupil jako hospodář na grunt, narodil syn Josef (*1763). O dva roky později přišla na svět Kateřina (*1765), poté Anna (*1767), jako další Alžběta, která časně zemřela (†1769). Pouhých dvou let se dožil syn Václav (†1772). O rok později, kdy již rodina žila na výměnku, se jim narodil další syn, kterému dali též jméno Václav (*1773). Jako poslední je z matriky znám syn Jan Nepomucký (*1775).³³⁸

Jan Dousek držel grunt necelých 10 let, poslední 3 roky neplatil žádné splátky, a tak mu vznikaly velké dluhy (130 kop gr. č.). V r. 1772 musel grunt kvůli zadlužení prodat Jakubovi Vaníčkovi.

³³² V r. 1757 donesl 11 kop gr., další rok 20 kop gr. a v r. 1759 dokonce donesl 38 kop gr.

³³³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³³⁴ V matrice je uveden jejich sňatek v r. 1744, ačkoliv na gruntu hospodařil o rok dříve.

³³⁵ SOAZ, SmVrk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVrk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

³³⁶ Obilí ve slámě bylo 20 mandel žita a 40 mandel ječmene. Obilí na setí bylo 8 str. pšenice, 4 str. ovesa a 3 věrtele hrachu. Na polích bylo na zimu zaseto 9 str. pšenice a 13 str. žita.

³³⁷ Vyžádal si 4 str. role, z toho 3 str. pod *Kojetínem* a 1 strych louky v *Ostrovech*. Ve stodole měl mít místo pro vůz hrachu a dále mu měly patřit stromy i s drnem od hrušky až po jabloňovou strž. Z těchto požadavků měl s ženou platit kontribuci po 18 let.

SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³³⁸ SOAZ, SmVrk, sign. 76-3, MNZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVrk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

Jakub Vaníček

V květnu r. 1772 nastoupil na tento zadlužený grunt Jakub Vaníček, schopný hospodář, který svého času hospodařil také na gruntu č. 1 (No. 9).³³⁹ Cena gruntu se díky zadlužení vyšplhala na ohromných 800 zlatých nebo 348 kop gr. Celou sumu Vaníček vyplatil rychtářovi Lukešovi, který z té částky vyplatil věřitele. Proto nebyl určen žádný závdavek. S gruntem získal obvyklé nářadí, které se tu nacházelo již před lety. Na druhou stranu se tu nechovalo žádné tažné zvířectvo, které by mohlo táhnout zde přítomný pluh. Bývalý hospodář se pravděpodobně snažil vše hodnotné prodat a dosáhnout tak snížení dluhů.³⁴⁰ Na polích se nacházelo na zimu nasetých 9 str. 2 věrtele pšenice a 1 strych 3 věrtele žita, z kterých měl bývalý hospodář sklidit 4. mandel.

Celkovou dlužní částku Jan Dousek dlužil vrchnosti za kontribuce a úroky, rodinným příslušníkům, ale i jiným soukromým osobám za obilí a neplacení nádenických prací, kováři, a obci též za obilí.³⁴¹ Výše zmíněnou částku vyplatil Jakub Vaníček ihned při zápise a grunt byl v r. 1773 opět bez dluhů.³⁴²

Jan Vaníček

Po smrti otce Jakuba nastoupil na tento statek v r. 1785 jeho 28letý syn Jan (*1757).³⁴³ Živnost měla hodnotu 220 kop gr., které se rozdělily dědicům po zesnulém hospodáři.³⁴⁴ Závdavek ve výši 50 kop zaplatil nový hospodář do r. 1787 a gruntovní peníze byly stanoveny na roční splátky 6 kop gr. Jan vůbec

³³⁹ Grunt No. 9 se mu též povedlo zbavit dluhů.

³⁴⁰ Nový hospodář na gruntu našel kovaný vůz se vším příslušenstvím, pluh se vším železem, 2 brány s nabitými hřebíky, hrubý řetěz, voznice, 2 sekery, podavky sena, vidle k prsku, 2 vidle na hnůj, kopáč, železné táhlo, moučnice, chlebová díž, lesní saně, řezací stolice s kosířem, stůl ve světnici, stolice s lenochem dlouhá, měděnec měděný do kamen, almara a ze zvířat tu byl pouze houser a 6 slepic s kohoutem.

³⁴¹ Dluhy Jana Douska jsou tyto, kontribuce za rok 1771 a 1772 v hodnotě přes 64 zl., za robotu 12 zl., za panské obilí přes 37 zl., otčímovi za obilí přes 130 zl., 303 zl. za pojištění Václavu Lukšovi a zbytek dlužil kováři a soukromým osobám za nádenické práce či jiné služby.

³⁴² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁴³ SOAZ, SmVk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

³⁴⁴ Tato suma byla rozdělena na třetiny. Část připadla dceři Kateřině Pokorné, provdané do Křešic a po ní její dceři Dorotě do sirotčí truhly, v sumě 73 kop 20 gr. Další díl Janovi synovi, též 73 kop 20 gr. a zbytek dceři Marii, provdané Hájkové do Slavhostic.

nebyl nezkušeným hospodářem, protože již dříve hospodařil na gruntu č. 1 (No. 3), z kterého se sem přestěhoval.³⁴⁵

Po otci bylo hospodářství skvěle vybavené zvířecím potahem. Převodem totiž získal 3 tažné klisny a tažného vola. Dále měl ve chlévě 2 dojné krávy, mladou svini, 4 prasata a 6 ovcí, které se pásly na blízké pastvině. Nářadí pro obdělávání polí se zde nacházelo dostatek a světnice byla svého času obvykle vybavená.³⁴⁶ Po otci mu na polích zbylo na zimu zasetých 13 str. pšenice a 3 str. 2 věrtele žita, z toho ze sklizně náležel každý 4. mandel, který byl rozdělen na třetiny, dědicům. Na výměnku žil v té době stále dřívější hospodář Václav Lukeš, kterému náleželo to, co si vymínil již za hospodáře Jana Douska.³⁴⁷

Janovi se podařilo statek vykoupit po 6 letech od koupě. Na tento grunt přišel s nejméně tříčlennou rodinou. Jeho manželkou byla Anna, s níž měl prvorozenou dceru Annu, která zemřela jako kojeneček (†1779), o rok později syna Václava (*1780), který též pravděpodobně časně zemřel, protože se v r. 1784 v matrice objevuje zmínka o stejnojmenném synovi, který též brzy zesnul. Dalšími potomky byli Jan (*1782), Anna (*1790), Kateřina (†1794), Barbora (*1796) a syn Václav (*1798), budoucí hospodář. Jan Vaniček spravoval celolánový statek s pozemky o rozloze 44 jiter 495 čt. Sáhů a hospodářství držel až do r. 1829, kdy jej převzal v 31letý syn Václav.³⁴⁸ Rod Vaničků se na usedlosti udržel do pol. 19. století. V r. 1846 zasáhl obec velký oheň, který schvátil velkou část hospodářských stavení, včetně tohoto gruntu, který musel být v dalších letech obnoven. V druhé části 19. století zde hospodařil rod Šťastných, od 30. let 20. století Josef Děd, kterému v r. 1953 zabral grunt Státní statek. V dnešní době stavení již neexistuje, protože bylo z důvodů vyrovnávání hlavní silnice v r. 1967 srovnáno se zemí.

³⁴⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁴⁶ Vybavení domácnosti a nářadí bylo toto: stůl ve světnici, almara, stolice s lenoškou, měděnec měděný v kamnech, moučnice na mouku, chlebová díž, vidle k prsku, židle, židlice s kosířem, hnojné vidle, kopáč, lopata, motyka, příslušenství k potahu koňmi, tažný vůz, stoupa, vůz se vším příslušenstvím, pluh se vším příslušenstvím, 2 brány s nabitými hřeby, řetěz, voznice, sekery, podavky sena, hrubá pila a lesní saně.

³⁴⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁴⁸ SOAZ, SmVlk, sign. 76-4, MNZ, 1755-1787.

SOAZ, SmVlk, inv. č. 4348, sign. 76- 16, MZ, 1784-1804.

4.1.8. Grunt č. 8 (No. 18)

Jiřík Pekárek

Na konci 17. století na tomto gruntu hospodařil Jiřík Pekárek, který nastoupil po svém otci Václavovi. V r. 1691 k tomuto pozemku zakoupil pole v rozloze 4 kop 57 záhonů za 61 kop gr. Cena gruntu se tehdy rovnala částce 161 kop gr. a grunt se tak co do rozlohy stal lánovým statkem. Do r. 1691 bylo vyplaceno 83 kop gr. a Jiříku Pekárkovi zbývalo doplatit 77 kop 55 gr. Z dokládaných splátek byli vypláceni dědicové předchozího a drobné dluhy.³⁴⁹

Zápisy o splácení gruntovních peněz se objevují do r. 1694 a další dva roky hospodář nic neplatil. Starý hospodář zemřel a místo něj na živnost nastoupil jeho stejnojmenný syn Jiřík.³⁵⁰

Jiřík Pekárek

K převodu statku došlo v r. 1696, kdy se gruntu ujal Jiřík Pekárek, syn zemřelého hospodáře. Statek měl hodnotu 180 kop gr. Dluh otce činil 63 kop gr. a ze zbylé částky byli vypláceni dědicové zesnulého otce. Soukromé dluhy po sobě hospodář zanechal nízké, dlužil „jen“ 15 zl. 43. kr., a to rychtáři a do sirotčí kasy. Do r. 1697 nový hospodář zaplatil závdavek ve výši 35 kop gr. a gruntovní splátky měl posléze splácet ve výši 4 kopy gr.

Jako přídavek gruntu dostal mimo jiné ze zvířectva 2 tažné klisny, krávu, tažného býka a svini s 3 podsvinčaty.³⁵¹ Ve stodole byla sklizena sláma v množství 20 mandel žita, 10 mandel ječmene, 2 vory hrachu a 20 mandel ovsu. Na poli rostlo na zimu zasetých pouhých 6 str. pšenice.³⁵²

³⁴⁹ Dědické podíly byly rozděleny takto: 7 kop 50 gr. pro syna Václava Pekárka, dále 1 kopa 6 gr. Kateřině vdově po Janovi Pekárkovi, po stejné sumě 1 kop 22 gr. Vavřincovi Jampílkovi, Václavovi Pekárkovi, Janovi Pekárkovi, Kateřině Kulhánkové. Stále byly potřeba vyplatit peníze běcharskému záduší, potomkům Jana Moravce za pole (Tomášovi a Petrovi) dohromady 4 kopy gr., vrchnosti za pole 27 kop gr. a kopidlenskému záduší 25 kop gr. SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Z nářadí podědil kovaný vůz, pluh se všemi potřebami, brána, stůl, měděnec, díž, sekera, motyka, lopata, vidle, kopáč, podavky, řetěz k vozu, voznice, moučnice a almara.

³⁵² SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Jiříkova matka Dorota bydlela na statku se synem a užívala slušného výměnku.³⁵³ Sestře Alžbětě měl nastupující povinnost v době její dospělosti vystrojit svatební veselku.

Při zápise Jiřík zaplatil 25 kop gr. a gruntovní splátky donášel pravidelně a od r. 1714 daleko vyšší částky, díky kterým se mu podařilo grunt v r. 1725 celý splatit.³⁵⁴ Na statku hospodařil ještě 4 roky, grunt nechal přepsat na syna a poté odešel na výměnek.³⁵⁵

Jan Pekárek

Na jaře r. 1729 předal starý hospodář statek svému synovi Janovi za sumu 180 kop gr. Jelikož byla celá živnost splacená, peníze z gruntu patřily otci. Závdavek ve výši 24 kop gr. Jan zaplatil do r. 1731. Gruntovní splátky činily 4 kopy gr. Nářadí a ostatní majetek zůstal od posledního převodu stejný. Ve stodole po otci zbylo na setí 2 věrtele pšenice, 6 str. žita, 2 věrtele hrachu, 8 str. ječmene a 10 str. ovsa. Na polích bylo na zimu zaseto 9 str. pšenice a 10 str. žita, z kterých otec po sklizni obdržel každý 4. mandel. Kromě toho měl na tomto gruntu i další nároky.³⁵⁶

Janovi se stejně jako jeho otci dařilo a se splácením gruntu neměl problém. Peníze vyplácel pravidelně a ve vyšších částkách. Po 27 letech, v r. 1756, měl celý grunt splacený. Na živnosti hospodařil s manželkou Annou a se synem Jiříkem a Matějem (*1741). Za svého života byl váženou osobou, protože ve vesnici vykonával funkci rychtáře.³⁵⁷

Jiřík Pekárek

Po dvou letech od splacení živnosti, v červenci r. 1758, předal Jan Pekárek rodinný grunt z důvodů stáří svému synovi Jiříkovi. Hodnota dosahovala opět výše 180 kop gr. Závdavek ve výši 24 kop gr. zaplatil do r. 1760 a následující

³⁵³ Jako výměnek měla být s komorou a chlívem pro dva kusy dobytka, jednou za 4 roky měla mít pole v rozloze 1 strych 2 věrtele, slívu za sroubkem a 1/3 louky v Mlejnici.

³⁵⁴ Většinou se jednalo o splátky v hodnotě více jak 8 kop gr., v r. 1715 donesl dokonce 16 kop gr.

³⁵⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁵⁶ Každoročně měl od syna zdělané pole: na zimu 1 strych 2 věrtele pšenice a na jaro 2 věrtele ječmene, dále 1 záhon pro len, 2 záhony pro proso, louku v Mlejnici, zahrádku u studnice s planou hruškou, být ve světnici s komorou a místo v chlívě pro 2 kusy dobytka.

³⁵⁷ V letech 1741 a 1742 přinesl dokonce 14 kop, v r. 1743 ještě více, 24 kop gr.

splátky byly stanoveny na 4 kopy gr. Zvířectvo a náradí se na gruntu příliš nezměnilo, nicméně na obdělávání polí stačilo.³⁵⁸ Na poli rostlo po otci na zimu zasetých 12 str. pšenice, 7 str. žita a na jaro zasetých 15 str. ječmene, 7 str. ovesa, 3 větele hrachu, 1 větel čočky a 1 strych vikve. Po sklizni ze všeho starý hospodář obdržel každý 4. mandel a jiné přídavky k výměnku.³⁵⁹ Asi nepřekvapí, že i Jiří byl dobrý hospodář a platil splátky pravidelně. Po 10 letech, v r. 1768, se mu grunt podařilo vyplatit.³⁶⁰

Jiří na gruntu bydlel společně s ženou Annou a měli spolu hodně dětí. Jako první se jim narodila dcera Alžběta (*1751), která však zemřela v 9 letech. Dětský věk nepřežili také Václav (*1757), Jiří Antonín (*1762) a Jan Nepomucký (*1763). Dospělosti se dožila dcera Anna a Kateřina, synové Jiří (†1798), Václav (*1760), Jan a Josef (*1768).³⁶¹ Manželka Anna zemřela v 37 letech (†1772), a tak se Jiřík oženil podruhé s Barborou, se kterou měl ještě dva další syny Jiříka (*1780) a Matyáše (*1783). Syn Matyáš se sice narodil jako poslední, ale pravděpodobně zemřel ještě v dětském věku, protože o něm není v pramenech žádná zmínka.³⁶²

V r. 1797 hospodář Jiří přenechal svojí celolánovou živnost kvůli svému stáří a nemoci nejmladšímu Jiříkovi, kterému bylo v době nástupu okolo 18 let. Hodnota selství činila 600 zlatých a jeho rozloha byla 31 jiter 1196 čtverečných sáhů. Z výjezdni roboty se rodina vyplácela za 51 zl. ročně a vykonávala 39 dní pěší roboty za rok.

Nový hospodář Jiří se v dalším roce po nabytí usedlosti oženil s Annou pocházející z Holína a na usedlosti hospodařili až do r. 1829.

³⁵⁸ Byly tu 3 tažné klisny, kráva, vůz kovaný se vším příslušenstvím, pluh, 2 brány s nabitými hřebíky, stůl ve světnici, měděnec, díž, motyka, sekera, lopata, stolice řezací s kosířem, lesní saně, voznice s železnými obručemi, 2 vidle na hnůj, podavky sena, vidlice k prsku, houser panský, svině plemenice 2 půl roční prasata, 7 slepic s kohoutem, 2 sáhy dříví.

³⁵⁹ Od hospodáře mu náleželo každý rok zdělané pole: na jaro 3 str. 2 větele ječmene, dále louka za 1. provázek, barák s komorou, chlív s místem pro 1 krávu, zahrádku za stavením, 2 jabloně a hrušky na zahradě.

³⁶⁰ V r. 1763 vyplatil 31 kop gr., v letech 1764 a 1768 28 kop. V témže roce měl celý grunt zaplacený.

SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

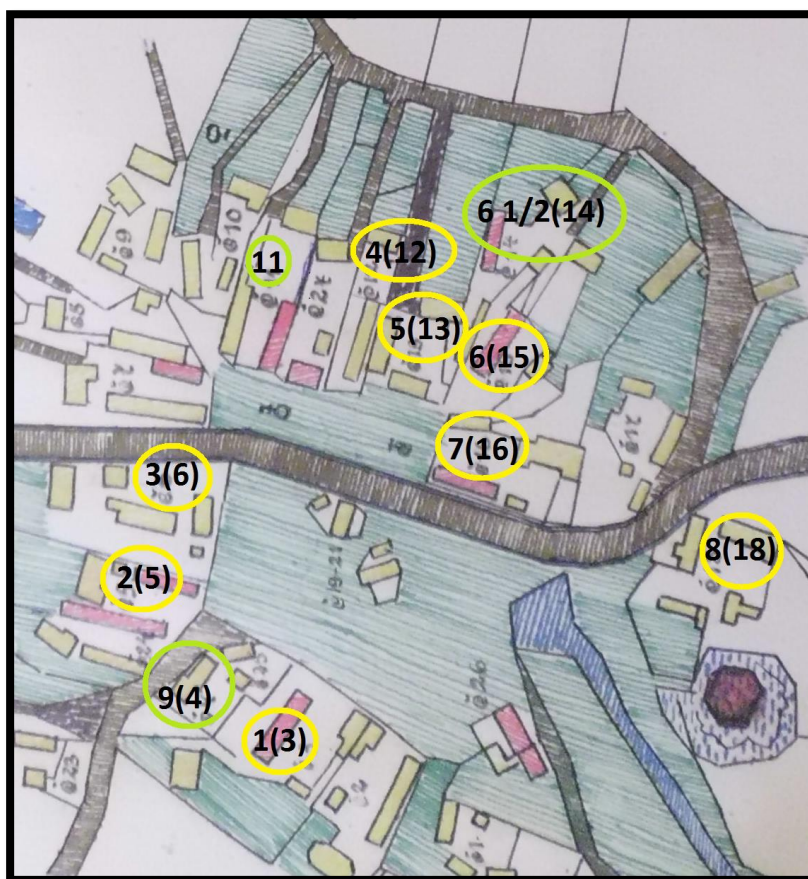
³⁶¹ Dcera Anna se provdala do Židovic za hospodáře Hubala, Josef se oženil do Mlýnice, Kateřina se provdala do Vrščů za hospodáře Chaloupského, Jan byl v době úmrtí otce na vojně.

³⁶² SOAZ, SmVlk, sign. 76-4, NOZ, 1755-1787.

Tento rod byl výjimečný, protože již od prvních zmínek v gruntovní knize držel kontinuálně hospodářství po dlouhá tři staletí. Konec rodu je však smutný. Poslední přímý potomek původních usedlíků Jan Pekárek zemřel tragicky v r. 1940, kdy ho zajel automobil. Jeho žena Božena se ze vsi v r. 1953 odstěhovala poté, co byla přinucena odevzdat hospodářství do právě vznikajícího Státního statku.

4.1.9. Nové usedlosti

V následujícím století si obyvatelé vesnice stavěli nové usedlosti. Nejčastěji se jednalo o potomky usedlíků, kteří si pronajali část obecní půdy, případně docházelo ke vzniku nových drobných hospodářství postavených na půdě dávno stojící chalupy nebo statku. Tyto drobné domky a chalupy zvyšovaly počet usedlostí na panství, jak je možné jasně vysledovat z níže uvedeného plánu.

Obrázek 14: Žlutě jsou vyznačeny původní grunty kopidlenského panství. V závorce je uvedeno číslo popisné. Zeleně jsou označeny usedlosti nově vzniklé.

4.1.10. Grunt č. 9 (No. 4)

Michal Jampílek

V létě r. 1740 v obci přibyl nový grunt vystavěný Michalem Jampílkem. Jampílek odstoupil ze svého gruntu č. 1, který prodal nevlastnímu synovi Jiříkovi Vackovi. Od něj si poté zakoupil polnosti v rozloze 8 str. a postavil si vlastní stavení.³⁶³ Se synem se dohodl na každoroční splátce po 30 gr., ale Michal Jampílek po pár letech zemřel a grunt musela vyplácet pozůstalá žena Kateřina.

Jan Jampílek

Do února r. 1744 zvládala živnost vést sama vdova, ale brzy z důvodů stáří postoupila grunt synovi Janovi³⁶⁴ za sumu 30 kop gr. Z této částky měl 12 kop 30 gr. obdržet Jiřík Vacek, zbytek 17 kop 30 gr. měla obdržet matka. Část těchto peněz byla ale využita na zaplacení soukromých dluhů zbylých po Michalovi Jampílkovi. Závdavek ve výši 13 kop hospodář zaplatil do r. 1746 a gruntovní peníze měly být vyplaceny po 30 gr. Po otci mu zbylo jen to nejjzákladnější vybavení pro rolnictví.³⁶⁵

Ve stodole po otci zůstaly 3 mandele zimní slámy a 5 mandel jarní slámy. Na polích byly na zimu zasety 2 str. pšenice, 1 strych žita a na jaro 2 str. 2 věrtel ječmene. Ze sklizně získali pozůstalí sirotci s matkou Kateřinou každý 4. mandel, a nadále za jistých podmínek bydleli s držitelem gruntu.³⁶⁶

Stejně jako jeho otec, ani Jan nevlastnil živnost dlouho. Nestalo se tak kvůli jeho časnému skonu, ale z důvodů vysokých dluhů. Při nástupu zaplatil pouze závdavek, poté dvě roční splátky po 30 gr. a již v r. 1748 odevzdal grunt bratrovi. Jan na gruntu hospodařil s ženou Dorotou, se kterou měli nejméně jedno dítě, a to dceru Kateřinu (*1744). O dalších potomcích matrika mlčí.

³⁶³ Grunt rozšířil o 3 věrtel polí za *Splávkou*, v *Kalištích* byly 3 str., u *Zrcadla* 1 str. 3 věrtel a za *Vrchy* 2 str. 1 věrtel. Dohromady cca 8 str. polí, které koupil za sumu 14 kop gr.

³⁶⁴ Jan byl bratr Michala Jampílka z gruntu č. 1.

³⁶⁵ Vidle na hnůj, kopáč, rycí lopata, vidle k prsku a půl valního vozu.

³⁶⁶ Matka s dětmi měla být ve světnici s komorou, v chlívě místo pro krávu, od Jana zdělané pole na zimu po 1 věrtel a na jaro též 1 věrtel.

Václav Jampílek

Na podzim r. 1748 se živnosti ujal Václav, bratr předchozího hospodáře. Hospodářství koupil na 20 let a cena gruntu se vyšplhala na 65 kop gr. Dluh bratra činil 16 kop gr.³⁶⁷ Václav splatil závdavek 26 kop do r. 1751 a gruntovní peníze splácel po 1 kopě. Náradí, kterého tu bylo pomálu, se od poslední koupě nezměnilo. Jen sklizené slámy byly 3 mandele žita a 3 mandele ječmene. Odstoupený bratr si na 10 let vymohl mimo jiné³⁶⁸ byt s komorou a místo pro krávu. Mladší bratr Matěj měl nárok na 1 strych obdělaného pole. Po zaplacení závdavku v r. 1751 prikoupil další část pozemku od Jiříka Vacka, a to louku v *Ostrovech* v hodnotě 30 gr. Stavení plně vyplatil po 25 letech v r. 1773.³⁶⁹

Václavova žena se jmenovala Anna a měli spolu nejméně jednoho syna Václava (*1751), budoucího hospodáře.

Václav Jampílek syn

V říjnu r. 1774 nastoupil na tuto chalupu po smrti svého otce pouze 23letý syn Václav. Stavení s polnostmi koupil za 65 kop. Po otci přejal dluh ve výši 42 zl.³⁷⁰ Závdavek ve výši 26 kop splatil do dvou let a další splátky měl dokládát po 1 kopě 30 gr. K přijímané chalupě dostal jen skromné vybavení domu a minimum zemědělského náčiní.³⁷¹ Na dvoře pobíhaly pouze 4 slepice s kohoutem. Na poli rostl 1 strych pšenice a 2 str. 2 větele žita. Na výměnku bydlela sestra Kateřina.³⁷² Gruntovní splátky platil jednou za 2 roky, ale v několikanásobné výši. V r. 1788 zaplatil poslední splátku ve výši 7 kop, čímž chalupu splatil.³⁷³

³⁶⁷ Jan Jampílek dlužil 54 kr. kopidlenskému kantorovi, další část peněz patřila soukromým osobám za nádenické práce a zbytek peněz za blíže nespecifikované půjčky.

³⁶⁸ Zdělané pole pro 1 větel žita.

³⁶⁹ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁷⁰ Z toho dlužil za dříví, mlynáři do Chotěšic a zbytek soukromým osobám.

³⁷¹ Stůl ve světnici, měděnec, lopata, vidle na hnůj, kopáč, vidlice k prsku, kosa na trávu, sekera a podavky na seno, obilí ve slámě 14 mandel ječmene, 1 mandel vikve obilí na setí 3 větele hrachu, 1 větel čočky, 1 strych 2 větele bobů.

³⁷² Kateřina vlastnila byt ve světnici s komorou, každý rok měla dostat 3 větele žita na setí a 9 větel ječmene.

³⁷³ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Na gruntu hospodařil od r. 1775 s ženou Kateřinou, dcerou Jana Kubína z Pševsi.

Až do počátku 19. století zde hospodařil Václav Jampílek. V r. 1807 předal grunt z důvodů špatného zdraví Janovi Vaníčkovi a Jampílek se svou ženou odešel na výměnek.

Rod Vaníčků zde hospodařil do pol. 19. století. Dodnes chalupa stojí a patří rodině chalupářů z Prahy.

4.1.11. Grunt č. 10 (No. 22)

Jan Dlouhý

V r. 1746 si na panském gruntu, konkrétně na místě budčevské pastviny, vystavil Jan Dlouhý nový barák za 20 kop gr. U domu měl kus zahrady, která sloužila především k chovu dobytka. Vlastnil krávu s ročním teletem, 2 svině, husu a kachnu.³⁷⁴ Tím, že hospodařil na panském, vznikla mu od vrchnosti jasně daná povinnost „*aby pak na panský dobytek, tak taky na luka a pastvy bedlivý pozor dával a aby vrchnosti byl k nejmenší škodě.*“³⁷⁵

V domě bydlel s ženou Magdalenou, se kterou měl hodně dětí, dceru Alžbětu (*1717), Ludmilu (*1718), Jana (*1720), Václava (*1721), Marii (*1724), Kateřinu (*1726), Jiříka (*1730), Dorotu (*1732), Jana (*1735) a Matěje (*1738). V dětském věku zemřeli minimálně dcera Ludmila a syn Jan. Syn Václav se stal v r. 1757 dalším hospodářem na tomto gruntu a dcera Dorota se v 23 letech provdala za Jana Veselého z Budčevsi.³⁷⁶

Václav Dlouhý

Za necelých deset let, na jaře r. 1757, postoupil barák svému 36letému synovi Václavovi za 27 kop gr. Protože byl barák bez dluhů, celá částka měla patřit otcí. Závdavek se rovnal 10 kopám a Václav ho zaplatil do r. 1759. Ve

³⁷⁴ Z toho hospodaření vrchnosti každoročně náležel úrok odevzdávaný při sv. Jiří 1 a při sv. Havlovi, vždy po 1 zl.

³⁷⁵ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁷⁶ SOAZ, SmVlk, inv.č. 4325, sign. 76- 2, NOZ, 1685-1722.

SOAZ, SmVlk, inv.č. 4326, sign. 76- 3, NOZ, 1723-1755.

světnici se nacházel skromný inventář a k hospodaření zde zbyla pouze lopata, sekera pro sekání ladu a vidlice k prsku. Ze zvířat měl pouze 3 slepice s kohoutem. Matka Kateřina odešla na výměnek, který zahrnoval byt ve světnici, komoru v síni, chlév pro 1 kus dobytka, právo využívat hospodářův dobytek a jeho mrvu.

Václav působil jako hlavní držitel jen 6 let do r. 1763, kdy zemřel.³⁷⁷ Václav se za svého života dvakrát oženil. Jeho první ženou byla Magdalena, se kterou měl syna Václava (*1744), který zemřel v 15 letech. Další se narodila dcera Kateřina (*1750), ta se též nedožila dospělého věku a zemřela ve 14 letech. V r. 1755 se narodila dcera Magdalena a o rok později Barbora (†1751). V r. 1758 zemřela manželka Magdalena ve věku 34 let. Vdovec se ještě téhož roku oženil s Kateřinou z Židovic, s kterou měl syna Václava Jana Nepomuckého (*1759) a dceru Františku (*1760), která se vdala v 19 letech za Antonína Drtka z Vrsců. Václav Dlouhý zemřel ve věku přibližně 43 let a pozůstalá vdova se ještě v témže roce provdala za Jana Mazáčka z Cholenic.³⁷⁸

Jan Mazáček

Na jaře r. 1764 převzal grunt nový manžel vdovy Kateřiny Jan Mazáček, který měl živnost držet do doby, než vyroste Kateřin mladší syn Petr (*1758?). Mazáček koupil dům za 27 kop gr. a dluh po předchozím hospodáři činil 9 kop gr. Závdavek byl stanoven na 10 kop a hospodář ho splatil do r. 1766. Roční splátky činily 1 kopu gr., které nový hospodář pravidelně hradil. Vybavení domu a hospodářství se v podstatě nijak nezměnilo. Přibyla pouze 1 ½ let stará jalovice, z které měl Mazáček každému sirotku odvést 1 tele.³⁷⁹

Jan Mazáček měl po 18 letech, v r. 1782, dům zaplacený. Po něm nastoupil již dospělý Kateřin syn Petr a stal se majitelem této živnosti.³⁸⁰

³⁷⁷ SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁷⁸ SOAZ, SmVk, inv.č. 4326, sign. 76- 3, NOZ, 1723-1755.

SOAZ, SmVk, inv.č. 4327, sign. 76- 4, NOZ, 1755-1787.

³⁷⁹ Kateřině, Petrovi a Františce.

SOAZ, VS Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

³⁸⁰ Tamtéž.

Mazáček měl s Kateřinou nejméně šest dětí. Jako první se narodila Marie Magdalena (*1764), další Kateřina (†1766), Anna (1766), opět Kateřina (†1768), o dva roky později Dorota (*1770) a nejmladší syn Jonáš Baptista (*1773).³⁸¹

V dalším století se na statku majitelé střídali. Ve 20. stol. zde žila rodina Veselých. Ve 2. pol. století hospodářství chátralo, což vedlo k jeho demolici.

4.1.12. Grunt 11. (No. 11)

Od r. 1791 dodnes stojí chalupa, jež vznikla na části zakoupené parcely z gruntu č. 4. Prvním majitelem byl František Brouček.

Obrázek 15: *Dům No. 11, z konce 18. století, archiv autorky (2016)*

³⁸¹ SOAZ, SmVlk, sign. 76-4, NOZ, 1755-1787.

Obrázek 16: Budčoves na indikační skice Stablního katastru (1845)
 Zdroj:archivnimapy.cuzk.cz [online],vid[20. 4. 2016]. Dostupné z <<http://1url.cz/6tJyp>>.

5. Získání usedlosti a transfery dědictví

5.1. Dědictví usedlostí a jejich podstata

Ve vesnici se od zápisů první gruntovní knihy až do 19. století objevují jména usedlíků, kteří se již v dalších letech v obci nevyskytovali. K tomuto faktu je vhodné podat vysvětlení. Mnohokrát se jednalo o rody vymřelé po meči, za něž na usedlost přišel nový držitel, jenž pocházel ze vzdálenější rodiny, přiženil se sňatkem s dědičkou nebo vdovou, případně vrchnost na hospodářství dosadila zcela někoho cizího. Důležité je zmínit, že poddaní měli ke svým zakoupeným usedlostem pouze dispoziční práva, výhradním vlastníkem byla nadále vrchnost.

Při každém nástupu nového hospodáře na grunt byla tato změna evidována jako koupě a nedělal se rozdíl, zda se jednalo o rodinného příslušníka nebo o cizí osobu. Nový majitel musel ze stanovené hodnoty nemovitosti zaplatit určitou částku, tzv. závdavek, který býval většinou splacen do tří let. Zbývající sumu za

grunt donášel ve splátkách. Peníze za zakoupenou usedlost, tzv. gruntovní peníze, byly placeny vrchnosti, dále dědicům odstoupeného nebo osobám či institucím, kterým původní držitel dlužil.

Pro vrchnost a její potřeby byla důležitá existence selských statků, které jako jediná poddanská základna byla schopna postarat se a uživit dobytek sloužící panským jako potažní síla k plnění roboty, případně přípravi pro vojsko. Selské usedlosti, jenž by se dělením mezi dědice rozpadly na malé chalupy, by nebyly schopny potažnou sílu uživit, proto vrchnost nepřipouštěla rozdrobení větších živností. Až na konci 18. století vrchnost povolila sedlákům oddělit ze svého pozemku část pole a předat jej dítěti, které si na obdržených pozemcích postavilo novou usedlost. Tou dobou docházelo ke zvyšování počtu usedlostí s novým popisným číslem.³⁸²

V rodině bylo běžné mít okolo 6 dětí, většina z nich před sebou neměla světlou budoucnost, protože hospodářství zůstalo v rukou jediného dědice a ostatní si musely hledat obživu jinde. Dědický podíl, který jim býval vyplácen formou dlouhodobých každoročních splátek tzv. *vejruňků*. Pozemkové knihy jasně dokazují, jak se splácení táhlo po mnoho let a často ani nový hospodář nedokázal tyto závazky uhradit. Dluhy pak přešly na dalšího držitele, k němuž se nabalovaly nejednou nové pohledávky. To bylo zcela běžnou praxí. Dle zvyku připadlo hospodářství po smrti hospodáře, případně po jeho odstoupení, nejmladšímu synovi, který posléze musel vyplácet dědické podíly sourozencům, či jiným podílníkům. V případě nedospělosti nejmladšího syna byl na místo hospodáře zvolen starší syn. Mladšímu bratrovi následně vyplácel jeho podíl z hospodářství, případně se o usedlost staral pouze „*do vzrostu mladšího bratra*“. Tomu pak v jeho dospělosti usedlost předával jako oprávněnému hospodáři. V případě, že se pravý dědic vzdal nároku na grunt, nebo žádný způsobilý dědic prostě nebyl, hledal se jiný vhodný nástupce. V Budčevsi se tak dvakrát stal novým majitelem gruntu hospodář, který se oženil s dcerou dědičkou. V prvním případě byla nemovitost přepsána na Jana Vohnouta³⁸³, který se oženil s dědičkou

³⁸² VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*, s. 94.

³⁸³ Hospodařil v letech 1715-1744.

Dorotou, dcerou Václava Maláta³⁸⁴ z gruntu č. 5. Druhý případ jsem zaznamenala na gruntu č. 4, kde se oženil Matěj Jílek³⁸⁵ s Marií, dcerou Jana Jampílka³⁸⁶.

Velký počet dětí a sourozenců ze selských statků a chalup mělo těžký úděl, který byl velmi podobný osudům dětí poddruhů. Po dosažení dospělosti se musely starat o svou existenci. Sice disponovali právem k podílu z dědictví, ten jim nový hospodář častokrát vyplácel tak zdlouhavě, že byly odkázány na manuální práci. Při troše štěstí si postavily vlastní střechu na pozemku rodného gruntu, případně na obecní či panské půdě. Tak si např. v r. 1796 Václav Karásek vystavěl dům na parcele získané od otce Matěje Karáska z gruntu č. 6 (Cons. No. 15). Vznikl tak grunt č. 6 ½ (Cons. No. 14). Většina selských dětí pracovala jako podruzi³⁸⁷, mnohdy na gruntu sourozence či jiného příbuzného, anebo se nechaly najmout na jiných usedlostech a postupně splynuly s venkovskou čeledí.³⁸⁸ Přirozený rozrod poddanských rodin vedl k růstu dalších poddanských rodin a bezzemků. V bližším rozboru sociální skladby obce tuto skutečnost dokazuje četnost příjmení selských rodin, totožnými s podružnými rodinami.³⁸⁹

Na původních osmi gruntech došlo od prvních zápisů v gruntovní knize do konce 18. století k 58 převodům nemovitostí. V pouhých 16 případech se jednalo o přímé předání gruntu z otce na syna, tj. 28 %. Zjistila jsem, že ve sledované obci se po smrti hospodáře mohla nějaký čas usedlost spravovat sama vdova. Ta měla dvě možnosti. Mohla se ujmout správy nemovitosti nebo naopak postoupit grunt dědici a odejít na výměnek. V případě, kdy se vdova rozhodla setrvat ve vedení gruntu, bylo obecně žádoucí, aby se opětovně provdala. Přiřazení hospodář držel grunt většinou do doby, než vzrostl právoplatný dědic a byl schopný se o stavení a zvířectvo sám postarat. To bylo nejčastějším typem převodu. Další variantou bylo, že se na grunt přiřazen muž nebožtíkovy sestry, případně dcery.³⁹⁰ To se

³⁸⁴ Hospodařil v letech 1682-1715.

³⁸⁵ Hospodařil v letech 1730-1759.

³⁸⁶ Hospodařil v letech 1708-1729.

³⁸⁷ Podruzi neboli bezzemci, kteří jsou nuceni se živit nejrůznějším způsobem. Nemají vlastní střechu nad hlavou a bydlí v selských usedlostech a to za různých podmínek a okolností. Často nebyl rozdíl mezi domkářem či podruhem.

³⁸⁸ CHALUPA, Aleš, *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700-1750)*, s. 283-284.

³⁸⁹ CHALUPA, Aleš, *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700-1750)*, s. 289.

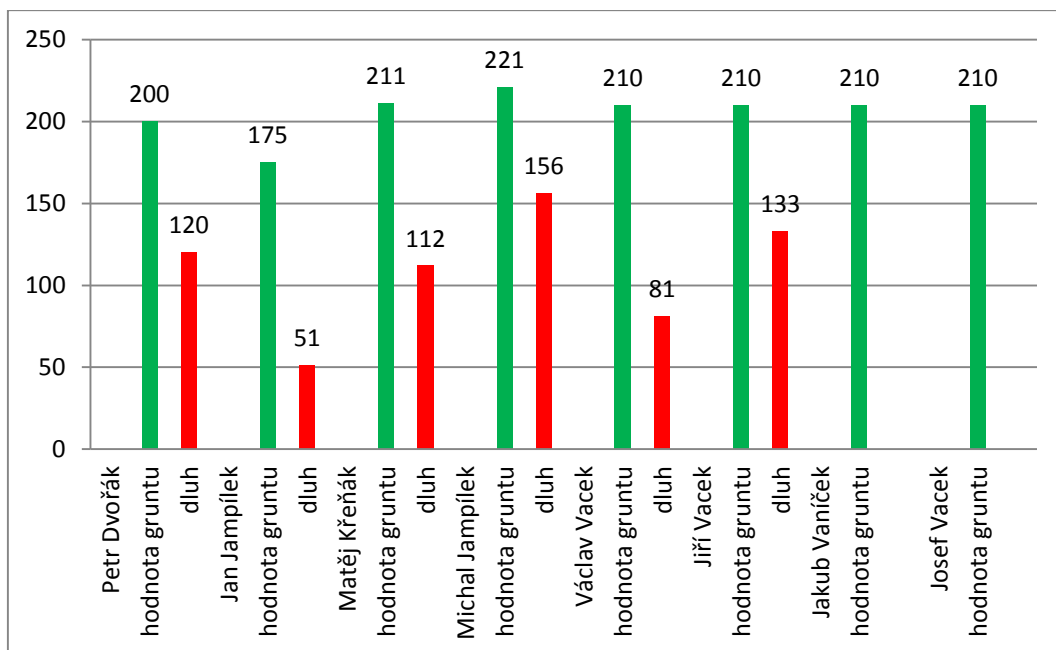
³⁹⁰ VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*, s. 249.

stalo pouze v 6 případech, tj. 10 %. Zřídka byl hospodář vystřídán bratrem, a to pouze když se bratr hodně zadlužil.³⁹¹ Dosazováním hospodářů vrchností bylo častější v pol. 17. století, kdy byla hospodářská a náboženská situace napjatá a docházelo ke zběhnutím z gruntu. Později vrchnost zasahovala ojediněle. Příkladem byla nařízená výměna hospodářů, jak se tomu stalo na gruntu č. 2, kdy byl Jan Javůrek v r. 1729 dosazen do Česova a budčeveskou chalupu místo něj obsadil hospodář Jiří Kubín. Proč se tak stalo, není v zápise uvedeno. Jisté je, že se díky tomu ve vsi začal rozvíjet významný rod Kubínů, který zde setrval až do konce 19. století.

5.2. Hodnota gruntu a jeho zadlužení

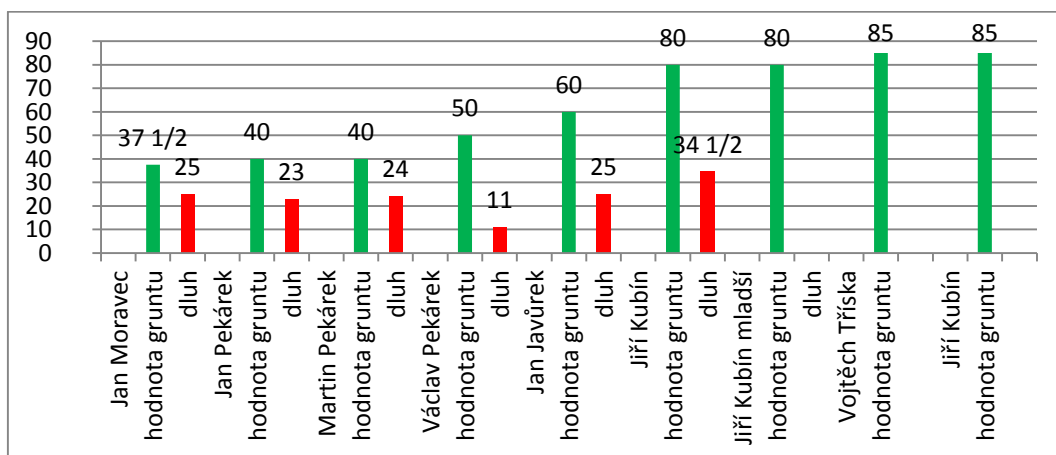
Po třicetileté válce byla hospodářská situace v Čechách složitá. Některá území byla válkou silně dotčena a opětovné obnovení předválečného stavu bylo pozvolné. Při sledování vývoje ve vsi, s přihlédnutím k hodnotám gruntů se zdá, že se válka obce příliš nedotkla. Téměř všechny grunty byly osídlené a žádná velká část polí neležela ladem. Z obou částí obce, kopidlenské a dymokurské, byly „pouze“ dva grunty v pol. 17. století *pohořelé*, ale i u nich došlo brzy k rekonstrukci hospodářství. V 50. letech 17. století se průměrná hodnota usedlostí pohybovala okolo 128 kop gr.č. Bohužel u téměř všech gruntů neznáme předválečný stav, proto srovnání není možné, přesto se zdá, že se na hospodářstvích i během války dařilo a nedocházelo k rapidním poklesům hodnot. Na druhou stranu je z níže uvedených grafů jasné, že byly všechny grunty krátce po válce více či méně zadlužené. V následujících letech dluhy většinou postupně klesaly, a pokud hospodář držel grunt delší dobu a dařilo se úrodě, zvládl dluh zcela odstranit.

³⁹¹ Jan Kulháněk nemohl kvůli vysokým dluhům nadále hospodařit, proto místo něho nastoupil bratr Tomáš (hospodářem v letech 1687-1721).

Graf 3: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 1

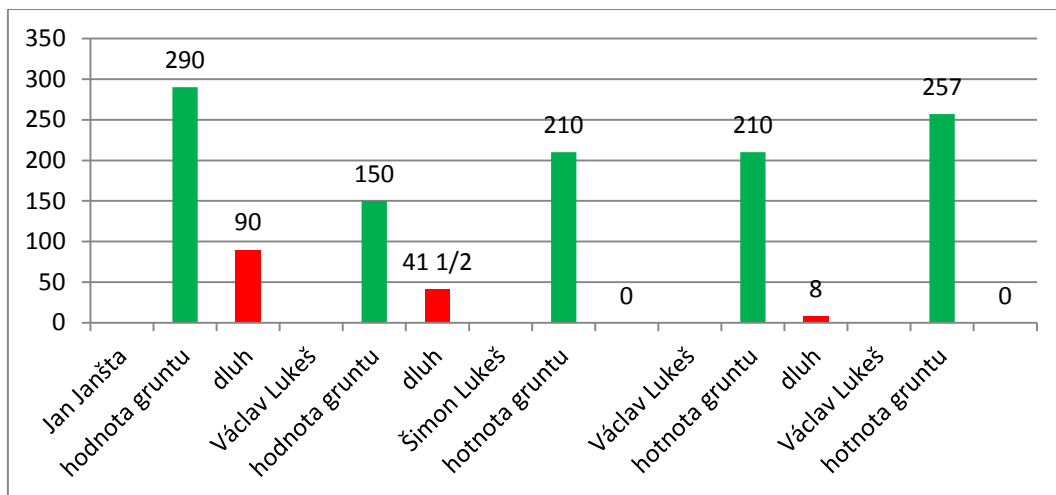
Grunt č. 1 patřil k největším ve vsi a povědomí o něm máme již z r. 1635, kdy se stal majitelem Petr Dvořák. Ten zde hospodařil do 50. let a po jeho zběhnutí byl grunt prodán novému majiteli. Cena klesla pouze v tomto případě na nejnižší hodnotu usedlosti, tj. 175 kop gr. č. Dluhy se na hospodářství nedařilo splatit až do nástupu Jakuba Vaníčka v pol. 18. století, který hospodářství jako první zcela vyplatil. Hodnota selské usedlosti se držela dvě století téměř ve stejné hladině.

Graf 4: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 2

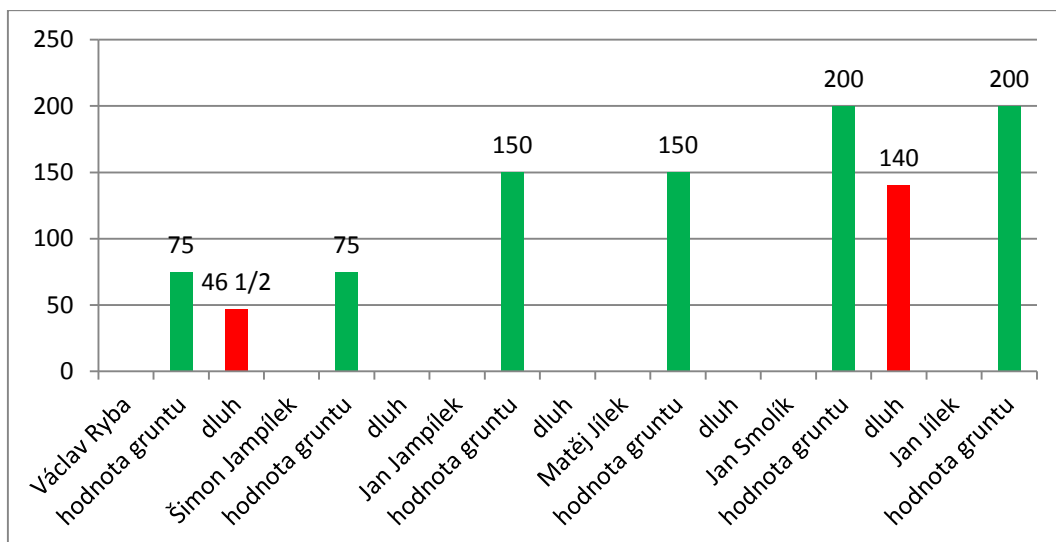
Hodnotu chalupy z gruntu č. 2 zachycuje gruntovní kniha až v poválečné době 17. století. Nejvyšší hodnoty dosáhlo stavení ve 20 letech 18. století, kdy se

držitelem gruntu stal Jiří Kubín, zakladatel této rodové linie na zdejších hospodářství. Jeho synovi se podařilo stavení oprostit od dluhů a s jeho potomky hodnota usedlosti dále jen rostla.

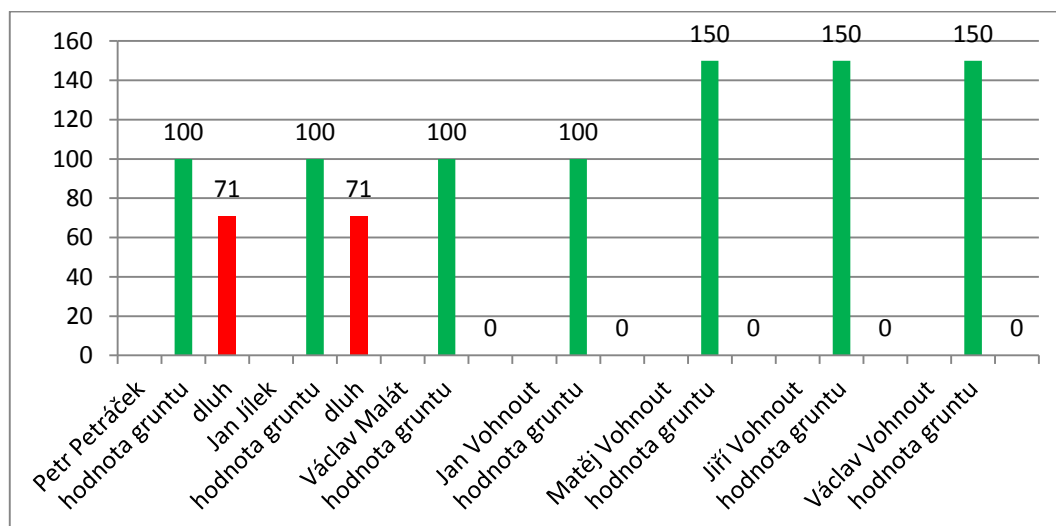
Graf 5: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 3

Grunt č. 3 je jeden z těch, o němž máme povědomí již od počátku třicetileté války, konkrétně od r. 1625, kdy jeho hodnota dosáhla 290 kop gr.č. Po 40 let zde hospodařil Jan Janšta, protože již byl v tak pokročilém věku, nezvládl vést hospodářství k prosperitě a usedlost pomalu chátrala. Při postoupení gruntu novému majiteli klesla hodnota o téměř polovinu původní ceny. Šimon Lukeš zde hospodařil téměř 40 let a jako prvním se mu podařilo selství vyplatit. Poté hodnota gruntu jen stoupala.

Graf 6: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 4

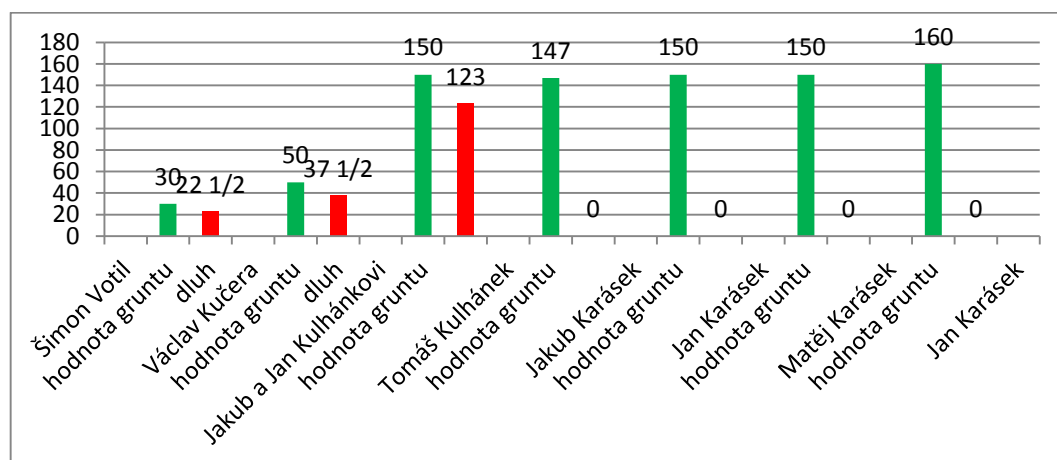
O gruntu č. 4 víme, že byl v berní rule označen za *pohořelý*. Brzy však došlo k jeho obnově a hodnota stavení nebyla nijak ovlivněna. Šimonovi Jampílkovi se grunt podařilo na počátku 18. století vyplatit a navíc rozšířit o nové pozemky, díky tomu se hodnota při dalším předání zvýšila jednou tolik. Jan Smolík zde hospodařil pouze pět let a grunt dosáhl své nejvyšší zadluženosti, která byla ale následujícím držitelem opět zahlazena.

Graf 7: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 5

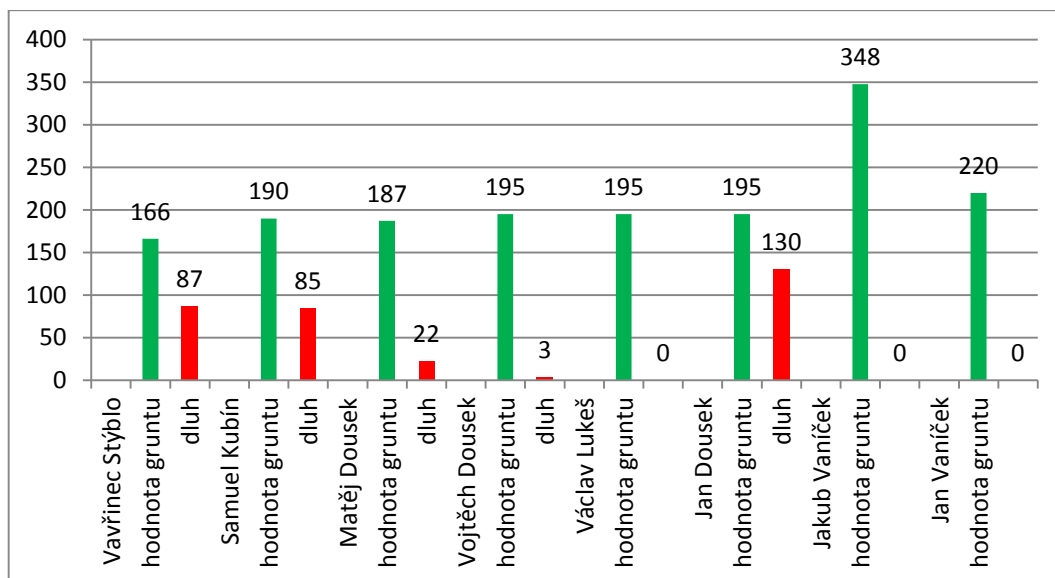
Křemu na gruntu č. 5 zachycuje prvně gruntovnice od poválečných časů 17. století. Až do počátku století následujícího se křemáři potýkali s dluhy,

kterých se poprvé zbavil až Václav Malát. Následní držitelé krčmu již nezadlužili, dokonce se hodnota v pol. 18. století zvýšila o 50 kop gr. č.

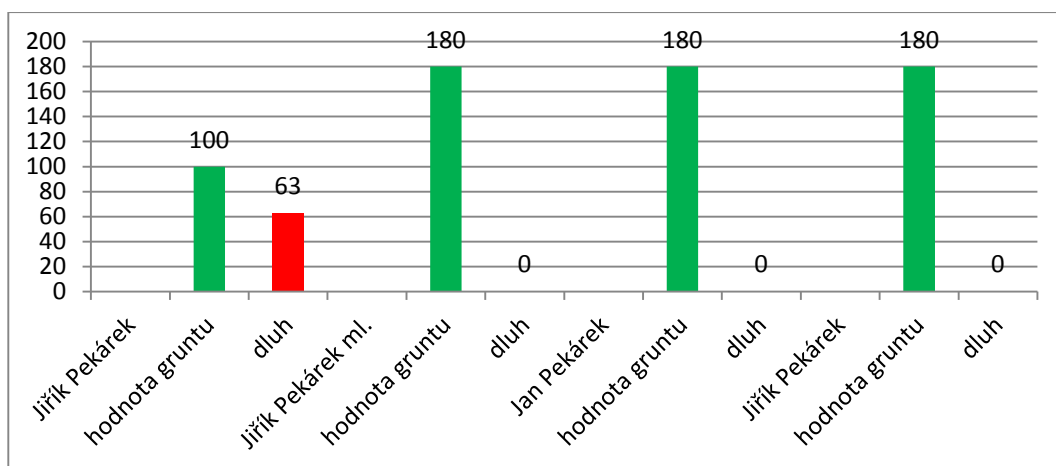
Graf 8: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 6

Tento grunt č. 6 se potýkal s velkou smůlou, protože jen během padesáti let ho postihlo neštěstí třikrát. V průběhu třicetileté války, v r. 1638, byl na tento pustý grunt dosazen Šimon Votil. Jaká byla předválečná hodnota chalupy, nevíme. Jisté je, že tu Šimon hospodařil až do padesátých let 17. století, poté byla chalupa na nějaký čas označena za *pohořelou*. Pár let hospodařil na chalupě Václav Kučera, ale v r. 1666 celé stavení vyhořelo a celý tento pozemek byl připojen k sousední chalupě Jakuba Kulhánka, posléze jeho syna Jana. Z toho důvodu došlo v 2. pol. století výraznému zvýšení hodnoty. S nejvyšším dluhem se na tomto gruntu potýkal právě Jan, a proto předal usedlost bratrovi Tomášovi, který byl obratnějším hospodářem. Je možné, že mu ke splacení pohledávek přispělo věno jeho manželky. Na počátku 18. století byl statek již jednolanový a hodnota se držela ve stejné hladině a bez dluhů.

Graf 9: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 7

Poté, co došlo ke sjednocení dvou chalup na předchozích gruntech, byla tato usedlost v druhé gruntovní knize označována č. 7. Dědictvím po otci získal Vavřinec hospodářství za 210 kop gr. č., avšak v poslední dekádě 18. století hodnota usedlosti klesla na 166 kop gr. č. z důvodu odprodeje polností. S novým držitelem se hodnota gruntu zvýšila a zůstala nějaký čas stabilní. Kvůli velkým dluhům Jana Douska byl grunt prodán v r. 1782 Jakobovi Vaníčkově (z gruntu č. 1, No. 3) za překvapivě vysokou částku 348 kop gr. č. a rodina na přelomu století již hospodařila bez dluhů.

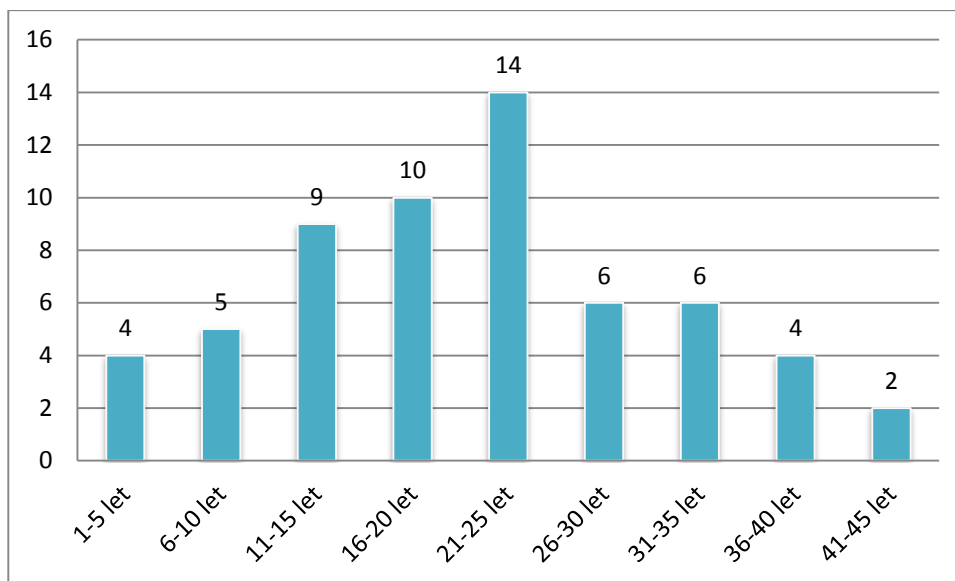

Graf 10: Hodnoty a zadlužení na gruntu č. 8

Poslední grunt č. 8 (Cons. No. 18) patřil k těm nejstabilnějším ve vesnici, co se týče držitelů a hodnoty. Již od prvních dokladů až téměř do pol. 20. století zde hospodařila rodina Pekárků. Jiřík Pekárek jako první svého rodu zakoupil grunt za 100 kop gr. č. a v r. 1691 jej rozšířil o další pozemky, díky čemuž hodnota usedlosti vzrostla na 166 kop gr., jednalo se o 1 lánový statek. Z toho nákupu vznikl jediný dluh, který byl za jeho syna Jiříka uhrazen.

5.3. Doba držení gruntu

Podle délky držby usedlosti jedním hospodářem lze posoudit její hospodářskou stabilitu. Důležitým faktorem byl jistě věk, ve kterém hospodář na grunt nastupoval a ve kterém grunt předával nástupci. V Budčevsi se od zápisů v první gruntovníci až do konce 17. století pohybuje držba usedlosti okolo 23 let. V následujícím století tato doba klesla na 21 let. Následující graf líčí situaci ve sledovaném období. Nejčastěji se hospodáři na gruntech měnili po 21–25 letech, a to ve 14 případech. Na většině statků byla situace celkem stabilní a zadluženost nebyla příliš velká. Hospodářů, kteří drželi usedlost déle tak 25 let, nebylo příliš. Nejčastějším způsobem výměny držitelů byl převod rodičů na dítě, proto se otcové snažili udržet aktivitu na hospodářství co nejdéle až do plnoletosti budoucího dědice. Většina rodin držela usedlost po několik generací a každý převod odpovídal zhruba výměně jedné generace. V 18. století často nenastupoval dědic až po smrti hospodáře, nýbrž bývalý hospodář grunt předal (z různých důvodů) a sám odešel na výměnek, který byl jasně vymezen v kupní smlouvě. Stát a vrchnost měla samozřejmě zájem o co nejdelší držení usedlosti jedním majitelem, protože potřebovala zajistit stabilitu usedlosti, z níž mohly být vypláceny peníze za robotu a případně vykonávány robotní práce.

Graf 11: Počet statků držených jedním hospodářem (cca 1650–1800)

5.4. Výměnek

Slovo výměnek vzniklo ze slovesa vymínit si, v tomto případě mít nárok na místo na usedlosti za určitých přídavků a rent. Odstupující hospodář si po zvolení nového držitele vyhradil jisté podmínky, které byly zahrnuty v prodejní smlouvě, jež bývala zapisována do pozemkových knih. Výměnek představoval sociální zajištění pro osoby, které již nemohly nebo nechtěly nadále na usedlosti hospodařit. S nároky na výměnek jsem se v pozemkové knize pro Budčeves setkala již od pol. 17. století a tato zvyklost pokračovala s rostoucí tendencí ve století následujícím. Výměnkáři si nárokovali požitky až do konce života nebo jen na určitý čas. Předmětem zájmu bylo užívání jasně určených polností, případně možnost sklízet ovoce držitele nebo si přímo určili ovocné stromy, které chtěli vlastnit. V Budčevsi se jednalo nejčastěji o slívy. Běžně k výměnku patřilo několik kusů dobytka či drůbeže, pro které si výměnkám vyžádali místo ve chlévě. Jedním z nejdůležitějších ustanovení bylo zajištění budoucího příbytku. Běžně se dožadovali bytu ve světnici včetně komory. Ostatně nechyběl ani výčet nároků na hospodářské prostory patřící k usedlosti (špejchar, chlév, sklep, půda). Z žádné smlouvy není jasné, zda bylo na gruntu samostatné výměnkářské obydlí. Proto nelze s jistotou říci, zda měl odstoupivší soukromý byt či sdílel bydlení s hlavním hospodářem. Stěžejním obsahem výměnku byly různé plodiny

a potraviny. Do naturálií se řadily především různé druhy obilnin, luštěnin a ovoce. V případě přidělení určitých polností či úrody bylo jasné stanoveno, jaký díl kontribuce bude výměnkář z užitku odvádět. Ve výminku se nezapomínalo ani na pozůstalé děti, což dokládá zápis z pol. 18. století na gruntu č. 1, ve kterém odstoupený hospodář Jiří Vacek požadoval po budoucím držiteli, že „z toho *vejminku se hospodář děti živiti a šatiti a do školy posílati se zavazuje*“

Ve sledovaném období jsem zaznamenala 24 případů odchodu na výměnek. Nejčastěji se na výměnek odebrala po smrti hospodáře pozůstalá vdova, která grunt předala svému, v drtivé většině případů nejmladšímu synovi.³⁹² Matka bývala novým hospodářem zajišťována včetně jejích nezletilých potomků. Pouze v 16 % případů odešel ještě za svého života na výměnek otec, případně otčím. Ve sledovaném období se vyskytují 2 případy, kdy se na usedlost přiznal nový hospodář sňatkem s hospodářovou dcerou a 2 případy, kdy byl grunt prodán bratrovi původního dědice, a to nejčastěji z důvodů špatného hospodaření a neúnosných dluhů. Konkrétně se jednalo o případ Jana Kulhánka z gruntu č. 6, který postoupil grunt bratrovi Tomášovi a o Martina Pekárka z gruntu č. 2, který postoupil usedlost bratrovi Václavovi. Tuto situaci jsem zaznamenala do jednoduché tabulky.

vdova hospodáře, někdy i se sirotky	9
odstupující otec	4
odstupující otčím	4
tchán	2
strýc	1
bratr	2

Tabulka 3: Odstoupení na výměnek

³⁹² Do r. 1787 se tradičně stával dědicem gruntu nejmladší syn hospodáře. V dubnu r. 1787 vyšel patent, který tuto zvyklost měnil a nově se měl právoplatným dědicem stát nejstarší syn hospodáře. Hospodář měl právo usedlost odkázat i jinému dítěti. Patent se vztahoval na případy, kdy došlo ke smrti hospodáře, aniž by bylo provedeno poslední pořízení. V případě nemožnosti syna nastoupila nejstarší dcera. viz. VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní*, s. 157-153.

Obrázek 17: Foto nahoře zobrazuje místního kováře; dole: hospodářská budova No. 1.
Dostupné z <<http://1url.cz/gtJXw>>.

Obrázek 18: Pohled na náves. Dostupné z. <<http://1url.cz/4tJXN>>.

6. Obyvatelstvo

6.1. Sociální skladba vesnice

Vesničané byli tradičně rozděleni podle velikosti obdělávané zemědělské půdy. Nejbohatší tak byli sedláci, poté chalupníci, zahradníci, nejchudší pak domkaři, podruzi a čeled'. Rozdíl mezi poddanými byl v držbě majetku, přesto je spojovalo pouto poddanské a nevolnické závislosti vůči vrchnosti. Kromě výše zmíněných se na vsích objevovali i židé a svobodníci, vymykající se z poddanské závislosti. Tyto dvě skupiny se však v Budčevsi neobjevují. Rodina, která k obživě nestačil její vlastní hospodářský výnos, si musela pro obživu hledat zaměstnání jiného druhu nebo práci se mzdou (nádeníci, řemeslníci, podruzi, čeled'). Na Bydžovsku, konkrétně na panstvích Dymokury a Kopidlno, se nacházelo velké množství selských statků, čemuž odpovídá i situace v Budčevsi. Zdejší půda byla označena za kvalitní a jistě zde platí pravidlo, že čím má dominium úrodnější půdu, tím větší procento z usedlostí je složeno z větších selských statků. U bezzemků a domkářů musel otec, případně ostatní rodinní příslušníci, zajistit obživu prací ve mzdě na cizí půdě nebo nějakým řemeslem. Na druhé straně stojí střední a velcí sedláci, kterým stačila k obživě práce na vlastních gruntech. Mezi nimi byli chalupníci a drobní sedláci do půllánu polí. Ti se mohli, v případě úrodných let, uživit ze zemědělské činnosti sami.³⁹³

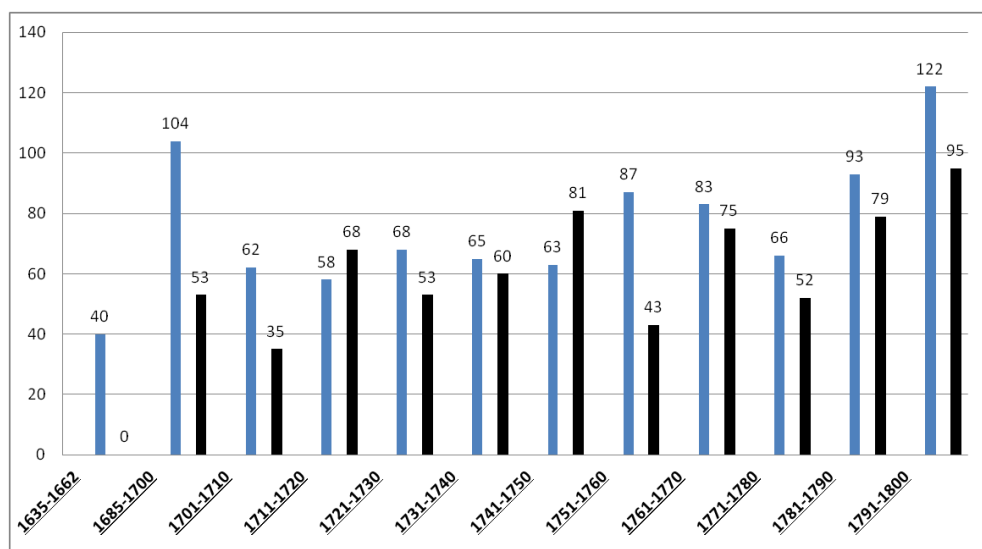
6.2. Počet obyvatel

První matriční zápisy pocházejí až z 30. let 17. století a jsou navíc velmi strohé. Můžeme se tedy pro přiblížení situace opřít o soupis poddaných podle víry, který je dochován alespoň pro dymokurskou část obce. Podle zápisů víme, že pod panství Dymokury patřilo nejméně 30 obyvatel z Budčevsi. Zanedlouho vzniklá berní rula ukazuje stav obce, dle které víme, že obě strany byly, co se týká rozlohy a počtu gruntů přibližně stejné. Můžeme tedy předpokládat, že v celé obci bylo minimálně 60 obyvatel. Do konce 17. století nárůst obyvatel nebyl příliš markantní, protože zdejší rodiny měly maximálně 4 děti. Většinou byl počet dětí v rodině ale nižší. Tyto informace lze čerpat z nejstarší gruntovní knihy, ve

³⁹³ CHALUPA, Aleš, ed., *Tereziánský katastr český*, s. 249-250.

kterých se píše o dětech jako dědicích po zesnulém hospodáři. Zápisy v matrice jsou až do konce 17. století většinou zmatečné, tudíž tento pramen nepovažuji za příliš relevantní. Od počátku 18. století se začínají grunty pomalu zvětšovat o nové budovy a rodiny držitelů gruntů včetně čeledi se rozrůstaly. Také počet dětí rostl a bylo běžné, že rodina měla okolo 5 dětí. Díky tereziánskému katastru víme, že se z celé obce hlásilo v pol. 18. stol. 125 osob pod běcharský kostel, kam byli usedlíci nejčastěji pohřbíváni. V pol. 18. století měla kopidlenská část vsi stejně jako dymokurská po 8 gruntech. Z těchto informací vyplývá, že se počet poddaných sledované části obce výrazně nezvýšil.³⁹⁴

Dle Sommerovy topografie se počet obyvatel okolo r. 1833 zvýšil na 157 usedlíků a popisných čísel bylo 26. Poddaných v Kopidlně žilo 80 a bydleli v 16 usedlostech. Jen o něco méně, 76 lidí, náleželo pod Dymokury a obývalo 10 živností.³⁹⁵ Dle Františka Palackého a jeho topografického díla měla Budčeves společně s osadou Nečas v pol. 19. století 357 obyvatel, což je o 200 lidí více, než je tomu dnes, protože se mi uvedené číslo zdá číslo velmi nadhodnocené.³⁹⁶ Ze soupisu obyvatel provedených na konci 19. století totiž v obci Budčevsi žilo okolo 204 osob a osada Nečas měla jen několik popisných čísel.

Graf 12: Natalita a mortalita

³⁹⁴ Tereziánský katastr český, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1970, s. 118-119.

³⁹⁵ SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer...*, [online], vid. [5. 3. 2016], dostupné z: <http://1url.cz/eteeC>, s. 98-99.

³⁹⁶ PALACKÝ, František, *Zevrubný popis Království českého*, s. 214

V posledních 15 letech 17. století jsem zaznamenala narození 105 dětí. Protože jsou matriční záznamy z počátku 17. století mezerovité a více jak polovina století je nečitelná nebo zápisy chybí, podíváme se hlouběji do záznamů narozených a zemřelých v 18. století. V tomto století jsem dohledala 767 narození a do konce století zemřelo nejméně 641 lidí. Více o stavu natality a mortality vypovídá výše uvedený graf.

V Budčevsi se muži dožívali průměrně 48 let a ženy 44 let.³⁹⁷ V témže století bylo z 641 zemřelých evidováno 359 dětí, které se nedožily dospělého věku, tj. 56 %. Z celkového počtu zesnulých osob zemřelo 169 dětí do 1. roku života, tj. 26 %, a v porovnání s dětskou úmrtností se jednalo o hodnotu 47 %.

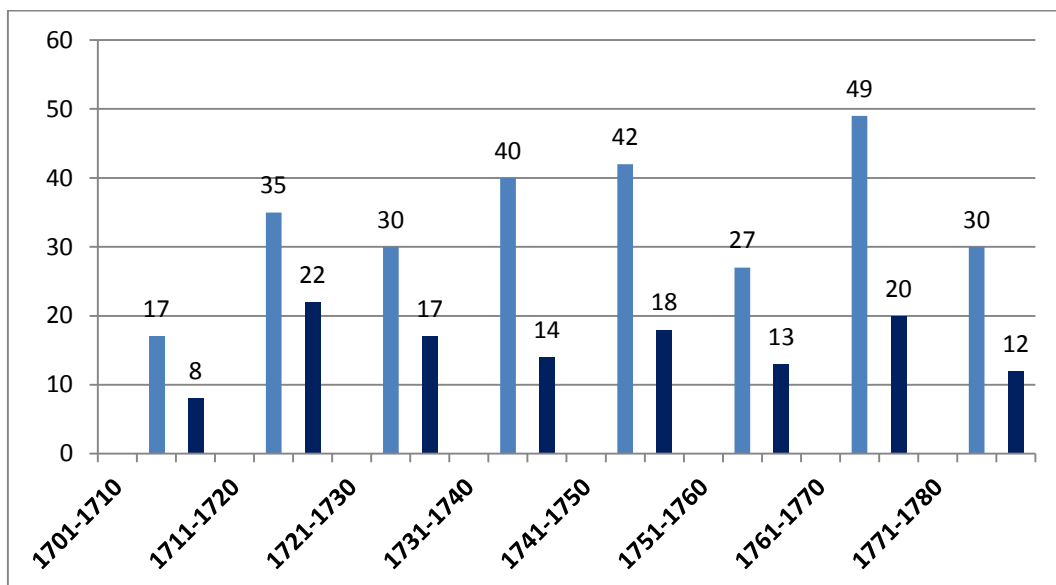
V první pol. 18. století se mortalita pohybovala okolo 6 osob za rok a ročně narozených bylo přibližně 8. V druhé části století umíralo za rok průměrně 7–8 osob a rodilo se 9 dětí.

V první pol. století zemřelo nejvíce obyvatel mezi lety 1741–1750, a to 81 osob. V druhé pol. století zemřelo nejvíce lidí na století. Smrt byla častokrát způsobena neúrodou, která se v Budčevsi objevila před 70. léty 18. století, případně epidemiemi. Počet narozených se každých 10 let většinou zvyšoval. Nejvyšší dětskou úmrtnost jsem zaznamenala právě v letech 1761–1770, kdy zemřelo minimálně 49 dětí a 20 z nich, tj. 41 %, se nedožilo ani 1 roku.

Vyšší hodnota mortality než natality byla evidována v letech 1711–1720, kdy se narodilo pouze 58 dětí a zemřelo 68 osob, a v letech 1741–1750, kdy se narodilo 63 dětí a zemřelo nejvíce obyvatel, tj. 81 osob, v první pol. století. Naopak v dalším desetiletí se mortalita snížila téměř o polovinu a natalita jasně vzrostla. V letech 1761–1770 došlo opět k vzestupu mortality v důsledku pravděpodobně neúrodných let.³⁹⁸

³⁹⁷ K výpočtu průměrného věku byly využity matriční údaje z 18. stol.

³⁹⁸ Některé výpočty se mohou mírně odlišovat, protože se v matrikách vyskytují nejasnosti, co se týče věku a nemusí být zaznamenána všechna narození a úmrtí.

Graf 13: Natalita a mortalita dětí do 1. roku života

Výše uvedený graf zaznamenává počty narozených a zesnulých dětí od počátku století do 80. let téhož století. Útlum natality je jasně zřetelný v 70. letech, které následovaly po velmi plodném desetiletí. K přelomu století se natalita zvyšovala a mortalita u dětí do 1. roku života byla proměnlivá a nedá se říci, že by klesala.

6.3. Sňatky

Poddaní kopidlenské strany Budčevsi si nejčastěji volili budoucího partnera patřícího pod stejné panství. Pouze dvakrát za celé sledované období jsem zaznamenala sňatek, kdy vrchnost nevěstě dovolila provdat se na dymokurské panství. Dle rekonstrukce z matrik byli muži při sňatku starší než ženy a ženili se průměrně okolo 28 let a ženy se vdávaly ve věku 23 let. Nebylo ale výjimkou, že muži hledali nevěstu až ve svém vyšším věku. Bylo běžné, že manželka zemřela vysílením po častých porodech a tak muži uzavírali sňatky nové. Po jejich smrti se o hospodářství starala pozůstalá vdova nebo se provdala za nového hospodáře a později grunt předala právoplatnému dědici. Nejvíce sňatků bylo uzavíráno mezi budčevskými usedlíky nebo si tito vybírali budoucího partnera v blízkých okolních vsích např. v Cholenicích, Běcharech, Pševsi, Bílsku, Vršcích nebo Mlýnici. Poddaní z dymokurské strany se dle

matriky brali s osobami ze stejného panství, a to nejčastěji pocházejících z nedalekých Chotěšic, Záhornic a Dymokur. V našich zemích byl budoucí dědic předurčen pořadím svého narození. Budoucí držitel si měl vybírat partnery ze stejné sociální vrstvy, z jaké sám pocházel. To však neplatilo o ostatních sourozencích, kteří byli závislí, často na liknavě vypláceném, dědickém podílu. Při absenci mužského dědice bylo možné se na rodový grunt přiznít sňatkem s dcerou či vdovou bývalého hospodáře. Do počátku 18. století jsou sňatkové záznamy v matriční knize velice zmatečné a je těžké se v nich orientovat. Až od r. 1724 do 1800 se mi podařilo dohledat 156 sňatků, které jsou však evidovány pro obě části obce. Každoročně se konaly v průměru dvě svatby. Na počátku 19. století se v pozemkové knize začínají nepravidelně objevovat svatební smlouvy, které uzavírali snoubenci ještě před svatbou, stanovovaly jejich práva, povinnosti a řešily majetkoprávní vztahy.

6.4. Bydlení a obživa

Usedlosti bývaly až do počátku 19. století téměř všechny vystavěné ze dřeva a byly kryté pouze došky nebo šindelem. Z těchto důvodů vesničané trpěli častými požáry, které zničily celá stavení. Pro stavbu chalup se používala ručně řezaná prkna, a pokud bylo nutné prkna přibýt, hřebíky vyráběli vesničtí kováři.

Ve většině obydlí se nacházela větší obytná místnost, neboli sednice, která sloužila současně jako ložnice. Ve vedlejších místnostech byly komory či světničky s menšími okénky, které sloužily jako spižárna pro potraviny, nebo se v místnostech uchovávaly cennější rodinné předměty jako např. výbavy pro nevěsty. Obytné části domu od komůrek oddělovala tzv. síň, kde býval umístěn krb s pecí. Tato síň byla využívána jako letní kuchyň, protože se tam nacházel široký komín se zákoutím. Nad otevřený oheň se zavěšoval kotel na ohřívání vody a přímo na ohništi byla umístěná železná třínožka. Kouř z ohně odcházel přímo do otevřeného komína.

Z plodin, které jsou uvedeny v nárocích na výměnek, můžeme tušit, jak se obyvatelé tehdejší doby stravovali. Jejich potrava byla velice skromná. Nejvíce využívali obilí, z kterého pekli jednoduchý chléb. Běžně na železné třínožce pekly podplamenice, tj. lívance z ječné mouky. Těsto se vylilo na plech umístěný na

železné třínožce, pod kterou se topilo. Dalším častým pokrmem byly jednoduché polévky např. tzv. oukrop. Nakrájený chléb se přelil horkou vodou s trochou omastku a rozetřeným česnekem. Do polévek se hojně využívaly po domácímu vyrobené kroupy, které měly své místo hlavně při zabíjačkách. Obyvatelé dále vyráběli máslo a sýr z ovčího nebo kravského mléka. Na zimu si z úrody sušili ovoce. Živilo se obilninami, jako byl ječmen, pšenice, žito, oves ale také proso. Na zahrádkách pěstovali různé druhy zeleniny a z luštěnin především hrách, čočku a vikev. Na některých gruntech seli i len, z kterého po sklizni předli.

Polní hospodaření bylo provozováno velmi primitivně, protože chybělo potřebné nářadí. Selo se rukama, buď přímo do hrubé brázdy, nebo se zrna mělce zaoralo. K orání hospodáři využívali dřevěné rypadlo a k vlácení dřevěné brány, které se objevují ve vypsáném inventáři u kupních smluv. Také vozy byly zprvu dřevěné, jen nápravy měly lehce okované. Vymlácené obilí se válo, to znamená, že se lopatou házelo proti větru, aby se zrna oddělilo od plev.

Přestože se ves se nachází v nížinné oblasti, obyvatelé trpěli velkým mokrem již od raného novověku. Rozbahněná strouha prorývala náves, kam z okolních usedlostí stékaly odpadní vody a hlavně močůvka z přilehlých stodol a chlívů. Ačkoliv měli obyvatelé problémy s vlhkou půdou a mokřinami, obec se až do 19. století potýkala s nedostatkem vody k hašení požárů. Na návsi byl proto vytvořen rezervoár vody, ten ale opětovně vysychal, a poté se v něm koupala pouze vesnická drůbež.³⁹⁹

6.5. Kontakty s blízkými vesnicemi

Až do 20. let 19. století protínala ves jen zpevněná cesta. V r. 1829 došlo k vystavění císařské silnice, jež se posléze stala důležitou spojkou severovýchodních obcí s Prahou.⁴⁰⁰ V současné době tvoří spojnici mezi městy Jičín a Poděbrady. Směrem na sever přes kopec leží městečko Kopidlno. Mezi vesnicemi probíhal neustálý kontakt, a to především s obcemi z kopidlenského panství.⁴⁰¹ Nádeníci odcházeli do okolních vesnic svého panství kvůli pracovním

³⁹⁹ SOKA Jičín, *Kronika obce Budčeves 1921-1978*, fond MNV Kopidlno, neuspoř., s. 18.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 19.

⁴⁰¹ Nejčastěji se vsí Cholenice, Židovice, Běchary, Pševs, Mlýnicí a z dymokurské části s Chotěšicemi a Záhornicemi.

příležitostí a často zde nacházeli nevěsty. V matrikách se setkáváme i s cizími osobami, často žebráky, kteří v obci nějaký čas setrvali a někdy i zemřeli. O nich se v matrice často píše, že přišli z hor či z jiného panství.

6.6. Školní docházka

Až do r. 1824 nebyla v Budčevsi žádná škola. Budčevské děti chodily do Běchar, děti z Mlýnce do Kopidlna a břístevské děti do Chotěšic. Děti z Nečasu do žádné školy nechodily.

Cesta z Budčevsi do Běchar vedla přes pole a louky okolo rybníka Kojetína. Dětem trvalo hodinu, než se do školy dostaly, a navíc jim cestu znesnadňovala černá jílovitá půda. Z těchto důvodů děti školu na jaře a na podzim často zanedbávaly. Stejně nesnáze prožívaly děti z Břístve, které docházely do Chotěšic. To bylo jedním z důvodů, proč se začalo uvažovat o zřízení školy v Budčevsi, do níž by mohly docházet děti z okolních vesnic.

O rozšíření školní výuky se nejvíce staral kopidlenský děkan František Vacek, který se snažil dostat do škol co nejvíce dětí a usiloval o zvýšení jejich gramotnosti. Zasloužil se také o to, aby se v Budčevsi vystavěla škola, do které by z okolních obcí posílaly své děti. Než byla škola v r. 1824 hotová, od r. 1819 propůjčil k vyučování svou světnici Jiří Kubín z No. 5.⁴⁰²

K postavení školy došlo v r. 1824. Jako první učitel zde vyučoval Antonín Linek, učitel Karla Havlíčka Borovského. Školu zprvu pokrývala jen slaměná střecha a podlahu tvořila upěchovaná půda. K první rekonstrukci došlo v r. 1891. Budova se rozrostla o další dvě třídy. K Budčevské škole náležely také děti z obcí Mlýnce, osady Nečasu a Břístve. Než byla škola postavena, provizorní třída se nacházela v domě Pekárka v No. 18 (grunt č. 8.). Vyučovalo se zde až do 70. let 20. století. Poté zde pobývala krátce pekárna a nyní zde sídlí firma Aveflor.

⁴⁰² Ze zápisů rychtáře Kubína: „A tak po té komisi, když p. učitel s výživou zaopatřen byl a vše jak na výstavbu školy, tak na výživu p. učitele od vyšší instance potvrzeno bylo, tak p. učitel Linek z Valdova do Bučovse k vyučování dětí dosazen byl. Ten samý rok 1819 poněvač ještě škola vystavena nebyla u Jiřího Kubína v No. 5 děti vyučovat počal. Tak na r. 1820 se škola časně z jara začít stavět neopomněla, na kteroužto stavbu následovaně přispívali: Pan hrabě ze Šliků daroval štukový kámen, dříví a tašky. Dymokurská vrchnost dala něco opuky. Přívoz všeho materiálu Bučoves dva díly a Mlejnice třetí díl vozily. Nečaský a Břístevský občané jen ruční práce vykonávali. Od práce všem řemeslníkům ze všech k té škole přivtělených obcí sousedi dle vyjednané a ustanovené repartice v následujících dílech, totiž sedlák byl počítán za tři chalupníky, půlsedlák za dva chalupníky a chalupník za dva baráčníky platit museli.“

Obrázek 19: Fotografie školní třídy. Dostupné z: <<http://1url.cz/vtJvU>>.

Obrázek 20: Škola z r. 1824 Cons. No. 26, archiv autorky (2016)

6.7. Náboženské vyznání

Jako většina Čech, tak i dnešní Český ráj a Polabí bylo až do počátku 17. století většinou nekatolické. Vyhlášením Majestátu císaře Rudolfa II. z r. 1609 náležela náboženská svoboda také českým evangelíkům, pro které toto prohlášení znamenalo velký úspěch reformace. Nadšení netrvalo dlouho a k výraznému obratu došlo po bitvě na Bílé hoře r. 1620. Do jičínského kraje přišli na pozvání pražští jezuité a v r. 1627 byla rekatolizace nařízena po celé zemi.⁴⁰³

Obyvatelé Budčevsi patřili pod farní úřad římskokatolické církve v Kopidlně. U konkrétních osob je těžké náboženské vyznání zjistit, protože cenný *Soupis poddaných podle víry*⁴⁰⁴ pro obyvatele Kopidlna byl zničen nebo vůbec nevznikl. Na druhou stranu se tento soupis z r. 1651 dochoval alespoň pro dymokurskou část vesnice.

Václav Vraštil	Chalupník	35	N
Mandalena	Žena	34	N
Lidmila	Dcera	12	N
Václav	Syn	5	
Duchoslav Dušek	Chalupník	34	N
Alžběta	Žena	27	N
Pavel	Syn	10	N
Mandalena	Dcera	8	N
N.N.	děvečka	20	N
Václav Feiffalík	Chalupník	26	N
Lidmila	Žena	25	N
Dorota	Dcera	1	
N.N.	děvečka	20	N
Václav Nepimach	Chalupník	40	N
Lidmila	Žena	26	N
Václav	Syn	1	
Václav Feiffalík		39	N
Mandalena	Žena	30	N
Dorota	Dcera	20	N
Kateřina Malenka	Vdova	40	N
Dorota	Dcera	18	N
Kateřina	Dcera	12	

⁴⁰³ VESELÝ, Jaroslav, *Tomáš Svoboda - mučedník popravený pro víru*, in: *Od Ještěda k Troskám*, 2008, s. 41.

⁴⁰⁴ NA, SM, inv. č. 735, kart. 2002, Hradecko-Bydžovsko, Dymokury.

Matěj	Syn	8	
Jiřík	Syn	4	
Lidmila Zenkrutka		25	N
Dorota Novotná		40	N
N.	Její dcera	5	
Dorota Zenkrutka		50	N
Lidmila Brejčovka		52	N

Tabulka 4: Soupis poddaných podle víry z dymokurské části obce z r. 1651

Z uvedeného soupisu víme, že k panství Dymokury patřilo v pol. 17. století nejméně 30 poddaných ze zkoumané obce a nejvíce zde jsou zastoupeny rodiny chalupníků. Zkratkou „N“ je označeno nekatolické obyvatelstvo. V našem případě můžeme říci, že všichni byli bez výjimky nekatolického vyznání. Pomlčka v tabulce vyznačuje nemožnost obrácení na katolickou víru. Zkratka „N“ vyznačuje neznámé jméno a zkratky „N. N.“ neznámé jméno i příjmení. Patrně i všichni poddaní Kopidlna byli nekatolického vyznání. Nátlak na nekatolíky v pol. 17. století zesiloval a mnoho poddaných raději zvolilo odchod do exilu, o čemž svědčí řada zběhnutí z budčevských gruntů do Žitavy. Jiní zůstali ve svých domovech jako tajní nekatolíci a drtivá většina českých evangelíků přijala raději katolickou víru, což bylo důsledkem dlouhotrvajícího rekatolizačního tlaku. Jistou roli sehrála také generační proměna vesnických obyvatel.⁴⁰⁵

Jak se protireformaci dařilo, můžeme soudit dle výskytu křestních jmen typické pro barokní světce. Koncem 17. a počátkem 18. století dávali rodiče nejčastěji jména Václav, Jan, Matěj nebo Jiří. Vyskytují se též Vavřinec, Michal, Jakub, Martin, méně často Petr, Tomáš, Šimon a Vojtěch. V pol. 18. století se začíná častěji objevovat jméno Josef a František.

Z křestních dívčích jmen převládaly po celé 17. století Kateřiny, poté následovaly Doroty, Anny, Alžběty a Ludmily. Méně často rodiče volili jméno Barbora, Rozálie, Judyta a Magdalena. V 18. století se velmi často vyskytovalo jméno Marie, případně Máří Magdalena.

⁴⁰⁵ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich, *Dějiny českých zemí*, s. 186-187.

Poddaní z Budčevsi nejčastěji nechávali křtít své děti v kostele sv. Jakuba v Kopidlně. Naopak nejvíce bylo pohřbů v Běcharech. Rodiny hospodářů, které žily v Budčevsi několik desetiletí, dávaly svým dětem jména založená na rodinné tradici. Tak bylo do konce 18. století nejvíce pokřtěných děvčat se jménem Kateřina, Anna a Dorota. Na vsi pobíhalo nejvíce Václavů, Jiříků a Janů. Působení protireformace v 2. pol. 18. století se dá snadno vysledovat z četnosti katolických jmen, jako bylo jméno Josef a Jan Nepomucký, jež bylo dáváno na památku barokního světce. Později výrazně stoupala opět popularita jména Václav a Marie se co do počtu vyrovnaly Kateřinám.

Z tereziánského katastru z pol. 18. století víme, že se k farnosti Kopidlno, konkrétně k filiálnímu kostelu sv. Vojtěcha v Běcharech hlásilo 125 duší z Budčevsi. O dymokurské části obce není psáno nic, proto předpokládáme, že i z této části vesnice docházeli do téhož kostela.⁴⁰⁶

O tom, jak bylo i po téměř sto letech daleko ke k náboženské toleranci, vypovídá případ v Kopidlně popraveného Tomáše Svobody. Na „kacířství“ bylo totiž pohlíženo jako na zločin proti státu a o jeho trestání se starali jezuité, kteří neúnavně pátrali po nekatolických knihách. Dokladem jejich fanatismu je i tento případ.⁴⁰⁷ Tomáš Svoboda byl vzdělaným evangelíkem pocházející z Česova, obce mezi Jičínem a Kopidlnem. Živil se jako myslivec. Česov náležel pod panství Veliš, patřící též rodu Šliků. Majitelem byl hrabě František Josef Šlik, příbuzný stejnojmenného předka popraveného na Staroměstském náměstí po bělohorské bitvě. Na Tomáše Svobodu se zaměřil rekatolizací pověřený vedoucí jezuita pro jičínský kraj, páter Malobický. Tomáš Svoboda i přes výstrahy a napomenutí pokračoval v šíření evangelické víry a stýkal se s exulanty ze Saska a Lužice, kteří s sebou přinášeli zakázané knihy. Po prohlídce myslivny byl u něj nalezen usvědčující materiál a po opětovném udání byl znovu dopaden a odevzdán soudu. Myslivec Tomáš Svoboda zaplatil pro svou víru tím nejvyšším trestem. Byl odsouzen k trestu smrti upálením zaživa, ale apelační soud změnil rozsudek na trest smrti stětím mečem, teprve pak byly jeho ostatky spáleny. Tak

⁴⁰⁶ *Tereziánský katastr český*, s. 118-119.

⁴⁰⁷ VESELÝ, Jaroslav, *Tomáš Svoboda - mučedník popravený pro víru*, s. 42

se stalo v r. 1728. Všichni z rodiny Tomáše Svobody z důvodů pronásledování vrchností uprchli ze země.

Na památku mučedníka je dosud pojmenovaná ulice a na domě, u kterého byl popraven, stojí nápis: „*U tohoto kamene byl pro víru 1728 popraven Tomáš Svoboda*“.⁴⁰⁸

6.8. Dobytkářství

Nedílnou součástí zemědělské výroby byl chov dobytka. Nejednalo se pouze o zisk živočišných produktů, nýbrž také o možnost využívat pracovní sílu potahů a chlévskou mrvu, díky které bylo možné dodat polím potřebné živiny. V berní rule byly počty dobytka kromě velikosti orných polí hlavním určujícím měřítkem pro berní hodnocení poddanských usedlostí.

Také v tereziánském katastru byl dobytek středem pozornosti. U každé poddanské usedlosti byl uveden současný stav dobytka, rozepsaný do 7 sloupců dle druhu zvířat. První dva sloupce zachycují potahy koňské a volské, za nimi pak v dalších sloupce zaznamenávají krávy, jalovice, ovce, prasata a kozy. Tyto údaje však nebyly zahrnuty do závěrečných elaborátů. Pokud je poměr luk, co se týče rozlohy, příznivý, objevuje se i v katastru záznam v rubrice dobytkářského adminikulu.⁴⁰⁹

K obživě dobytka bylo přes zimu využíváno sena, otavy a slámy. Při nedostatku zimního krmiva museli hospodáři seno kupovat, případně dobytek na zimu vybíjeli či prodávali. Po celou letní sezónu pobývala stáda na pastvinách. V Budčevsi bylo společné pasení dobytka tradicí. Pasení dobytka bylo charakteristické pro dymokurskou část obce, protože na rozdíl od druhé části obce spadající pod kopidlenskou vrchnost disponovala množstvím luk.

Pasení dobytka bylo v 17. a 18. století daleko skromnější než později. Až ve století 19. vznikl na návsi obecní domek, kde bydlel místní pastýř. Ten měl kromě tradičního pasení dobytka všeho druhu na starost zvonění poledne a klekání. Dále choval plemeníky a zabíjel prasata. Protože měl dost práce, tak si na vlastní hospodaření najímal chasu. Dle pamětní knihy „*pastýř chodil o štědrém*

⁴⁰⁸ VESELÝ, Jaroslav, *Tomáš Svoboda - mučedník popravený pro víru*, s. 43-44.

⁴⁰⁹ CHALUPA, Aleš, *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700-1750)*, s. 266-267.

večer po koledě s jedním nebo dvěma trubači, kteří trúbili vánoční písně a sám vyprávěl ve světnicích krátké povídky“.⁴¹⁰

Postupem času se avšak od tradičního pasení opouštělo, protože krajina byla v Budčevsi vlhká a ovce špatně snášely mokré pastviny a následně podléhaly různým chorobám. Jen plemennému hovězímu dobytku se na pastvinách dařilo. Nedaleko od obce směrem k Pernám se na malém rybníčku pásly husy. Na počátku 20. století byl však při regulaci odpadu rybníček zrušen.

Obrázek 21: Rodina hospodáře z počátku 20. století z gruntu č. 3 (No. 5). Dostupné z: <http://1url.cz/stJhS>.

⁴¹⁰ SOKA Jičín, *Kronika obce Budčeves 1921-1978*, fond MNV Kopidlno, neuspoř., s. 20.

Obrázek 22: Národopisná slavnost v Budčevsi. v r. 1914. Alegorický vůz s koňským potahem řízený Františkem Dubským a účastníky před č.p. 12 a 13. Dostupné z: <<http://1url.cz/JtJh0>>.

Závěr

V současnosti má obec 158 obyvatel, což je téměř stejný počet jako na počátku 19. století. Budčeves působí na okolí velmi nenápadně, protože se zde nevyskytuje žádná významná památka ani většina starých budov již nestojí. Málokdo si však uvědomuje, jak bohatou historií tato obec skrývá.

V první kapitole jsem se věnovala rozboru pramenné základny, která byla pro mé bádání nepostradatelnou. Zásadní pilíře pro zkoumání hospodářských a sociálních aspektů na vsi tvořily pozemkové knihy obce, celozemské katastry a matriky vzniklé ve sledovaném období. V následujících kapitolách jsem poskytla obecné informace o vsi a charakteristice kopidlenského panství, jehož součástí budčeveští poddaní bývali. Přiblížení dějin zdejší vrchnosti a demografických hledisek je pro vytvoření celkového obrazu regionu taktéž nezbytné. Nejobsáhlejší a zároveň stěžejní kapitola této práce objasňuje problematiku transferu dědictví hospodářů na původních osmi gruntech, které zde stály minimálně od 17. století. Převody nemovitostí jsou evidovány s chronologickou návazností a pro zpřehlednění jsem kapitolu rozdělila dle století a připojila komentář objasňující situaci v českých zemích. Důležité informace potřebné k podchycení vytyčené problematiky a k zodpovězení množství otázek ohledně držby usedlostí poskytly pozemkové knihy. Ve sledovaném období došlo k 58 převodům usedlostí, z nichž nejběžnějším typem byla transakce gruntu z hospodáře na vlastního syna. Na druhou stranu pouze v 16 případech došlo k přímému převodu ještě za otcova života. Výzkum se zabíral i ostatními, méně častými případy nástupu na usedlost. Nechybí ani rozbor hodnoty a stupně zadlužení jednotlivých gruntů a jiné aspekty, které s postoupením usedlosti úzce souvisely. Každou změnu hospodáře jsem v případě existence pramenů obohatila o životní data držitele a snažila jsem se zrekonstruovat jeho nejbližší rodinu. Tyto informace byly dlouze analyzovány ze zápisů v matričních knihách. Souhrnný pohled na obec spadající pod dvě panství umožnilo studium celozemských katastrů, jež zachycují především hospodářské změny.

Berní rula, vznikající po třicetileté válce, podala jako první informace o existenci zdejších osmi gruntů a evidovala pod Kopidlno patřících 5 selských

a 3 chalupnické živnosti. Transformací venkova v následujícím století došlo k oddělování části polí z rodového gruntu, případně stavbám na obecních pozemcích a vznikala tak hospodářství nová, jež výrazně navyšovala počet popisných čísel na vesnici. Z původních osmi živností zůstaly na konci sledovaného období pouze dvě chalupnické, a to grunt. č. 5 (No. 13) a grunt č. 2 (No. 5). Poddaní téhož panství nově hospodařili na pěti nových selských usedlostech a jedné chalupnické živnosti. V součtu domů obou částí vsi měla Budčeves v deváté dekádě 18. století 22 popisných čísel, včetně třech obecních domů, jež využívali poddaní obou panství společně. Poslední část práce se týká sociálních otázek a předkládá zajímavé poznatky ohledně počtu obyvatelstva, obživě, sňatečnosti aj., jež se původních obyvatel úzce týkaly.

Hospodářský život na vesnici nebyl vůbec jednoduchý. Po třicetileté válce docházelo k fluktuaci poddaných, častější výměně držitelů živností a na mnohých gruntech trvalo několik desítek let, než se situace ustálila a rolníci se alespoň částečně zbavili zadlužení. V 18. století se situace již jevila snesitelnější a na gruntech se rody udržely několik generací, někdy až do 19. století. Za zmínku jistě stojí grunt č. 8 (No. 18), jenž držel rod Pekárků nastoupených po třicetileté válce. Tento selský rod zde hospodařil kontinuálně téměř 300 let až do r. 1940, kdy poslední žijící hospodář tohoto rodu zemřel tragickou smrtí. Na druhou stranu některé potomky původních rodů postihla v 50. letech kolektivizace jejich statků. V současnosti z původních osmi hospodářství stojí pouze grunt č. 2 (No. 5), č. 3 (No. 13) a grunt č. 6 (No. 15). Ostatní byly z důvodů stavby hlavní silnice či bytovek v druhé pol. 20. století srovnány se zemí.

V práci jsem se snažila přiblížit životy a strasti původních držitelů. Ačkoli byl můj výzkum náročný, jsem si vědoma dalších podnětů zasluhujících si pozornost. Zajímavým tématem by bezesporu bylo studium téhož časového období, případně 19. století se zaměřením na místní nižší sociální kategorie, třebaže případné bádání komplikuje úzká pramenná základna. Za bližší prozkoumání jistě stojí druhá část vsi a jejích původních gruntů, jehož cílem by bylo určité srovnání.

Převody použitých jednotek*

Míry plošné

- 1 měrice.....0, 191821 ha
 - ($=1/3$ jitra = $2/3$ korce = 533,3 čtv. sáhů)
- 1 korec (strych).....0, 287732 ha
 - ($=1/2$ jitra = 1,5 měrice = 800 čtv. sáhů)
- 1 jitro.....0, 575464 ha
 - ($=2$ korce = 3 měrice = 1600 čtv. sáhů)
- 1 lán.....17, 26392 ha
 - ($= 30$ jiter = 60 korců = 90 měric = 48 000 čtv. sáhů)

Míry duté

- 1 korec (strych).....96, 6 l
 - ($= 1,5$ měrice = 4 věrtele = 16 čtvrtí)

Měny

- 1 zlatý rýnský = 2 kopy míšeňské 10 krejcarů = 150 krejcarů (stav r. 1619)

Stav r. 1750

- 1 zlatý = 60 krejcarů
- 1 kopa česká = 1 zl. 10 kr. = 70 kr.

Stav r. 1765

- 1 zlatý český = 56 krejcarů
- 1 zlatý rýnský = 60 krejcarů

*viz. BĚLOHLÁVEK, M., *Staré míry, váhy a peníze.*

Prameny a literatura

Prameny nevydané

Matriky

- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv. č. 4324, sign. 76-1, matrika NOZ, 1634-1682.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv.č. 4325, sign. 76-2, matrika NOZ, 1685-1722.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv.č. 4326, sign. 76-3, matrika NOZ, 1723-1755.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv.č. 4327, sign. 76-4, matrika NOZ, 1755-1787.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv.č. 4329, sign. 76-5, matrika N, 1784-1789.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv. č. 4330, sign. 76-6, matrika N, 1789-1804.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv. č. 4331, sign. 76-7, matrika N, 1805-1831.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv. č. 4345, sign. 76-14, matrika O, 1784-1804.
- SOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, inv. č. 4348, sign. 76-16, matrika Z, 1784-1804.

Pozemkové knihy

- SOA Zámrsk, Velkostatek Kopidlno, inv. č. 28, PozK Libáň, 1657-1691, kn. č. 5.
- SOA Zámrsk, Velkostatek Kopidlno, inv. č. 38, PozK Libáň, 1692-1811, kn. č. 6.

Katastry

- Národní archiv v Praze, Josefský katastr, fond č. 55, inv. č. 1149, Obec Budčeves, 1785.

- Národní archiv v Praze, fond Tereziánský katastr, inv. č. 711, panství Kopidlno.
- Národní archiv v Praze, fond Tereziánský katastr, inv. č. 698, panství Dymokury.
- Národní archiv v Praze, Stará manipulace, inv.č. 735, kart. 2002, Hradecko-Bydžovsko, Dymokury.

Pamětní kniha obce Budčeves

- Státní okresní archiv Jičín, Kronika obce Budčeves 1921-1978, fond MNV Kopidlno, neuspoř.
- Státní okresní archiv Jičín, Kronika obce Budčeves 1928-1990, fond MNV Kopidlno, neuspoř.

Prameny vydané

- DOSKOČIL, Karel (ed.), *Berní rula: K edici berní ruly, svazek 1*, Praha: Archiv bývalé země české, 1950.
- ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Berní rula sv. 14, kraj Hradecký*, svazek 14, Praha: Národní archiv, 2009, 1. vyd., ISBN 978–80–86712–71–0, 335 s.
- CHALUPA, Aleš a kol. (ed.), *Tereziánský katastr český, sv. I, rustikál (kraje A-CH)*, Praha, Archivní správa ministerstva vnitra, 1964.
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka, KUKÁNOVÁ, Zlatuše, ZAHRADNÍKOVÁ, Magda, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko*, sv. 1-4, Státní ústřední archiv, Praha 2000, ISBN 80-85475-63-4.
- PALACKÝ, František, *Popis Království českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a tvrzí, též samot a zpustlých osad mnohých v zemi české, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného*, Praha, Knihkupectví, J. G. Kalve, 1848.
- PEŠÁK, Václav, (ed.), *Berní rula: Kraj Hradecký*, svazek 13, Praha: SPN, 1954.

- *Tereziánský katastr český*, sv. 3., dominikál, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1970, 653 s.

Literatura

- BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Staré míry, váhy a peníze*, Plzeň: Západočeské muzeum, 1984.
- ČEČETKA, František Josef, *Panská láska: historické povídky*, Praha: Václav Pavlík, 1955.
- CHALUPA, Aleš, *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700-1750)*, in: *Sborník Národního muzea v Praze: Acta Musei Nationalis Pragae*, Praha: Národní muzeum, 1969, č. 4-5, s. 197-378.
- KROFTA, Kamil, *Dějiny selského stavu: (Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě)*, Praha: Nakl. Jana Laichtera, 1949, 458 s.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri, 2002, ISBN 80-7277-039-X.
- PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich, *Dějiny českých zemí.*, V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8, 485 s.
- PEKAŘ, Josef: *České katastry 1654 - 1789 se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*, Praha: Historický klub, 1932, 363 s.
- PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, ISBN 978-80-7422-123-1, 990 s.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny*, Praha: Česká akademie věd a umění ve Stát. nakl. učebnic, 1951, 629 s.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, V Praze: Argo, 1997, ISBN 80-7203-060-4, 422 s.
- Jana STRÁNÍKOVÁ – Vladislava ŘÍHOVÁ (eds.), *Kopidlenská farnost – minulost a současnost jejích drobných památek*, Pardubice 2012, ISBN 978-80-7395-502-1.

- VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha: Historický ústav, 2009, ISBN 978-80-7286-151-4.
- VESELÝ, Jaroslav, *Tomáš Svoboda - mučedník popravený pro víru*, in: *Od Ještěda k Troskám*. 2008, ISSN 1214-1798, s. 41-45.

Internetové zdroje

- SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer...*, [online], vid. [10.6. 2015]. Dostupné z: <<http://1url.cz/eteeC>>.
- Budčeves „tenkrát“, [online], vid. [10. 6. 2015], dostupné z: <www.budceves.cz/fotoalbum/>.

Jmenný rejstřík

A

Adam Jampílek	41
Albrechta z Valdštejna	25
Alexander z Drahoraze	34
Alžběta z Bílska	65
Alžběta Vacková	66
Anna Františka z Lamboyů	35
Antonín Linek	136
Antonín Lukeš	80
Antonín Vonka	84

B

Baltazar Robmhap	22, 23
Bohumír a Miroslava Doušovi	79
Bohuslav z Cholynic	34
Bolek z Rodova	19

D

Diviš z Cholynic	34
Dušek Fejfalík	35, 40

E

Ervín Šlik	24
------------	----

F

František Brouček	115
František Jindřich Šlik	25
František Vacek	135
Františka Kryšpínová	89
František Čihula	89

J

Jakub Karásek	96
Jakub Kulhánek	50
Jakub Vaniček	66, 67, 68, 104, 105
Jakub Měkota	89
Jakub z Chotěšic žid	85
Jan Cukr z Tamfeldu	19
Jan Dlouhý	113
Jan Dousek	104, 105
Jan Hrdina	35
Jan Jampílek	39, 40, 45, 59, 62, 84, 85, 111, 112
Jan Javůrek	71, 72, 73, 119
Jan Jílek	47, 87, 88
Jan Karásek	97, 98

Jan Kulhánek	50, 51, 119
Jan Mazáček	114
Jan Moravec	41
Jan Pekárek	41, 42, 55, 108, 109
Jan Prušek	35
Jan Přenosil	89
Jan Smolík	87, 88, 89, 122
Jan Vaniček	105, 106
Jan Vohnout	91
Jan Janšta	43
Jan Kulhánek	40, 45, 51, 99, 127
Jan Mazáček	94, 114
Jan Valenta z Drahoraze	66
Jan Perchta	45
Jan Svoboda	84
Jan Dousek	68
Jan Haken	42, 97
Jan Lukeš	80
Jan Rudolf Trčka z Lipy	23
Jindřich Šlik	23, 24
Jiří Kubín	72, 73, 74, 75, 77, 78, 119, 121, 136
Jiří Vacek	66, 127
Jiřík Pekárek	55, 106, 107, 108, 125
Jiřík Vacek	65, 66, 111
Jiřík Vohnout	92
Jiřík Chaloupský	43
Jiřík Pekárek	40, 42, 70
Jiřík Palička	45
Jiří Kára	39, 46, 53
Josef Vacek	68, 69
Jozel z Kopidlno	85

K

Kateřina Kulhánková	71, 107
Kateřina Škvařilová	45
Kryštof Robmhap	22

L

Lebl z Kopidlno	85
Ludmila Maršova	35
Ludmila Pekárková	42

M

Mandalena Koubková	42
Mandalena Rybová	44

Marie Lukešová	83	T	
Marie Magdaléna Trčková	23	Theofil Vančura	83
Marie Hloušková	71	Tomáš Brouček	50
Marie Vaničková	69	Tomáš Kulháněk	51, 52, 58, 59, 95
Martin Pekárek	70, 71	Tomáš Svoboda	138, 140, 141, 149
Matěj Dousek	59, 100, 101	Tomáš Ženatý	67
Matěj Jílek	85, 86, 118	V	
Matěj Karásek	98	Václav Býna (Lukeš)	52, 81, 82, 79, 103
Matěj Křeňák	62, 63	Václav Dlouhý	113, 114
Matěj Vohnout	92, 93	Václav Fejfalík	35
Matěj Dovolil	92	Václav Jampílek	111, 112
Matěj Jílek z Chotěšic	85	Václav Karásek	92, 99, 118
Matěj Nepimach	82, 91	Václav Kučera	49, 123
Matěj Turnovský	85	Václav Lukeš	43, 102, 103, 106
Matěj Vacek z Chotěšic,	68	Václav Malát	48, 59, 90, 123
Matěj Bartáček	53	Václav Nepimach	35, 138
Matěj Kočičák	85	Václav Pekárek	59, 70, 71
Michal Jampílek	58, 59, 63, 64, 110, 111	Václav Ryba	44
P		Václav Stýblo	53, 54
Petr Dvořák	39, 46, 53, 120	Václav Vacek	64, 65
Petr Petráček	46, 47	Václav Vohnout	93
Petr z Kopidlna	18	Václavem Kavanem z Dědibab	20
S		Václav Voják	39
Samuel Kubín	99, 100	Václav Haugvíc z Biskupic	21, 34
Samuelu Matysovi z Kopidlna	41	Vavřinec Mlejnecký	49
Š		Vavřinec Stýblo	54, 90, 99
Šimon Jampílek	45, 62, 84	Věnek z Kopidlna	18
Šimon Lukeš	59, 60, 79, 80, 81, 121	Vilemína Lamboyová	35
Šimon Votil	49, 123	Vít Drobný	35
Šimona Jampílka	40, 41, 42, 52, 70	Vlasatí	94
Šimona Votila	36, 49	Vojtěch Dousek	101
		Vojtěch Tríska	76, 77, 78
		Vyhnalovi	99
		Z	
		Zdeněk Kopidlanský	19
		Zikmund Ludvík hrabě z Dittrichsteina	23